

Könyvtár- és információ- tudomány

Terminológia

144/2016

SPIRANEC, Sonja – BANEK ZORICA, Mihaela – KOS, Denis: Information Literacy in participatory environments: : the turn towards a critical literacy perspective. – Bibliogr. In: Journal of documentation. – 72. (2016) 2., p. 247-264.

Információs műveltség és a közösségi média. A kritikai információs műveltség

Információs műveltség; Terminológia; Web

Bár az információs műveltséget mindig is befolyásolta az aktuális információs környezet, és a kezdetektől fogva meghatározó vonása volt az információk kritikai szemlélete, a közösségi média széles körű elterjedtségével az információs műveltség funkcionalista megközelítéseit az a kritika érte, hogy azok alapvetően az információk elérésének, értékelésének és használatának készségeire összpontosítanak, megfelelően a problémáknak a specifikus készségeken túli mélyebb megértéséről. A kritikai információs műveltség új, nem a mérhető jellemzőkre koncentrálnak szemlélet lehetőségét kínálja anélkül, hogy törést jelentene az információs műveltség fejlődésében. A kritikai információs műveltség arra kíván ösztönözni, hogy saját személyes paradigmáink mellett más alternatívát válasszunk. Jelentős mértékben különbözik Zurkowski felfogásától és attól, ahogyan azt általában definiálni szoktuk.

A kritikai információs műveltség értékeire épül többek között az ACRL Information Literacy Framework for Higher Education elnevezésű új keretrendszere, amely részben felváltja az EACRL korábbi követelményrendszerét (Information Literacy Competency Standards for Higher Education).

(Koltay Tibor)

Tudománymetria, bibliometria

145/2016

IVANOVIĆ, Dragan – HO, Yuh-Shan: Highly cited articles in the information science and library science category in social science citation index : a bibliometric analysis. – Bibliogr. In: Journal of librarianship and information science. – 48. (2016) 1., p. 36-46.

A Social Science Citation Index információ- és könyvtártudományi tárgyú, sokszor idézett cikkei: bibliometriai elemzés

Bibliometria; Könyvtártudományi szakirodalom; Publikálás -tudományos kiadványoké

A tanulmány a *Social Science Citation Index*ben található információ- és könyvtártudományi tárgyú, sokszor idézett cikkek jellemzőit írja le és elemzi. A szerzők azokat elemzik, amelyekre megjelenésük és 2012 vége között legalább százszor hivatkoztak. 1956 és 2009 között 37 folyóiratban 501 ilyen közleményt találtak, ezek 26%-át a *MIS Quarterly* közölte. A legtermékenyebb tudós 11 cikket publikált. Hat bibliometriai indikátort alkalmaztak a származási intézmények és országok értékelésére. A 13 legproduktívabb intézmény az Egyesült Államokban és Kanadában működik. A publikált cikkek számát illetően a Harvard Egyetem az első, míg az első és társszerzős publikációk teljesítménye tekintetében a Maryland Egyetem szerepel az első helyen. Az Egyesült Államok tudósai írták a cikkek 67%-át.

(Autoref.)

146/2016

OLMEDA-GÓMEZ, Carlos – DE MOYA-ANEGÓN, Félix: Publishing trends in library and information sciences across European countries and institutions. – Bibliogr. In: The journal of academic librarianship. – 42. (2016) 1., p. 27-37.

Európai publikációs trendek a könyvtár- és információ-tudományban

Bibliometria; Könyvtártudományi szakirodalom; Nemzetközi helyzetkép; Publikálás -tudományos kiadványoké

A Scopus adatbázisában 149 könyvtár- és információ-tudományi témájú folyóirat 11 931 nyugat- és 939

kelet-európai cikket vizsgálták tíz bibliometriai indikátor alapján. A publikálás intenzitása alapján Európa aktív régió, amely a világátlaghoz képest mérsékelt teljesítményt nyújt. A teljesítmény növekedése az Európai Unióhoz nemrég csatlakozott olyan országok publikációs aktivitásának köszönhető, mint Lengyelország és Horvátország, de hozzájárultak spanyol, olasz, görög és portugál kutatók is. Az Egyesült Királyság esetében ellenkező tendencia figyelhető meg, mivel a brit kutatók a számok tekintetében vezetnek az európai listát, viszont a növekedés ott szinte stagnált. Legaktívabbnak 20 ország 25 kutatóintézetét találták. Ezek között van a Magyar Tudományos Akadémia, úgy is, mint Magyarország legnagyobb létszámú kutatási szervezete, de főként azért, mert munkatársainak a témába sorolt cikkei 80%-ban a legmagasabb Scimago Journal Rank hivatkozottsági mutatókat generáló informetria folyóiratokban jelentek meg.

(Koltay Tibor)

Információszerzés (information management)

147/2016

DIEKEMA, Anne R. – OLSEN, M. Whitney: Teacher personal information management (PIM) practices : finding, keeping, and re-finding information. – Bibliogr. In: Journal of the Association for Information Science and Technology. – 65. (2014) 11., p. 2261-2277.

Hogyan kezelik a tanárok személyes információikat?

Használati szokások; Információkeresés; Információszerzés; Pedagógus

A tanárok fontos szerepet játszanak a gyermekek iskolai tanulásában. Bár a tanítás alapvetően információban gazdag hivatás, a tanárokat mint információ-használókat eddig ritkán tanulmányozták. Különösen keveset tudunk személyes információik kezelésének (personal information management=PIM) gyakorlatáról. A PIM rendkívül fontos a tanárok esetében, ők ugyanis komplex információs térben navigálnak, amit a digitális és fizikai információk kettőssége és az oktatás változó igényei mind nehezebbé tesznek. A tanulmány bővíti ismereteinket a tanárok személyes információkezelésének módjáról és tájékoztat az oktatókat segítő eszközök kifejlesztéséről. A ta-

nárokkal mint információhasználókkal kapcsolatban sok fontos dolgot nem ismerünk: milyen a tanárok PIM gyakorlata? Milyen következményekkel jár ez a tanításra és a tanulásra? Hogyan lehetne a PIM gyakorlatot könnyíteni, hogy hasznosabb legyen a tanításban és a tanulásban? A tanulmány kvalitatív módszert alkalmaz, a szerzők 24 általános és középiskolai tanárral készítettek interjút. Az információszervezés sokfajta rendszerére találtak példát, és a tanárok a saját rendszerüket hatékonnak tartották. A tanárok legfontosabb információforrásai (fontossági sorrend szerint): személyes gyűjteményeik, a legközelebbi kollégák és az internet. Az eredmények

szerint az információ „öröklése” és megosztása a tanárok információszerzésében alapvető szerepet játszik, és az oktatást támogató információtechnológia nem várt igényeket támaszt az információkezeléssel kapcsolatban. A tanárok tájékozódására, információkeresésére, az információ kezelésének és szervezésének gyakorlatára vonatkozó eredmények hatással lehetnek magukra a tanárookra, az iskolai eljárásokra, a digitális könyvtárak fejlesztőire, a tantervkészítőkre, az oktatástechnológiai fejlesztőkre és az oktatáspolitikai kidolgozóira egyaránt.

(Autoref.)

Könyvtár- és tájékoztatásügy

Általános kérdések

Lásd 202, 205

Nemzetközi könyvtárügy

148/2016

GRUNBERG, Gérald: De quoi « Mémoire du monde » est-il le nom ? : patrimonialisation générale et patrimoine documentaire. – Bibliogr. lábjegyzetben In: Bulletin des bibliothèques de France. – (2015) 7., p. 32-45.

Az Unesco Világemlékezet Programja a kulturális örökségről és a digitális kulturális örökség körébe tartozó dokumentumok megőrzéséről

Kulturális örökség; Megőrzés; Nemzetközi szervezet

Az utóbbi idők erőszakos cselekményei megérlelték azt az elhatározást, hogy jobb, ha az UNESCO nem minősíti a kulturális emlékeket, mert így nem hívja fel rájuk a terroristák figyelmét. A „nemzeti kincs”, a „nagyon ritka és drága” kifejezések használatát kell előnyben részesíteni. A megőrzést világviszonylatban fontosnak tartják, az UNESCO ezért alkotta meg már 1992-ben a „világörökség” fogalmát, majd máig létező projektjét. Ez először a könyvtárakban őrzött különféle íráshordozók és dokumentumtípusok meg-

mentését jelentette, majd amikor a Szarajevói Könyvtár 1992-ben a tűz martalékává vált, az intézmények és épületegyüttesek is felkerültek a védendő értékek listájára. Napjaink nagy kihívását a szellemi örökség világméretű digitalizálása és hosszú távú megőrzése jelenti. Ehhez a legelső lépés, ha a nemzetek bejelentik a Világemlékezet Lista számára mindazokat a levéltári, könyvtári, múzeumi dokumentumokat, amelyeket az adott ország szellemi örökségeként elsőrendűen fontosnak tartanak. Ezeket összesen hét szempont szerint vizsgálják meg. A legalapvetőbbek, amelyeknek meg kell felelni: a dokumentum provenienciája autentikus-e az adott országot illetően? Van-e olyan hatása, egyedi jellemzője, amely a világ országai számára fontos jelentést, információt közöl, vagy befolyásolja egy tudományág továbbfejlődését? Ha elveszne ez a dokumentum, pótolhatatlan szellemi veszteséget jelentene-e nemcsak az adott ország, hanem más országok számára is? Amennyiben az e kérdésekre adott válaszok meggyőzőek, további öt terület vesznek górcső alá a regionális, országos, nemzetközi döntéshozók:

1. Idő: reprezentálja-e a dokumentum az adott kort, korszakot, korszakváltást?
2. Hely: vannak-e olyan történeti, földrajzi információk benne, amelyek az adott ország vagy más országok számára fontosak, esetleg régmúlt idők eltűnt vagy elpusztított helységei szerepelnek-e benne?
3. Személyek: az alkotók vagy a műben szerep-

lő személyek szellemi, kulturális hatása jelentős-e?

4. Téma: a feldolgozott téma történeti, tudományos, művészeti szempontból meghatározó jelentőségű-e?
5. Forma és stílus: a dokumentum nyelvi megfogalmazása, technikai és esztétikai kivitelezése bír-e valamilyen különleges, kivételes jellemzővel?

Ezután már csak a lehetséges veszélyekre vonatkozó rubrikát kell kitölteni – páratartalom, fény erőssége stb. és máris tovább lehet küldeni a kérelmet az UNESCO titkárságára. Elsőként a Nemzetközi Konzultációs Bizottsággal (CCI) és annak négy albizottságával, majd az IFLA-val, a földrészeket képviselő regionális és a felterjesztő ország képviselőivel konzultálnak a megbízott UNESCO szakemberek.

Húsz év telt el, de még mindig kevésbé ismert a Lista. Világviszonylatban mindössze 391 dokumentumot tartalmaz, ebből 11 francia (7 magyar). Számos esetet idézhetnénk a válogatás nehézségeiről, mert amit a szakmabeliek kiemelkedően védendőnek ítélnék – mint például a Mont Saint-Michel illuminált kódexgyűjteményét –, azzal szemben a nagyközönség magát a helyszínt tartja fontosnak és értékesebbnek. A szakmai és a laikus értékítélet között mindig nagy a szakadék, számos az ellentmondás, így nehéz megtalálni az objektívnek elfogadható véleményt.

A patinás gyűjtemények őrzői természetesen a listába kerülés nélkül is gondosan védik és gondozzák állományaikat. Vannak azonban olyan országok, ahol nincs nemzeti könyvtár, vagy nincs döntésképes szakmai kompetenciával rendelkező személyi állomány. Ez esetben az UNESCO, IFLA, CIA esetleg közbelephetnének? Vagy jobb lenne egyetlen projektbe összevonni a kulturális szellemi és tárgyi örökséggel foglalkozó részterületeket? Minél előbb dönteni kell, mert a Daesh (az Iszlám Állam) szisztematikusan teszi tönkre és semmisíti meg a világörökség szellemi értékeit. Ennek megakadályozásához segít hozzá a 2012-től létező PERSIST projekt internetes platformja, ahol az országok kicserélhetik tapasztalataikat, gyakorlatukat a digitalizálási technika és a digitalizált állományok megóvását illetően. Ezt a célt szolgálta a 2015-ben Párizsban megtartott, digitális kulturális örökséggel foglalkozó Világtudás projekt konferencia is.

(Pajor Enikő)

Együttműködés

149/2016

JANSEN, Guido – RIEDEL, Susanne: Die transatlantischen Beziehungen stärken : das BII-Projekt „Partnerland USA 2016 – 2019“ startet in Leipzig : zahlreiche Vorträge und Diskussionen In: BuB. – 68. (2016) 2-3., p. 92-95.

Res. angol és francia nyelven

A transzatlanti kapcsolatok erősítése. A Bibliothek & Information International bizottság „Az USA mint partnerország 2016–2019” projektje elkezdődött Lipcsében

Egyesület -könyvtári -nemzeti; Együttműködés -nemzetközi; Fejlesztési terv; Tapasztalatcseré

A Bibliothek & Information International (BII), Németország Könyvtári és Információs Egyesületének (BID) állandó bizottsága 2016. márciusi vándorgyűlésén, Lipcsében indítja el hároméves „Partnerország Egyesült Államok 2016–2019” nevű projektjét. Mivel a korábbi partnerországgal, Törökországgal pozitív tapasztalatokat szereztek, a BII és a BID bővíteni és erősíteni kívánja ezt a projektformát, nemcsak új programokat és összejöveteleket terveznek, hanem a már meglévő kooperációs egyezményeket is be akarják kapcsolni és ismertté tenni.

A német könyvtárosok és az amerikai kollégák, intézmények között már meglévő számos kapcsolat miatt választották az Egyesült Államokat partnerországnak 2016–2019-re. Legelső szervezatként az Amerikai Könyvtáros Egyesület (ALA) emellett vonzó partner is, mely számos ponton kapcsolódik Németországhoz.

A partnerprojekt hivatalosan Lipcsében, a könyvtárosok vándorgyűlésén kezdődik. Sikertől elvárni, hogy *Sari Feldman*, az ALA elnöke és *Donna Scheefer* – aki történetesen amerikai –, az IFLA jelenlegi elnöke is részt vegyen az eseményen díszvendégként.

A megelőző hírverésnek köszönhetően számos amerikai előadást nyújtottak be; ennek nyomán az amerikaiak dominálnak a rendezvényen 20 előadással, prezentációval és vitafórummal. Az ALA standján további lehetőség nyílik a további tájékozódásra és kooperációs kezdeményezésre

(Autoref.)

150/2016

RAS, Marcel – SIEMAN, Barbara: Building a future for our digital memory : a collaborative infrastructure for permanent access to digital heritage in the Netherlands. – Bibliogr. In: New review of information networking. – 20. (2015) 1-2., p. 219-228.

A digitális emlékezet jövőjét építve: közös infrastruktúra a holland digitális örökség állandó elérésére

Digitalizálás; Együttműködés -belföldi; Kulturális örökség; Megőrzés

A digitális megőrzés terén az együttműködés kezdettől fogva nyilvánvaló volt, hiszen egy intézmény sem képes egyedül megbirkózni vele. Az országok vagy partnerek között az önkéntes együttműködést olyan szervezetekben valósult meg, mint a német *nestor* (network of expertise in long-term storage of digital resources, 2003), az egyesült királyságbeli *Digital Preservation Coalition* (DPC, 2002), az amerikai National Digital Stewardship Alliance (NDSA (2010) és a holland *Nationale Coalitie Digitale Duurzaamheid* (NCDD, 2007). Ezek azután a képzés, a tapasztalatsere és a speciális megőrzés tanulmányozásának színterévé is váltak. A fejlődés következő lépése a nemzeti szintű infrastruktúra kiépítése volt, ami Írországból, Skóciában és Finnországból valósult meg először.

A *nemzeti kulturális örökség* fogalmába nemcsak az ún. kulturális intézmények gyűjteményei tartoznak, hanem a tudományos örökség is, melyet az egyetemek, kutatóintézetek és adatközpontok őriznek, tehát Hollandia digitális öröksége egy sor nemzeti intézményben található meg. Ezek a múltban önállóan tevékenykedtek, a digitális korban azonban az együttműködésre és a feladatok pontosítására van szükség. A statisztikai adatok szerint (2014) Hollandiában 44 millió múzeumi tárgy, 845 ezer polcfolyóméter levéltári anyag, 9 millió kiadvány és másfél millió órányi audiovizuális anyag található.

A *digitális örökség hálózata* (NDE) 2014-ben jött létre az Oktatási, Kulturális és Tudományos Minisztérium kezdeményezésére. A hálózat tagjai országos intézmények (a nemzeti könyvtár, a levéltár, a királyi akadémia, a kulturális örökség hivatala stb.). 2015-ben elkészült a nemzeti stratégia is. Általános elve, hogy a meglévő létesítményekkel kell ellátni a feladatokat, és a használókra kell összpontosítani a megvalósítás során.

A minisztérium közös infrastruktúra-támogatása *három munkaprogramot* finanszíroz: (1) a digitális örökség láthatóságát, (2) annak használhatóságát, és (3) a megőrzés fenntarthatóságát. E harmadik program tevékenysége a Digitális Örökség Nemzeti Koalícióján (NCDD) belül folyik, melynek tagja a Nemzeti Könyvtár, a Nemzeti Levéltár, a Hang és Kép Intézete, az Adatarchívum és Hálózati Szolgáltatások, valamint több kulturális szervezet. Az NCDD 2008-ban jött létre, majd 2009-ben országosan felmérte a digitális megőrzés helyzetét. Felismerték, hogy a problémákat a digitális források nemzeti hálózatával lehet megoldani. Az infrastruktúrába nemcsak a tároló helyek tartoznak bele, hanem a feladatok pontos kijelölése, a válogatás, a minőség kritériumai, közös szolgáltatások, ismeretek és szakértelem is. Az NCDD 2010-ben stratégiai menetrenddel állt elő, majd 2013-ban az együttműködési modellt a stratégia részévé tette. A következő lépésre a 3. munkaprogramban került sor, melynek vezetője lett. A program célja együttműködéssel olyan infrastruktúra létrehozása, amely fenntartható hozzáférést garantál a digitális örökséghez. (A feltevés az, hogy az együttműködés nagyobb hatékonyságot és költségcsökkentést eredményez majd.) A munka három irányban folyik: az eszközök jobb kihasználása és felskálázása (tárolás, állandó azonosítók /PI/), a költséggazdálkodás, a szerepek és felelősségi körök kijelölése.

A nemzeti stratégia bemutatása és a három munkaprogram létrehozása fontos fejlemény: több meglévő kezdeményezést és tervet kapcsolnak össze, ami a holland digitális örökséghez való hozzáférés és megőrzés integrált megközelítésének kezdete. Az időzítés tökéletes, mivel egyre többen vesznek részt a digitális megőrzésben. Példaértékű volt az NCDD által 2015-ben rendezett szakértői értekezlet, mely a javasolt infrastruktúra vitáját tűzte napirendre. Az eseményen több mint nyolcvan holland (és néhány belga) szakember vett részt és vitakozott. A színvonalas eszmecsere ígéretes volt a jövőre nézve.

(Murányi Lajos)

Lásd még 148

Jogi szabályozás

151/2016

IGUMNOVA, Nataliâ Petrovna: Novye podhody k razra-

botke zakonodatel'stva v oblasti kul'tury i bibliotečnogo dela v Rossii In: Vestnik BAE. – (2015) 3., p. 64-68.

Új megközelítés a kulturális és könyvtárügyi jogszabályalkotás terén Oroszországban

Jogszabály -könyvtárügyi; Jogszabály -más területről; Művelődésügy

Meghatározása szerint a könyvtárügy a kulturális szférához tartozik, szervezetenként az állami politika része. Az új társadalmi-politikai és gazdasági környezetben a könyvtárak tevékenységét biztosító normatív-jogi alapok kidolgozása 1991-ben kezdődött. Az Oroszországi Föderáció kulturális törvénye (1992) eltörölte a cenzúrát, jogot adott az önkifejezés és az alkotás szabadságának, kiszélesítette a hazai és nemzetközi kulturális javak elérhetőségét; a nemzeti könyvtáraknak alapokat jelentett ahhoz, hogy a különösen értékes kulturális örökséget őrző intézmények sorába kerüljenek, ezáltal lehetőségük legyen az informatikai fejlesztésekre és a dokumentumok elérhetőségének a növelésére. A törvény hátránya a társadalom dezideologizálása volt, a piacgazdasági törvények szerinti fejlesztések a kultúra társadalmi szerepének torzulásához vezettek. A veszélyes helyzetet látva az értelmiség új stratégiai célok és feladatok kitűzését követelte.

Az állami kultúrpolitika koncepciójának kidolgozására az elnöki hivatal mellett munkacsoport alakult, a munka eredménye a 2014. évi elnöki rendeletben tükröződik. A dokumentum első ízben fogalmazza meg, hogy a kultúra a gazdasági felvirágzás és az ország szuverenitásának alapja, a kulturális politika az ország nemzetvédelmi stratégiájának elengedhetetlen része, magában foglalja a humán szféra valamennyi területét. A kultúra terén elért eredmények társadalmi értéke a természeti kincsekével egyenlő. Jelentős eltérés a korábbi törvénnyel szemben, hogy meghatározza a megvalósítás irányait és módjait, az anyagi háttér biztosítására létrehozta a kulturális fejlesztési alapot.

Könyvtári vonatkozásban az 1992. évi törvény „védelmező” jellegű volt, ami abban az időben érthető és fontos volt az állományok országos szintű egészének megőrzésére. Az 1994. évi könyvtári törvény még az 1992. évi szemléletet követi, a könyvtárakat a szolgáltatási szférába sorolja. A társadalmi igények kielégítésekor a mennyiségi mutatókat figyelték, de a költségvetési finanszírozáshoz csak az állomány nagyságát, az új beszerzéseket, az elektronikus katalógusok és saját építésű adatbázisok bővülését, a

kiadói tevékenységet vették számításba, a többi költséget saját forrásból kellett fedezni.

Az elnöki rendelet a könyvtárakat is új jövőkép kialakítására, jogszabályokban is rögzítendő új stratégia kidolgozására kötelezte. A könyvtárak száma 130 ezer körül van, minden társadalmi tevékenységi szférában jelen vannak az ország egész területén és összes lakott pontján. Az utóbbi években a korábbi csökkentés áldozatául estek a szövetségi könyvtárak tudományos kutatási, módszertani és kulturális-népművelési feladatai és ennek megfelelően a szakemberek száma.

Az elnöki rendelet nyomán újra kell gondolni a könyvtárak céljait, feladatait, tevékenységi területeit. A jogszabályok alapja a jövőben is az országos könyvtári állomány védelme, az Oroszországban élő népek írott kulturális örökségének feltárása, megőrzése és népszerűsítése marad. Egyik irány az orosz nyelv szerepének és jelentőségének erősítése, ebben a könyvtárak a különböző nyelveken megjelent irodalmi művek oroszra fordítását és terjesztését tudják támogatni. Fontos feladatok: az olvasás iránti érdeklődés újraélesztése, a könyv mint történelmi-kulturális tárgy és a könyvművészet hazai hagyományainak megőrzése; a soknemzetiségű országban a népek etnokulturális azonosságának megőrzése, az együttműködés támogatása; az orosz nyelv és kultúra jelentőségének növelése; a szakmai közösségek és társadalmi szervezetek szerepének fokozása. Jogszabályban kell rögzíteni a helytörténeti munkát; a könyvtárosképzés felépítését (középfokú, felsőfokú, posztgraduális); a könyvtárak feladatait az információs közegben, beleértve az egységes oroszországi elektronikus tér kialakítását.

(Viszocsekné Péteri Éva)

Könyvtárosi hivatás

152/2016

CARROL, Joanne: Developing a code of ethics for the digital repository of Ireland. – Bibliogr. In: New review of information networking. – 20. (2015) 1-2., p. 48-52.

Írország digitális repozitóriumának etikai kódexe

Elektronikus könyvtár; Könyvtáresetika

A cikk az etikai kódex okairól, elkészítésének folyamatáról, eredményeiről és hozadékaikról szól, amely

egy nemzeti, vagyis az Ír Digitális Repoitórium (DRI) számára íródott. Értékalapú megközelítést használva áttekinti a problémákat, a DRI-vel kapcsolatos etikai eszméket, valamint a folyamat következő lépéseit is, melynek során nemcsak a szervezet etikai kódexét alkotják meg, etikai önazonosságát és önbi-zalmát is nemzeti testületként.

A következőkben az okokról esik szó. A kódexek eltérnek ugyan egymástól, de a közgyűjteményeké hasonlít egymáshoz alapelveikben és létrejöttük okaiban (szakmaiság, integritás, társadalmi felelősség, hitelesség). Új intézményként a DRI-nek szüksége van olyan etikai kódexre, ami elhelyezi a nemzeti tudatban a kulturális és társadalmi örökség megbízható őrzőhelyeként. A kódex kapcsolatot teremt használóival, és társadalmilag is hasznos, mivel bemutatja az intézmény fontosságát a társadalom számára, ugyanakkor felkészíti az intézményt a jövőre és a szóba jöhető problémákkal való szembenézésre. A DRI multidiszciplináris szervezetként többféle szervezetet és szakmát egyesít, különböző értékeket, hagyományokat és gyakorlatot ötvöz. A kódex elkészítésével a DRI szervezeti dokumentuma jön létre

Ezután a készítés módjáról számol be az írás. Kezdetről fogva alulról kezdve, értékalapon építkezve dolgoztak rajta. A DRI alapfilozófiája Írország kulturális és társadalmi digitális örökségének a megőrzése. A folyamat része volt a vezetéstől kapott támogatás, a szervezetből érkező visszajelzések, a frissítés és az etikai munkabizottság (EWG) megalakulása. Az EWG jelölte ki, milyen tartalom kerüljön az etikai kódexbe: küldetés és vízió, az igazgató állásfoglalása, szándéknyilatkozat, kapcsolódó szabályzatok és 10–12 etikai irányvonal. Ezek alkották a végleges változat kiindulópontját.

Ezután esik szó a gyakorlati jellegű problémákról, majd a képviselt értékekről és az esetleg felmerülő etikai kérdésekről is. Végül az előttük álló feladatokat ismerteti a szerző, a DRI munkatársa, vagyis a végleges változat kidolgozása, majd köröztetése a szervezeten belül. Az etikai kódexet ezután a közösségi médiában és más eszközök segítségével ismertetik meg a nagyközönséggel.

A DRI etikai kódexe nem „élettelen” és használhatatlan dokumentum lesz, hanem élő kódexként működik majd.

(Murányi Lajos)

153/2016

HOUŠKOVÁ, Zlata: Jak se stát knihovníkem : návod s (ne)jasnými pravidly In: ITlib. – 19. (2016) 1., p. 11-15.

Res. angol nyelven

Hogyan legyünk könyvtárosok. Útmutató (nem)világos szabályokkal

Képesítés; Könyvtárosi hivatás; Könyvtárosképzés, dokumentálóképzés; Közművelődési könyvtár

A cikk abból a meggyőződésből indul ki, hogy a jól képzett emberi erőforrás minden szervezet legfontosabb tényezője. A közkönyvtárak személyi állományának változásai az utóbbi időkben aggodalomra adnak okot, ezért a szerző a probléma aktualitására hívja föl a figyelmet.

Könyvtárosnak tekintjük a könyvtárakban szakmai munkakörben alkalmazott munkatársakat. Csehországban jelenleg a munkaszerződés aláírásával lehet valaki könyvtáros. Mi kell ehhez? Ha valaki azt hiszi, hogy megfelelő szakmai végzettség, bizonyítvány, oklevél vagy legalább többéves szakmai gyakorlat, az téved. A közkönyvtárakban egyre gyakrabban nem szükségesek ezek a feltételek. A versenyben nem árt, ha van az előírásoknak megfelelő valamilyen közép- vagy felsőfokú végzettség, ez többnyire elég. Természetesen nem minden könyvtárban ilyen egyszerűen lehetünk könyvtárosok, a szakkönyvtárak sokkal magasabbra teszik a munkaerő-piaci szakmai elvárásokat. Számos városi és községi könyvtárban azonban a megfelelő szakmai képesítés hiányában képzetlen munkaerőt vesznek föl, jó esetben beiskolázzák a szakmai ismeretek megszerzésére.

Sokszor a munkáltatók helyzete sem könnyű, ha nincs megfelelő végzettségű szakember, vagy a kínálatból rátermettebb a nem könyvtáros végzettségű jelentkező. A nehézségeket jelzi, hogy jelenleg Csehországban a közkönyvtárakban a szakalkalmazott könyvtárosok legalább 50%-ának nincs megfelelő szakképesítése. Nem meglepő, ha az ilyen könyvtárak nem tudnak magas szintű szakmai szolgáltatásokat nyújtani, munkatársaik képtelenek lesznek a könyvtári rendszer „frontemberei” lenni. Sajnos a nagykönyvtárakban is előfordul, hogy a hivatásról nem sok fogalmuk van a könyvtárosoknak, nem ismerik az irodalmat, nem tudnak tanácsot adni, segíteni, információkat értelmezni, adatbázisokban keresni, pedig a használók 90%-a ezeket igényli.

Mit is kell tudnia és ismernie a könyvtárosnak? Vegyük számba az alapvető könyvtáros szakmai kompetenciákat:

- szakmai ismeretek és tudás,
- mesterségbeli tudás A – Z-ig,
- irodalom, irodalomelmélet, esztétika,
- kiváló információs műveltség,
- pedagógiai, pszichológiai, lektori kompetenciák,
- speciális igényű emberekkel való bánás kompetenciái,
- regionális, helyi és közösségi tájékozottság,
- más szakterület ismerete (főként szakkönyvtárakban).

Az általános kompetenciák közül fontos a tökéletes digitális írástudás, a legújabb IT ismerete, jogi és gazdasági alapismeretek, kiváló anyanyelvismeret, nagyon jó angol nyelvi kompetenciák és lehetőleg még egy nyelv ismerete. A „lágymű” kompetenciák közül elvárás a kreativitás, rugalmasság, aktivitás, kiváló kommunikációs készség, csapatmunkára való alkalmasság, odafigyelés, terhelhetőség, önállóság, tervszerű munkavégzés, tájékozódás, élethosszig tartó tanulás. Természetes a manuális és adminisztratív képességek birtoklása. Manapság a kompetenciák között elvárás a marketing-, PR-ismeret, magas színvonalú kulturális szervezőkészség, szabadidő-szervezés.

De mit tudhat valójában a könyvtáros? Nem lehet minden kompetenciát érintően kvalifikált szakember, multifunkcionális génusz, vagy ha az, várható, hogy előbb-utóbb elmegy a könyvtárból. Mi a teendő? Minden könyvtárnak a stratégiájához igazított emberierőforrás-stratégiát kell készítenie. Elemeznie kell munkaerőigényeit, terveznie munkatársai átképzésének, továbbképzésének lehetőségeit. Amíg a könyvtárak könyvtári szolgáltatásokat nyújtanak, szükségük lesz jól kvalifikált, képzett könyvtáros szakemberekre. A könyvtárosok élethosszig tartó képzésének koncepciója reflektál a felvetett problémákra, a szakma előregedési trendjére, négy blokkban vázolja a feladatokat.

1. *Szakképzettség megszerzése:* a szakmai végzettséggel nem rendelkező könyvtári alkalmazottak számára kötelező valamilyen szintű (közép- vagy felsőfokú) szakképzettség megszerzése elvárt határidőn belül.
2. *Szakképzettség megújítása:* az előregedő szakmában a régen szerzett szakmai ismeretek megújítása elengedhetetlen, ehhez olyan innovatív tanfolyamok szükségesek, amelyek 5 éves időszak alatt személyes tanfolyami részvétellel vagy

távoktatással valósulnak meg.

3. *Szakismeretek elmélyítése és szélesítése:* szükséges a könyvtárosok IT-ismereteinek, más szakmai kompetenciákkal való bővítése, akkreditált tanfolyamok elvégzése 4–5 éves ciklus alatt.
4. *Magasabb szintű szakképzettség megszerzése:* a zömmel középfokú könyvtáros végzettséggel rendelkezők (70%) ösztönzése a felsőfokú szakképesítés megszerzésére.

A feltett kérdésre, hogyan lehetünk könyvtárosok, egyértelmű, hogy egyre jobb és több tudásra van szükségünk, ismereteinket folyamatosan meg kell újítani, bővíteni és elmélyíteni, motiválni, mobilisnak és kitarónak kell lenni. Nem könnyű, de megéri!

(Prókai Margit)

Lásd még 169, 177

Egyesületek

154/2016

BAWDEN, David: Aslib : a de facto national library/information organization. – Bibliogr. In: Alexandria. – 26. (2016) 1., p. 15-27.

Aslib: de facto országos könyvtári-információs szervezet

Dokumentáció; Egyesület -könyvtári -nemzeti; Könyvtárügy története; Szakkönyvtár

A tanulmány az Aslib, az Egyesült Királyságban működő könyvtári-információs szervezet történetét tekinti át 1924-től 2014-ig. Bemutatja azt a folyamatot, amelynek során az Aslib a szakkönyvtárügy és a tájékoztató munka, a dokumentáció és a műszaki és kereskedelmi tájékoztatás tényleges nemzeti központjává vált. Ebben a tekintetben feladatai közé tartozott a publikálás, képzés és szakmai továbbképzés, kutatás és tanácsadás, valamint nemzeti gyűjtemények és indexek kezelése és fenntartása. Az Aslib számos más, rendszerint az információkereséssel és -terjesztéssel kapcsolatos tevékenység országos központja is volt.

(Autoref.)

Könyvtárak és tájékoztatási intézmények

Nemzeti könyvtárak

155/2016

JANOVSKÁ, Darina: Služby Slovenskej národnej knižnice v kontexte služieb národných knižníc In: Knižnica. – 16. (2015) 4., p. 45-49.

A Szlovák Nemzeti Könyvtár szolgáltatásai a nemzeti könyvtári szolgáltatások tükrében

Nemzeti könyvtár; Szolgáltatások

A nemzeti könyvtári szolgáltatásokat az adott ország nemzeti sajátosságai, társadalmi környezete határozza meg. Két típusa van: (1) a *patrimoniális*, ami a nemzeti dokumentumtermést teljességre törekvően gyűjti kötelezpéldányok alapján, és a nyilvános EISZ-szolgáltatás az országra korlátozódik (pl. a svájci nemzeti könyvtárban), (2) az *enciklopedikus*, ami saját anyaga mellett külföldi irodalmat is gyűjt, és széles körű EISZ-szolgáltatást biztosít, pl. a Kongresszusi Könyvtár, a francia, brit és a Szlovák Nemzeti Könyvtár (SNK).

A nemzeti könyvtári szolgáltatások között eltérő a könyvtár nyitottsága, a nyilvános és térítéses szolgáltatások köre. A nyitottság szempontjából a nemzeti könyvtárakra sokáig a zártkörű szolgáltatás, a szűk használói kör volt jellemző. Napjainkban már nyitnak a közönség felé. (Pl. a brit nemzeti könyvtár a nagyközönség számára 1200 férőhellyel nyílt meg 1997-ben.) A francia nemzeti könyvtár tudományos részébe kizárólag kutatók juthatnak be, de az SNK kezdettől fogva minden szlovák és külföldi állampolgár előtt nyitva áll. A *nyitvatartási idő* a nagyokban az igényekhez igazodik: késő estig, gyakran vasárnap is nyitva vannak. A kisebbek részlegeiben eltérő a nyitva tartás. A regisztrált használók korhatára is eltérő: 16 a szlovákoknál, 18 a csehekénél. A szlovák használók vonalkódos, fényképes, kézzel aláírt olvasójegyet kapnak.

Több nemzeti könyvtárban nincs *kölcsönzési övezet*. Az SNK-ban két műszakban dolgoznak, a kölcsönzés, az olvasóterem és digitális szolgáltatások használata regisztrációhoz kötött. Nem kell regisztrálni a

tájékoztatás, az EISZ, a másolás és szkennelés használatához. (A kölcsönzőterben zajlik a kölcsönzés, a másolás és szkennelés, a tájékoztatás és a reprográfia.) Az általános olvasóteremben a helyben használt dokumentumok kölcsönzése, a multimédiás olvasóteremben a CD-k, e-könyvek, digitális dokumentumok, a mikrofilmtárban a mikrofilmek helyben kölcsönzése zajlik. Semmi nem tiltja ezt, mégis van, ahol korlátozzák (franciák), vagy csak bizonyos feltételekkel engedik (belga, brit, cseh, svájci gyakorlat). Az SNK két kötelezpéldányt kap, s mivel a szlovacikumok jelentős részét digitalizálták, a duplum az általános olvasóteremben hozzáférhető.

A *könyvtárközi kölcsönzésben* csak azok a nemzeti könyvtárak vesznek részt, melyek kölcsönöznek is. Máshol a nemzeti könyvtár csak végső esetben kapcsolódik be, de a katalógusban jól láthatók a példányok lelőhelyei. Az SNK a könyvtárközi kölcsönzés elsőszámú könyvtára, s bár nincs a lelőhelyet mutató központi katalógus, azonnal teljesíti a kéréseket. A központi katalógust a könyvtári portálon a VIRTUA rendszer csak részben pótolja. A nemzetközi kölcsönzést a pozsonyi egyetemi könyvtár végzi (Franciaországban a nemzeti könyvtár kölcsönző központja). Az SNK a nemzetközi könyvtárközi kéréseket a közép- és kelet-szlovákiai olvasói számára, míg a pozsonyi egyetemi könyvtár saját olvasói és a nyugat-szlovákiai könyvtárak számára biztosítja. Másolás az SNK-ban a digitális szolgáltatások osztályán és az olvasótermekben kérhető (legfeljebb 10 oldalig), szkennelni a digitális szolgáltatások osztályán, a könyvtárközi kölcsönzésben és a mikrofilmolvasóban lehet.

A *tájékoztatás* bibliográfiai, tényadatok és egyéb információk szolgáltatását jelenti. Ez az SNK-ban a levélben vagy a Kérdezze a könyvtárát! keretében érkező kérdésekre adott válaszok formájában valósul meg, de webes kérdőív alkalmazásával angol nyelven is. (Ez a legtöbb nemzeti könyvtárban működik.) Nagyságuktól és látogatóik számától függő *olvasótermi szolgáltatások* működnek a nemzeti könyvtárakban. Az SNK-ban három, (általános, multimédiás és mikrofilmes) olvasóterem van. A bemutató foglalkozások minden nemzeti könyvtárban mást jelentenek. Szlovákiában főleg iskolai csoportoknak tartják ezeket. A fogyatékosok számára nyújtott alapszol-

gátlások körébe tartozik a vakok és gyengén látók ellátása: ez a lőcsei országos szakkönyvtár feladata. A *digitalizálás* a kilencvenes évek közepétől zajlik, s a feladat az SNK minden tevékenységében megjelenik. A www.slovakiana.sk portálon lehet elérni a teljes szövegű dokumentumokat a szerzői jogok tiszteletben tartásával.

(Prókai Margit)

156/2016

JØSEVOLD, Roger: A National Library for the 21st century - knowledge and cultural heritage online In: Alexandria. – 26. (2016) 1., p. 5-14.

A Norvég Nemzeti Könyvtár tudás- és kulturális öröksége a világhálón

Digitalizálás; Elektronikus könyvtár; Köteleespéldány; Megőrzés; Nemzeti könyvtár

1989-ben Norvégia az elsők között fogadott el médiafüggetlen köteleespéldány-törvényt, ezt követte a nemzeti könyvtár új részlegének létrehozása 1000 km-re a fővárostól (Mo i Rana), majd a könyvtár honlapjának elindítása 1993-ban, az évtized végén pedig partnerség a rádióval történeti archívumának digitalizálására és hosszú távú megőrzésére.

2004-ben a nemzeti könyvtár felülvizsgálta stratégiáját, melybe bekerült a digitális nemzeti könyvtár kialakítása is, s 2006-ban már a teljes állomány digitalizálása lett a cél, melyet a kulturális minisztérium támogatott, és a parlament is elfogadott. A felkészülés a személyi feltételek kialakításával kezdődött, és a tömeges, olcsó, de minőségi digitalizálással folytatódott, olykor külső cégek igénybevételével is, évi 1000 TB nagyságban. (A tárolásra 12 ezer TB áll rendelkezésre.) A digitalizálás a könyvek, hírlapok mellett kéziratokra, fotókra, filmekre, plakátokra és hangzó anyagokra is kiterjed (olykor két műszakban is).

A digitálissal egy időben tárgyalások kezdődtek a jogtulajdonosokkal a hálózati hozzáférés érdekében, és licencmegállapodással végződtek. A jogkezelő a LINO lett. (Később beolvadt a *Kopinorba*.) 2007-ben szolgáltatott először anyagot online a Sarkvidék témában.

A nemzeti könyvtár 2009-től a *Bokhylla.no* portálon a norvég szépirodalmat szolgáltatja. (Jogi, időbeli és költségvonzatait a cikk részletesen ismerteti.) Az *online hírlapok* hasonló módon érhetők el, és kereshetők. A *rádió archívumának* 1,3 millió prog-

ramját digitalizálták (1933-tól máig) közösen. (A repozitórium maga északon található.) 2010-ben felkérték a könyvtárat egy norvég *nyelvbank* kialakítására, ami egy digitális nyelvi dokumentumgyűjtemény, valamint nyelvtechnológiai és -kutatási infrastruktúra. Az *nb.no* cím korán megszületett, ahogy a világhálón végzett „aratás” módszerének kialakítása 2000-től. (Az adatvédelmi törvény szigorított a lehetőségeken: értesíteni kell a működtetőt a begyűjtés előtt.) A problémákat a 2015. évi új köteleespéldány-törvény már tisztázta. *Más források és szolgáltatások* is működnek az említetteken kívül (filmes, fotó, szerzői bibliográfiák, parlamenti dokumentumok). A *használatról* 2009 óta vezetnek statisztikát; az elmúlt években a kezdeti 50 ezerről havi 180 ezerre nőtt az összes látogató száma. (A könyveké 170 ezer havonta.)

Az eredmények azt mutatják, hogy megfelelő tartalom és megállapodások nélkül nem volna mit kínálnia a nemzeti könyvtárnak. Az *átfogó digitális stratégia létrehozását* a kezdeti kritikák után széles elismerés és támogatás övezi. A források felszabadítása érdekében átszervezték a munkafolyamatokat (pl. beszüntették a hírlapok mikrofilmzését), megfelelő szakértelmet és kapacitást teremtettek, és a bizalomra törekedtek a jogtulajdonosok iránt partnerkapcsolatok kialakításával. Az új norvég köteleespéldány-törvény nyomán egyszerűbbé válik a Digitális Könyvtárhoz vezető út, hiszen a könyv- és folyóirat-kiadók a digitális példányokat szolgáltatják be.

A Digitális Könyvtár kulturális, információs és nyelvpolitikai projekt is – fejezi be írását a nemzeti könyvtár igazgatóhelyettese.

(Murányi Lajos)

157/2016

MAKAROVA, Anna Georgievna: Nacional'naâ biblioteka i ee čitatel' : problemy transformacii In: Vestnik BAE. – (2015) 3., p. 45-49.

A nemzeti könyvtár és olvasója: az átalakulás gondoljai

Használó; Információtechnológia; Konferencia -nemzetközi; Könyvtárhasználat; Nemzeti könyvtár

A nemzeti könyvtár a világon mindenhol az egyik legjelentősebb kulturális intézmény. Bár mindegyik egyedi, és Maurice Line szerint feladataikat országonként más-más módon teljesíthetik, jellemzőiket (állomány nagysága, gyűjtőkör, szolgáltatások stb.)

tekintve nagyon eltérnek egymástól, alapfeladatuk közös: népük szellemi kincseinek gyűjtése és megőrzése. A nemzeti könyvtáraknak is alkalmazkodniuk kell a folyamatosan változó világhoz, tevékenységüknek meg kell felelnie a kor követelményeinek: egyfelől őrizniük kell a múltat, másfelől előre kell látniuk a következő nemzedékek igényeit.

A nemzeti könyvtáraknak különleges státuszuk miatt sajátos olvasóköre van: sok éven át a tudományos élet elitjét szolgálták ki, amit nemcsak az egyedülálló és értékes állomány, hanem a korlátozott hozzáférhetőség is indokolt. Ma a „tudósok könyvtára” koncepciót a „mindenki könyvtára”, vagy legalább a „sokak könyvtára” demokratikus koncepciónak kell felváltania. A nemzeti könyvtárak raktárakból fokozatosan mindenki által hozzáférhető, információs, kulturális-művelődési központokká válnak. Az értékes dokumentumok virtuális másolatait előállító új technológiák lehetővé tették a korábban zárt gyűjtemények megnyitását. A könyvtárakat mindig érdekelték az olvasók, a felmérések szerint a könyvtárak mindenütt hasonló problémákkal szembesülnek, a mai olvasóknak mindenhol hasonlóak az igényeik.

Ezeket a kérdéseket vitatták meg a 2014 decemberében 9 ország szakembereinek részvételével tartott nemzetközi konferencián. Legkiemelkedőbb eredményekről a Fehérorosz Nemzeti Könyvtár számolt be, a többi könyvtár adatai nagyrészt hasonlóak voltak. Az utóbbi 20 évben az olvasók több mint felét az egyetemi hallgatók jelentették (arányuk 50%-ról 73%-ra nőtt); az információkeresés célja szerint 64% volt a tudományos kutatómunka és 61% a tanulás. Az olvasók számára fontos, hogy az információ hiteles és a nap 24 órájában bárhol elérhető legyen, a nemzeti könyvtár adatai szerint a virtuális látogatók száma öt év alatt 15%-ról 56%-ra nőtt. Az internet megváltoztatja az olvasói szokásokat, főleg a fiatalok szeretnének gyorsan kész információt kapni, ezért inkább a dokumentumok vagy azok részeinek másolását igénylik a könyvtárban történő elmélyült olvasás helyett. Mindemellett sok olvasó kéri a könyvtáros segítségét az információ keresésében, az optimális források és csatornák kiválasztásában; bár 80%-uk állította, hogy tud önállóan dolgozni, 73%-uk még fejlődni akar. A könyvtárak ma már nem számíthatnak arra, hogy az olvasók fognak alkalmazkodni a könyvtári struktúrákhoz; szolgáltatásaikat és termékeiket integrálniuk kell a hálózati közegbe, ahol az olvasók nagy része már jelen van.

A könyvtárak általában gyorsan reagálnak az olvasói igényekre. A számítógépes technológiák, a tá-

voli hozzáférés, az elektronikus hordozók kardinális változásokat hoztak a könyvtári és bibliográfiai szolgáltatásban. Mindenhol folyik az elektronikus könyvtárak, a teljes szövegű adatbázisok építése, a nemzeti örökség archiválása. Az utóbbi időben nőtt az olvasók komfort iránti igényei, ideértve, főleg a diákok esetében azt is, hogy a könyvtáros foglalkozzon velük. 30%-uk igényli az egyedülletet vagy csoportos munkát lehetővé tévő helyiségeket. Bár az ideális nemzeti könyvtár kényelmes, világos, jól felszerelt, sok az olvasó, a szabadpolcos állomány stb., az olvasók szeretnék, ha megmaradna a könyvtár korábbi atmoszférája, szerencsésen egyesítve a múltat, a jelent és a jövőt. Szakmai körökben azonban olyan nézetek is vannak, hogy nem szabad mindenben engedni az olvasóknak.

A könyvtári komfort kapcsán a figyelem az épületekre és a helyiségekre is irányul. Az utóbbi években költözött új épületbe a Fehérorosz Nemzeti Könyvtár (2006), az A. Navoi Üzbég Nemzeti Könyvtár (2012), „A fény várába” (Zamok sveta) a Lett Nemzeti Könyvtár (2014).

(Viszocsekné Péteri Éva)

Lásd még 167, 170, 171, 199, 200

Felsőoktatási könyvtárak

158/2016

CUNNINGHAM, Matthew – WALTON, Graham: Informal learning spaces (ILS) in university libraries and their campuses : a Loughborough University case study. – Bibliogr. In: New library world. – 117. (2016) 1/2., p. 49-62.

Informális tanulási terek a Loughborough-i Egyetemen

Berendezés; Egyetemi hallgató; Egyetemi könyvtár; Igénykutatás könyvtári szolgáltatásokra; Szolgáltatások használata

Az egyetemi könyvtárépületek jövőjével kapcsolatos korábbi bizonytalanság feloldható az informális tanulási terekkel (informal learning spaces) és (részben) a harmadik hellyel kapcsolatos elképzelések fényében.

A Loughborough-i Egyetem kutatóegyetem, amelynek terveiben szerepel az informális tanulási terek fejlesztése. A könyvtár a vizsgaidőszakban meghosszabbított nyitvatartási idővel működik, benne szá-

mos informális tanulási tér van 1370 tanulóhellyel, amelyből 200 PC-használatot kínál. A WiFi mindenütt hozzáférhető, és akinek problémája van számítógépével vagy okostelefonjával, annak PC-klinika áll rendelkezésére. Van csendes tanulási övezet és 11 terem a csoportos tanulásra.

Félig strukturált interjúkat készítettek 265 hallgatóval. Az eredmények azt mutatják, hogy a könyvtár népszerűségének legfőbb oka az, hogy az egyetlen intézmény, amely csendes teret biztosít. A legtöbb hallgató a jelenleginél nagyobb asztalokat és több hálózati csatlakozót szeretne.

(Koltay Tibor)

159/2016

GARDNER, Betina L.: Strengthening donor stewardship one month at a time In: The bottom line. – 28. (2015) 3., p. 99-103.

Egy amerikai egyetem könyvtára a diák adományozókkal szoros kapcsolatot ápol

Ajándék; Egyetemi könyvtár; Kommunikáció -használok; Könyvtárbarátok köre; Támogatás -pénzügyi -társadalmi

A Kelet-Kentucky Egyetemen (EKU) 16 ezer diák tanul, akik zömmel a nagyvárosokból jönnek. A huszonkét megyének, ahonnan a diákok jönnek, szegény és iskolázatlan a népessége, ezért nagyon nehéz a könyvtári adományozást a diákokra alapozni. A szakirodalom szerint a diákok főszakjukhoz, karukhoz vagy az atlétikához kötődnek. A könyvtár mindenkit szolgál, de kevésbé képes az érzelmi kötődés kialakítására. Ennek lehetőségeire és megoldásaira hívják fel a szerzők cikkükben a figyelmet.

Az EKU könyvtára három intézményből áll, a John Grant Crabbe főkönyvtárból és két fiókból, egy üzleti és egy zenei könyvtárból. Az ötven tagú személyzetből két szakember foglalkozott a közösségkapcsolatokkal és könyvtár barátainak gyűjtésével (director of library advancement), illetve volt egy grafikusuk is. Amióta csökkent az állami támogatás, a költségek viszont nőttek, létfontosságúvá vált az adományozás és az adományozókkal való jó kapcsolat.

Az EKU Könyvtár Baráti Köre program sikeresnek mondható, rendszeres az adományok mértéke minden évben. A Barátok Végrehajtó Testülete a fejlesztés segítésére alakult 2007-ben, évi három alkalommal ülésezik, napirendje a könyvtár és fejlesztése volt. A

tagok beleszólhattak az adományok felhasználásába is. Szerepük felbecsülhetetlen kapcsolataik és elkötelezettségük miatt. A könyvtár fejlesztési irodája évente ünnepségen látja vendégül az EKU Könyvtár Barátait, mely a közösség számára is nyilvános, de egyéb eseményekre is sor kerül. Emellett a Barátok kapják a *Between the Columns* hírlevelet, üdvözlőlapot év végén, valamint köszönőlevelet az adományozók.

2013-ban az egyetem fejlesztési irodája átszervezése után új prioritásokat jelöltek ki az egyetemi adománygyűjtés számára. Felsőéves adomány-tisztviselő került a könyvtárba is. (Ez nagyon előnyös volt, még ha el is vették korábbi PR-esüket, akit az átszervezés során máshová helyeztek.) A változások nyomán újraértékelték a baráti kör szervezetét és vezető testületét is, de nem volt konzisztens tervük a baráti körrel folytatott kommunikációra. Emellett a kör méretei miatt egyre nehezebb volt érdemi tartalommal megtölteni tevékenységét, ezért az átalakítás mellett döntöttek. A végeredmény a *kommunikációs terv* elkészítése lett. A baráti körrel a kapcsolatot levelezéssel, a már említett hírlevéllel, adományra való felhívással, meghívókkal (a könyvtár rendezvényeire) és a szokásos üdvözlőlapokkal tartják. A kör igényelte a könyvtár működéséről szóló információkat is (havonta), és kifejezte, ne féljen a könyvtár pénzt kérni tőlük, ha szükséges.

A cikk a kommunikációs terv megvalósításának konkrét részleteivel foglalkozik a következőkben. Az adományok ennek nyomán jelentősen megemelkedtek 2013 és 2015 között.

(Murányi Lajos)

160/2016

JOHNSON, Ken – McCALLISTER, Kelly: Assessing the 24/5 library : a case study in data and perspectives. – Bibliogr. In: Journal of access services. – 12. (2015) 3-4., p. 75-90.

Esettanulmány egy hétköznapi 24 órán át nyitva tartó könyvtárról

Egyetemi könyvtár; Esettanulmány; Könyvtárhasználat; Nyitvatartási idő

Az Appalachian State University (Észak-Karolina államban, 18 ezer hallgatóval) könyvtára (Belk Library and Information Commons) 2005-ben nyílt meg (400 olvasói számítógép és laptop, 21 csoportos tanulásra

alkalmas helyiség, digitális médiastúdió áll rendelkezésre). 2006-ban vezették be a 24/5-ös (heti 5 napon – vasárnap délutántól péntek estig – 24 órás) nyitva tartást (korábban éjjel vagy éjjel 2-ig voltak nyitva). Kezdetben az átriumot és a kávézót lehetett éjjel használni (80 ülőhellyel és 16 székkal, egy biztonsági őrrrel), ezt fokozatosan terjesztették ki az egész épületre. A későbbiekben takarékoságból lecsökkentették az óraszámot (2008-ban a tanévközi vizsgaidőszakban 2 hétre és a záróvizsgák alatt 3 hétre), de néhány év elteltével 2010-ben ismét bővítették. A nyitva tartás körüli változások során a hallgatói önkormányzat (HÖK), a könyvtárosok és az egyetem vezetői egyaránt hangot adtak véleményüknek. A kiadásokat a könyvtár a hallgatói alapból fedezte (100 ezer dollár állt rendelkezésre).

A könyvtárban minden évben mérlegelték, hogy folytassák-e a 24/5-ös szolgáltatást és a méréseket. A szolgáltatás visszaesése 2011-ben külső tényezők (pénzügyi válság) hatására következett be. Ilyen helyzetekben a munkatársak és a tanszéki álláshe-lyek védelme gyakran a szolgáltatások megkurtításá-hoz vezet. Hogy reagáltak az érintettek? A hallgatók igyekeztek ragaszkodni az elért vívmányokhoz. A könyvtár elismerte, hogy az egyetem érdekeire tekintettel kell lennie, és visszavett a nyitvatartási időből, de kifejezte, hogy a későbbiekben vissza kívánja állítani a szolgáltatást. 2011 augusztusában megszűnt a 24/5 nyitvatartási rend, és csökkentették a pénteki és szombati szolgáltatási időt is. Felvetődött ugyan, hogy tartsák nyitva a kávézót és az átriumot 24 órá-ban, de a HÖK inkább a záróvizsgák három hete alatti teljes körű nyitva tartás mellett döntött. A hallgatók folyamatosan napirenden tartották a kérdést a közös-ségi médiában, 2013-ban azt is felvetették, hogy ha 10 dollárral megemelnék a tandíjat, vissza tudnák állítani a szolgáltatást – erre nem került sor.

A használati statisztikát kezdetől konzekvensen vezették a látogatók számáról és tevékenységéről, valamint a biztonsági incidensekről – ezek száma a könyvtárosok örömeire viszonylag kevés volt. A fel-adatot a hajnali időszakban dolgozó biztonsági őrok-re bízta. Amikor a 2011–2013-as időszakban újra napirendre tűzték a kérdést, mennyiségi és minőségi adatokat gyűjtöttek, azokat értékelték, és akciótervet dolgoztak ki. A költségeket a kapott 100 ezer dolláros támogatásból igyekeztek kigazdálkodni. A minőségi vizsgálat szerint a szolgáltatást minden érintett hasz-nosnak ítélte. A tevékenységek között túlnyomórészt a számítógépek használata és a tanulás szerepelt. A költségeket sikerült a támogatásból fedezni. A hallga-

tók nagyra értékelték a 24 órás szolgáltatást. A könyv-tár számára az együttműködés során sokat jelentett a hallgatói önkormányzattal kiépített jó kapcsolat. 2014-ben sikerült ismét elindítani a 24/5-ös szolgál-tatást. Az értékelés következtetései: igen fontos az adatgyűjtés, az értékelés eredményeként készüljenek mindig akciótervek, tekintettel kell lenni a különböző nézőpontokra, fontos a hallgatókkal való kapcsolat, a tanulságokat meg kell osztani az érintettekkel.

(Hegyközi Ilona)

161/2016

SANTOS, Ieda M. – ALI, Nagla – HILL, Anthony: Students as co-designers of a virtual learning commons : results of a collaborative action research study. – Bibliogr. In: The journal of academic librarianship. – 42. (2016) 1., p. 8-14.

Közös virtuális tanulási környezet létrehozása a hallgatók közreműködésével

Egyetemi hallgató; Felsőoktatási könyvtár; Információ-technológia

Egyre több felsőoktatási könyvtár hoz létre közös (közösén épített) virtuális tanulási környezeteket. Az Egyesült Arab Emírségek egyik felsőoktatási in-tézményében akciókutatás (szisztematikusan megköze-lítés, amely egy adott – oktatási, iskolai környezeti – helyzet javítását tűzi ki célul) alkalmazásával, a hallgatók közreműködésével vizsgálták egy kurzus virtuális tanulási környezetének megtervezését és megvalósítását. Fókuszcsoportokban és egyéni inter-júkbán a hallgatók felvetették, hogy olvasmányokat vagy különböző témákat vitathatnának meg. Fel-merült annak igénye is, hogy versenyt rendezzenek könyvismertetések írásából. Végül az olvasmányok megvitatását választották. Erre először a Facebookot használták, de később blogra tértek át.

Az eredmények alapján célszerű közzétennünk a közös virtuális tanulási környezetekkel kapcsolatos, egyértelmű irányelveket és célokat, továbbá magára a tanulási környezetre is felhívjuk a hallgatók figyelmét a közösségi média útján, és linket adunk a könyvtár honlapjához. Célszerű rendszeresen keresni önkén-teseket, akik részt vesznek a létrehozásban, így min-den hallgatónak lehetőséget adunk a részvételre. Az olvasott könyvek megvitatásán kívül számos egyéb tevékenységre nyílt lehetőséget attól függően, hogy milyen technológia áll rendelkezésre, valamint hogy

melyek a hallgatók elvárásai és preferenciái. Lehetőség nyílt például kincsvadászat jellegű játékok (Scavenger Hunt) szervezésére, amelyekben QR kódokat és okostelefonokat használnának. Fontos a kontextus és a résztvevők kultúrája, mert ez befolyásolja a technológiát és a választott tevékenységet, például ebben a projektben a Facebook nem bizonyult alkalmas eszköznek. Nem szabad a hallgatókat túlterhelni. Érdekes viszont az oktatók részvételét szorgalmazni.

(Koltay Tibor)

Lásd még 185, 188, 190, 197, 198, 205

Közművelődési könyvtárak

162/2016

BARBIAN, Jan-Pieter: Eine Bibliothek als Erlebnisraum : die Verbindung von physischen und virtuellen Medienangeboten in der neuen Zentralbibliothek Duisburg In: BuB. – 68. (2016) 2-3., p. 116-121.

Res. angol és francia nyelven

A könyvtár mint élmény: a fizikai és virtuális média összekapcsolása Duisburg új központi könyvtárában

Berendezés; Eszköztár; Könyvtáráépület -közművelődési; Városi könyvtár

A közkönyvtárak két nagy problémával néznek szembe: mindenekelőtt követniük kell a digitális média állandó terjeszkedését, és – az első trend következtében – fel kell készülniük a heterogén olvasóközönség változó olvasói szokásaira. A Duisburgi Városi Könyvtár Központi Könyvtárának (<http://www.duisburg.de/stadtbib/>) olyan ötlete támadt, amely a fizikai és virtuális médiát ötvözi kísérleti módon.

A könyvtár átrendezte egyik 1000 m²-es emeletét a fiatalok és a gyermekek számára. Az ott elhelyezett kényelmes ülőbútorok lehetővé teszik, hogy a gyerekek és szüleik otthonosan érezzék magukat. Egy külön szobában kreatív műhely, képekkönyvmozdi és gyerekfilmek vannak. Két speciális térség is van: a 18 nyelvű, 6 ezer kötetes nemzetközi gyermekkönyvtár és a „Szülő és gyermek” médiagyűjtemény, melynek 3 ezer tételes anyaga segít a család apró-cseprő problémáinak megoldásában.

Az ifjúsági és gyermekkönyvtár mellett van egy iskolai médiaközpont (SMZ), mely említésre érdemes:

400 m²-es területén szellősen fér el 11 300 tételes anyaga, melyben helyet kapott a *korai tanulás* gyűjtemény is; ezt a városi oktatási osztály tanulóműhelyével (annak SchnEP programján belül) közösen gyarapítják és gondozzák. Az anyagban 721 tétel az óvodai és általános iskolai nevelők továbbképzését szolgálja.

A könyvtárban laptopot és DVD-lejátszót is kölcsönözhetnek az olvasók. Az egész épületben van wifi, így saját vagy könyvtári eszközökön lehet az interneten szörfölni.

(Autoref.)

163/2016

MICHNIK, Katarina: Public library managers' descriptions of political attention. – Bibliogr. In: Library management. – 36. (2015) 8/9., p. 673-684.

Közkönyvtári vezetők a könyvtár iránti politikai figyelemről

Felmérés; Fenntartó szerv; Könyvtárkép; Közművelődési könyvtár; Vezetés

A közkönyvtári kérdések gyakran csekély politikai prioritást kapnak. Bár a körülmények eltérőek lehetnek az egyes közösségeknél, a közkönyvtárakra általában változó politikai figyelem irányul. A tanulmány célja annak vizsgálata, hogy a svéd közkönyvtári vezetők miként jellemzik a helyi politikusok érdeklődését a közkönyvtári kérdések iránt, és hogy milyen helyi körülmények, mint pl. a politikai szervezet, a lakosság és a pénzügyek számítanak abban, ahogyan a helyi politikusok nézőpontja leírható.

Az empirikus adatokat minden svéd közkönyvtári vezetőnek elküldött webes kérdőívvel gyűjtötték be. Tartalomelemzést végeztek a politikai figyelem leírására. Multinominális logisztikus regresszió-elemzést alkalmaztak a politikai figyelem bemutatására ható helyi sajátosságok vizsgálatára.

A közkönyvtári vezetők többsége a politikai figyelmet erősnek vagy eléggé erősnek tartotta. A figyelmet leíró tényezők közül három számított fontosnak: a politikai szervezet, a könyvtári tervek megléte és az ellátandó lakosság nagysága. A kérdések kifejtése során személyes tényezők, mint például a politikusok személyes érdeklődése és a közkönyvtári vezetők tapasztalatai merültek fel lehetséges befolyásoló elemként.

Sok tanulmány foglalkozott már azzal, mi a politikusok véleménye a közkönyvtárakról, s ezekben a

politikusokat egységes csoportként kezelték. A jelen cikk bemutatja, hogy a közkönyvtári kérdések iránti politikai érdeklődés eltérő lehet a különböző helyi közösségek körülményeitől függően.

(Autoref.)

164/2016

RYDELL, Anders: Libraries are vital meeting places In: Scandinavian library quarterly. – 49. (2016) 1-2., p. 8-10.

A könyvtárak igen fontos találkozási pontok

Feladatkör; Közművelődési könyvtár; Megszűnés -könyvtár; Társadalmi követelmények

Egy svéd kistelepülésen, a 250 lakosú Ramsbergben a lakosok tiltakozásként titkos helyre menekítettek 4700 könyvet a bezárásra ítélt könyvtárból, amelyet a fenntartók havi kétszeri mozgókönyvtári szolgáltatással kívántak felváltani. Az elmúlt évtizedekben több száz könyvtár bezárására került sor Svédországban, és másutt is történtek hasonlóak. A tiltakozók nem is annyira a könyvkölcsönzési lehetőség, mint a közösségi találkozóhely elvesztését fájlalták.

A könyvtárak hosszú történetében a kölcsönzés modern találmánynak számít: a könyvtár a görög agora megfelelője, a kultúrák között hídszerepet tölt be, fontos szerepe volt és van ma is a politikai és vallási kisebbségek és a menekültek integrálásában (példáuk erre többek között az Amsterdamban letelepült és ott nyomdákat létrehozó szefárd zsidók, a politikai menekültek által létrehozott párizsi lengyel, orosz stb. könyvtárak). Svédországban a köz-, egyházi és munkáskönyvtárakra a 19. században széles körű oktatási programot alakítottak ki.

Napjainkban a digitalizálás, az internet és a közösségi média nem helyettesíti a könyvtárakat, sokkal inkább kiegészíti azokat. A közösségi szférában a könyvtárak olyan különleges helyek, ahol állampolgárként, nem pedig fogyasztóként fogadják és kezelik az embert. A 2015. évi nagy menekülthullám óta egyre több svéd könyvtár vállal szerepet az integrációban (nyelvi klubok, házi feladat-csoportok, könyvklubok). A másokkal való találkozás színtereiként a könyvtárakat soha nem válthatja ki sem egy weboldal, sem egy kölcsönző-automata, ezért helyeselhető a ramsbergiek ellenállása: a könyvtárak nemcsak a könyvek összessége, több annál.

(Hegyközi Ilona)

Lásd még 186, 192, 193

Tudományos és szakkönyvtárak

Lásd 189

Egyéb könyvtárak (egyházi, magán-, műemlék-)

165/2016

MANFRON, Anna – PAPI, Francesca: Primi spunti di riflessione su impatto e valore delle biblioteche storiche e di ricerca: : una sfida e un'opportunità. – Bibliogr. In: AIB studi. – 55. (2015) 3., p. 359-372.

Res. angol nyelven

Kihívás és lehetőség: megjegyzések a műemlékkönyvtárak hatásáról és értékéről

Hatékonyság; Műemlékkönyvtár

Mind az olasz, mind a nemzetközi szakirodalom nagy érdeklődést mutat a mérés, értékelés iránt, ám a módszertani, normatív vagy egységesítő szándékú megközelítés a könyvtár hatásának értékelésére, ami az egyetemi és a közkönyvtárakra vonatkozik, feltűnően hiányzik néhány speciális könyvtártípus, mint pl. a történeti, kutató, megőrző (a.m. műemlék-) könyvtárak esetében. Ezeknek különösen fontos lenne erőteljesen megmutatni stratégiai értéküket ebben az egyre digitálisabb információs környezetben, és olyan időszakban, amikor szimbolikus értékük egyáltalán nem számít.

Kétségtelen, hogy könnyebb egy könyvtár szolgáltatásainak közvetlen hatását értékelni. A kihívás tehát az, hogy rámutassunk azokra az értékelhető (és méltányolandó) tulajdonságokra (és hatásokra), amelyek a műemlékkönyvtárakat jellemzik, identitásörző szerepüktől a gazdasági szempontból sem mellőzhető – és egyre népszerűbb – kulturális turizmusban betöltött szerepükön át gyűjteményük nem egyszer unikális és jelentős értékeket megőrző (és feltáró, rendelkezésre bocsátó – immár a szokásos módon is mérhető) jellegéig, nem feledkezve meg a más intézményekkel való együttműködés kulturális (és oktatási, kutatási) eredményeiről.

(Autoref. alapján)

Munkafolyamatok és szolgáltatások

Állomány, állományalakítás

166/2016

DE BEER, Marietjie [et al.]: Legal deposit of electronic books – a review of challenges faced by national libraries. – Bibliogr. In: Library hi tech. – 34. (2016) 1., p. 87-103.

Elektronikus könyvek köteleespéldány-szolgáltatása – a nemzeti könyvtárak előtt álló kihívások

Állománygyarapítás; Elektronikus könyv; Köteleespéldány; Nemzeti könyvtár; Szerzői jog

A köteleespéldányok beszerzése nagyon fontos feladat a nemzet kulturális örökségének megőrzésében. Míg a papíralapú dokumentumokkal kapcsolatban jól működő gyakorlatok vannak szerte a világon, az elektronikus tartalmak köteleespéldány-szolgáltatásában nagyon sok kihívással kell szembenézni. A cikk célja, hogy a 2000 és 2014 között megjelent szakirodalom alapján megállapítsa a nemzeti könyvtárak előtt álló legfontosabb kihívásokat.

A köteleespéldány-szolgáltatásért jellemzően a nemzeti könyvtárak a felelősek. A köteleespéldány-szolgáltatás nyomán lehetséges a kutatóknak és az állampolgároknak biztosítani a publikált tudáshoz való hozzáférést, segíti a nemzeti bibliográfiák elkészítését, a bibliográfiai ellenőrzést, a könyvkiadás nyomon követését. Az elektronikus dokumentumok számos egyedi kihívást hordoznak magukban a fizikai tárolástól a hosszú távú megőrzésig, a metaadatokkal való feldolgozástól a szerzői jogok védelméig.

A köteleespéldány-szolgáltatás jogi keretei kétélű kardot jelentenek, amelyek egyrészt lehetőséget teremtenek a kiadókkal való tárgyalások során, másrészt elvárásokat támasztanak a nemzeti könyvtárakkal szemben. A fő kihívás tehát egy olyan intézményi stratégia megalkotása, amely egyszerre élvezi az érintettek támogatását, és teljesíti a törvényi elvárásokat.

Az elektronikus tartalmak könnyű másolhatósága számos szerzői jogi, etikai kérdést vet fel. Míg a használók szabad hozzáférést, a jogtulajdonosok

a tartalmaik feletti ellenőrzést várják el. A könyvtárak rendszerint csak helyben teszik elérhetővé a köteleespéldányként beérkezett dokumentumokat. A nyílt hozzáférésű tartalmak ugyan akárhol is szabadon elérhetők, mégis ugyanúgy gyűjteni kell, mint a védett dokumentumokat.

A környezeti tényezők közül az informatikai infrastruktúra és a hálózat biztosítása egyaránt fontos feladatot jelent, különösen mivel a köteleespéldányokat jellemzően helyben használatra teszik csak elérhetővé. A kihívás az elektronikus publikációk beszerzését, feldolgozását, visszakereshetővé és elérhetővé tételét lehetővé tevő infrastruktúra kialakításában, a technológiai eszközök elavulásának kezelésében és az interoperabilitás biztosításában van.

Szintén hordoznak kihívásokat az elektronikus köteleespéldányok beszerzésének egyes lépései: a dokumentumok azonosítása, a gyűjtemény kiválogatása (pl. a tartalom fontossága alapján), a hozzáférhetővé tétel és feldolgozás, valamint a bibliográfiai ellenőrzés megszervezése. Az elektronikus dokumentumok számának exponenciális növekedésével egyre több elvégzendő feladat jár ezekkel a tartalmakkal. Az elektronikus dokumentumok köteleespéldányainak kezelését számos szabvány is befolyásolja, amelyek alakulására a könyvtárnak is hatással kell lennie. A hosszú távú megőrzés az információs technológia gyors fejlődése nyomán szintén folyamatosan napirenden lévő kérdés, amely magában foglalja a folyamatos és hosszú távú hozzáférést, a biztonságos tárolást, a média fizikai tárolását és a metaadatok megőrzését is.

Folyamatosan szükség van a képzett humánerőforrás utánpótlására. A tartalmak begyűjtésével, kezelésével, szolgáltatásával és megőrzésével kapcsolatos feladatok új készségeket kívánnak. Jelentős költségvonzata van az emberi erőforrás mellett az informatikai infrastruktúra, a fizikai tér kezdeti biztosításának és folyamatos fenntartásának egyaránt. Kihívást jelenthet az egyes szereplők (kiadók, könyvtárosok, IT iparág) közötti és a technológiák iránti bizalom megteremtése.

Olyan mértékű és mennyiségű kihívással szembesülünk, amely kérdésessé teszi, hogy a nemzeti

könyvtárak képesek-e megbirkózni ezekkel a feladatokkal.

(Tóth Máté)

167/2016

DIEBEL, Cornelia: Netzpublikationen – Sammlung, Archivierung und Bereitstellung in der Deutschen Nationalbibliothek In: Dialog mit Bibliotheken. – 27. (2015) 1., p. 24-30.

Hálózati kiadványok gyűjtése, megőrzése és szolgáltatása a Német Nemzeti Könyvtárban

Állománygyarapítás; Elektronikus publikáció; Gépi dokumentumleírás; Kötelezpéldány; Megőrzés; Nemzeti könyvtár

A könyvtári kötelezpéldányok gyűjtése már a 16. század óta létezik, de Németországban is gyakorlat lett a 17. század óta; a 19. századtól kezdve már a szellemi termékek hiánytalan gyűjtése lett kifejezett célja. Kezdetben csak a nyomtatott publikációkra vonatkozott, ma már a különböző médiahordozókra, illetve az elektronikus dokumentumokra is kiterjed. Utóbbiak számos nehézség elé állítják a könyvtárakat, főleg az ún. hálózati kiadványok, melyek nem fizikai hordozókon, hanem az interneten jelennek meg. A megszokott könyvtári munkafolyamatok mellett új szervezeti megoldásokra és munkafolyamatokra van szükség.

A Német Nemzeti Könyvtárban (DNB) 2000 óta gyűjtik a hálózati kiadványokat, kezdetben önkéntes alapon, együttműködésben a nagyobb kiadókkal. Már akkor kialakultak kezelésük automatizált módszerei, bár voltak a feldolgozásnak manuális fázisai is. 2006-ban már törvény szabályozta a DNB gyűjtőkörét, és ekkor a feldolgozás felülvizsgálatára is sor került. Látható volt, hogy a hálózati kiadványok száma gyorsan fog nőni, a gyűjtést, feldolgozást és megőrzést csak teljes automatizálással lehet megoldani.

A DNB – más nemzeti könyvtárral ellentétben – a hálózati kiadványok gyűjtését nem webarchiválással kezdte, hanem monografikus kiadványokkal (főiskolai disszertációkkal és e-könyvekkel), elsősorban a kereskedelmi forgalomban lévőkkel. A következő lépés a folytatódó kiadványok (e-folyóiratok és preprintek) gyűjtése lett, és csak ezután következett a webarchiválás. A letölthető hangos könyvek és kották gyűjtése volt az utolsó lépés. 2014 végére 1 549 857 hálózati kiadvánnyal rendelkezett a DNB. A gyara-

podás naponta 1400 tétel, a tároló kapacitás jelenleg 25 TB. (177 TB-ra lesz szükség.)

Ezután az alkalmazott automatizált eljárásokat ismerteti a szerző, majd a használatról is szól, végül kitér a megoldandó feladatokra is.

(Murányi Lajos)

168/2016

GEORGAS, Helen: The case of the disappearing e-book : academic libraries and subscription packages. – Bibliogr. jegyzetekben In: College & research libraries. – 76. (2015) 7., p. 883-898.

Az eltűnő e-könyvek: az egyetemi könyvtárak és az előfizetési csomagok

Állománygyarapítás; Egyetemi könyvtár; Elektronikus könyv; Felmérés; Könyvkiadás

Az utóbbi évtizedben az egyetemi könyvtárak 95%-a szolgáltat e-könyveket. A licencelés egyik szabványos modellje a csomag-előfizetés, ezt kínálja az EBSCO és az ebrary. Az e-könyvek piaca idővel labilissá vált, a nagy kiadók különböző módokon reagáltak arra, hogy az e-könyvek fenyegetik a hagyományos profittermelést. A modell az egyetemi és tudományos kiadók szerint sem tartható fenn; egyik válaszuk a piacváltozásra, hogy módosítják az előfizetést nyújtó szolgáltatókkal kötött szerződéseket, például törölnek bizonyos tételeket a csomagból, vagy akár az egészet. A gyarapító könyvtárosnak vagy a bibliográfusnak azonban tudnia kell arról, mely címek „tűntek el” a csomagból.

A szerző egy éven keresztül elemezte a City University of New York (CUNY) Brooklyn College-ban az ebrary Academic Complete™ csomagból „eltűnt” címeket. A Brooklyn College négyéves főiskola, hallgatóinak száma 17 ezer. Az ebrary Academic Complete™ csomagja több mint 86 ezer tudományos címet tartalmaz, az CUNY könyvtári osztálya központilag fizeti elő főiskolái számára. A Brooklyn College-ban évek óta csökkent a monográfiákra fordítható összeg, ezért az állományt a „nagy csomag” előfizetésével egészítik ki.

A szerző a 2013-ban törölt címeket elemezte témakör, kiadó és a kiadás éve szerint. 2014 januárjában a csomag 115 ezer címet tartalmazott, az előző évben 3462 címet (3%) töröltek. A törölt címek nagy része a társadalomtudományokat érintette, ezt követte a nyelvészet és az irodalom, majd a történelem; az orvos-

tudományok 10%-ot tettek ki, a természet-, a matematikai és a műszaki tudományok 9%-ot. A kiadókat az elemzéshez 3 csoportba sorolták: ismeretterjesztő/kereskedelmi, tudományos, egyetemi kiadók. A törölt címek több mint a felét az ismeretterjesztő kiadók művei tették ki, ezt követték a tudományos kiadók (30%) és az egyetemi kiadók (19%). A tudományos kiadók tematika szerinti vizsgálatában az első helyet a Karger (orvostudományi művek) foglalja el; ezt követi az Amerikai Mérnöki Társaság (a honlapján keresztül is kínál e-könyveket). Az egyetemi kiadók sorát a Chicagói Egyetem vezeti (13%), a többi kiadó 1% körül van. Feltűnő, hogy a Chicagói Egyetemi Kiadó 2011-ben 16 ezer címet adott át a terjesztőnek, a nagyszámú törlés a kiadó hosszú távú megbízhatóságát kérdőjelezi meg. A kiadási év szerinti elemzés azt mutatta, hogy a törölt címek mindössze 10%-a volt 2000 előtti, 76%-a 2003 és 2013 között jelent meg; ezen belül a legtöbb cím 2005-ben.

Az egyetemi könyvtáraknak nagy problémát jelent, ha a kötelező vagy ajánlott irodalom eltűnik az állományból. A könyvtárosok az e-könyvek használatát nem figyelik, csak arról értesülnek, ha valami nincs meg. A problémát fokozza a tankönyvek drágulása és az, hogy a hallgatókat az olcsó vagy nyílt elérésű anyagok használatára ösztönzik. A hirtelen eltűnt tartalom a könyvtár megbízhatóságát is kétségbe vonja; a könyvtárosoknak a csomagban lévő címek helyett a megvett e-könyvek használatát kell bátorítaniuk, és fel kell hívniuk a figyelmet az esetleges törlésre. További feladat a törölt címek eltávolítása a katalógusokból, az olvasók értesítése a törlésről. Ideális esetben a könyvtáros azonnal jelezni tudja a törlést, még jobb lenne, ha a szolgáltatók előre jeleznék a törlendő címeket.

Az e-könyvcsomagok előfizetése kizárja a tulajdonba vételt és a kapcsolódó lehetőségeket, (hosszú távú elérhetőség, kölcsönzés, a teljes mű elérése). A CUNY egyszerre dolgozik az ebrary-val és a kiadókkal: az ebrary-n keresztül a nem licencelt műveket használja, a kiadóktól pedig az állandóan elérhető nagy gyűjteményeket veszi.

Kérdések: a hallgatók megismertetése a jelenséggel; mennyi e-könyvet kell előfizetni a nyomtatott változat megjelenése után; mennyibe kerül egy cím használata; több csomag előfizetése esetén mennyi az átfedés? Ha a könyvtárosok a válogatást és a gyűjteményszervezést továbbra is átengedik a szolgáltatóknak, mely jogokat és előjogokat adjanak fel?

(Viszocsekné Péteri Éva)

169/2016

OLTMANN, Shannon M.: Public librarians' views on collection development and censorship. – Bibliogr. In: Collection management. – 41. (2016) 1., p. 23-44.

Könyvtárosok véleménye a gyűjteményfejlesztésről és a cenzúráról

Állománygyarapítás; Felmérés; Könyvtárosi hivatás; Közművelődési könyvtár; Olvasáskorlátozás

A tanulmány az állománygyarapítást végző könyvtárosok körében Ohio államban végzett felmérést mutatja be. A kérdések a szerzeményezési gyakorlat és a szellemi szabadság témájára irányultak, a válaszadási arány 43%-os volt. A válaszadók többsége mester fokozatú könyvtárosi végzettséggel rendelkező, 45 évnél idősebb nő volt, akik tíz évnél régebben dolgoztak könyvtárban. Arról kérdezték őket, mennyire érzékelnek nyomást a beszerzési döntéseknél, mennyire értenek egyet a szellemi szabadságról szóló nyilatkozatokkal, gyűjtik-e a feltehetően vitatott műveket, és mennyire egyezik személyes meggyőződésük a szellemi szabadságról szóló szakmai nyilatkozatokkal. A felmérés azt mutatja, hogy a könyvtárosok ténykedése általában tükrözi a szellemi szabadságba vetett hitüket.

(Autoref.)

Állományvédelem

170/2016

NYFFENEGGER, Isabelle – PIFFAULT, Olivier: Patrimoines en danger, une responsabilité en partage : prévenir, agir, préparer l'avenir : l'action de la Bibliothèque nationale de France. – Bibliogr. lábjegyzetben In: Bulletin des bibliothèques de France. – (2015) 7., p. 70-81.

A kulturális örökség védelme a Francia Nemzeti Könyvtárban

Kulturális örökség; Megőrzés; Nemzeti könyvtár; Orientália

Nagy nemzetközi szakmai szervezeteink – ICOM, CENL, CERL – az IFLA iránymutató aktív közreműködésével jelentős szerepet vállaltak az UNESCO Világemlékezet programjában. Franciaországban a kulturális örökség egészére kiterjedően az első számú felelős a nemzeti könyvtár (BnF). Az e területet érintő

feladatköre, az említett szervezetekkel való kapcsolattartásának lépései, diplomáciai határai a különféle nemzetközi és országos protokollokban szigorúan előírtak. Sürgős esetben a szakmai szolidaritás és a nemzetközi elkötelezettség a két legfontosabb elvárás, amelynek eleget kell tenni. A közelmúltban ennek lehettünk tanúi Timbuktu (Tombouctou, nyugat-afrikai Mali Köztársaság) és Szíria műkincseit illetően. 2013-ban a történeti Timbuktu város közel száz-ezer felbecsülhetetlen értékű több évszázados kéziratát égették el a dzsihádisták. Mindössze 27 ezret sikerült nemzetközi összefogással megmenteni. A kimenekítés után a legfőbb professzionális feladat a dokumentumok megfelelő világítású és páratartalmú helyen történő konzerválása volt. A francia államfő, Mali katonai-politikai-kulturális vezetői és intézményei, mint az IHERI-AB, az UNESCO alkalmazottai, kulturális attasék és számos más személy mellett a franciaországi Rhône-Alpes régió kéziratokkal foglalkozó restaurálási szakemberei szintén részt vettek a mentésben és a további közös gondolkodásban. 2015-ben így határozták el ennek a dokumentumegyüttesnek a digitalizálását és a hálózaton történő közzétételét. A kulturális műemlékek pusztításában az Irak-Szíria ellentét, háborúskodás és folyamatos agresszió rendkívüli pusztítást okozott és okoz 2014-től.

Mivel a BnF egy tízezer darabos Kelet-Mediterráneummal kapcsolatos kopt, keresztény, asszír, arámi, kaldeus kéziratok gyűjteménnyel, az ezt kiegészítő képeslapokkal, fotókkal, numizmatikai érmekkel és hozzáértő személyi állománnyal is rendelkezik, a külügyi szervek a Francia Nemzeti Könyvtár munkatársait kérték fel a Közel-Kelet értékeinek megmentését célzó, értékelő, jövőképet kitaláló missziók, konferenciák, közös védelmi munkakapcsolatok kialakítására.

Fontos a tárgyi és a személyi védelmet egyaránt magában foglaló előzetes védelmi terv megléte. Ehhez külön szakemberekre van szükség, akik előre megtervezik a lehetséges teendőket. Az eddigi tapasztalatokból az alábbiakat lehet levonni: megfelelő helyet, teret kell biztosítani a megmentendő tárgyaknak és személyeknek, csak azután lehet megkezdeni helyreállításukat. Baj esetén a legközelebb elérhető segítséget kell először igénybe venni még akkor is, ha nem a legjobb megoldás. Lehetőleg kerülni kell a tárgyak, személyek elvitelét, mert nagyon időigényes, költséges, veszélyes lehet. Az adott problémát lehetőség szerint a helyszínen kell orvosolni. A különféle dokumentációs fondok, levéltári, könyvtári anyagok

szétválogatására nincs idő, első menetben együtt kell menteni mindet, ezért elsődlegesen fontos, hogy ezt a munkát szakértő végezze.

Míndez természetesen csak akkor valósítható meg, ha már a veszély bekövetkezte előtt szinte készenlétben áll a megfelelő anyagi és személyi forrás. Ezért a BnF 2015-ben „Világáramlat” (Courants du monde) néven a külföldiek számára a kulturális katasztrófavédelemhez kapcsolódó gyakorlati ösztöndíj programot, a Közel-Kelet szakemberei számára pedig a lyoni Enssib könyvtárosképző intézménnyel és az egyiptomi Alexandriai Könyvtárral szövetkezve egy arab-francia nyelvű távoktatási platformot indított. A rizikófaktorok vizsgálatára és kiküszöbölésére tovább erősíti az afrikai könyvtárakkal való kapcsolatát, valamint a digitális frankofón hálózaton (RFN) keresztül a fiatalokat is megcélozva új kulturális örökség projektek elindítását tervezi. A kollaboratív, közösségi dokumentum-digitalizálást mint eszközt ugyancsak a krízishelyzetkor előforduló dokumentum-elvesztés megelőzésére kívánják még jobban felhasználni. Így a Gallicán kívül a többnyelvű, sok közel-keleti fondot tartalmazó Levant digitális könyvtári portál is ezt a célt szolgálja.

(Pajor Enikő)

Lásd még 150, 203

Speciális dokumentumok, különgyűjtemények

171/2016

MARTYNOK, Slava Vasil'evna: Osobennosti formirovaniâ i ispol'zovaniâ depozitarnogo fonda OON v Rossijskoj gosudarstvennoj biblioteke. – Bibliogr. 16 tétel In: Bibliote-kovedenie. – (2015) 6., p. 80-85.

Az ENSZ letéti állományának alakulása és használata az Oroszországi Állami Könyvtárban

Állomány használata; Letéti hely; Nemzeti könyvtár; Nemzetközi szervezet

Nem sokkal az Egyesült Nemzetek Szervezete (ENSZ) megalapítása után könyvtára már 1946-ban megszervezte a letéti könyvtárak hálózatát. Ma 136 országban 362 letéti könyvtár működik, a hagyományos funkciók mellett feladatuk az ENSZ infor-

mációinak terjesztése az interneten és a közösségi hálózatokon is.

Az Oroszországi Állami Könyvtár (Rossijskaâ gosudarstvennaâ biblioteka =RGB) 1946 óta kapja az ENSZ dokumentumait és publikációit, 1965-től látja el a letéti könyvtári feladatokat. Az állomány nagysága 500 ezer egység körül van. Az állomány alakulásának történetét három szakaszra lehet osztani:

1946-1958: az első kiadványok beérkezéséig a hidegháború utáni enyhülésig. A még hatályos 1922. évi, mindenre kiterjedő cenzúrendelet szerint az ENSZ hivatalos anyagai is külön raktárba kerültek. Itt 1959-ig a dokumentumokat több mint 350 szekrényben tárolták, de volt példány a Könyvmúzeumban, a könyvtárügyi osztályon, a katonai részlegben; a könyvtárosok keresték az egységes állomány kialakításának módját.

1959-1988: 1959-ben a raktári részleg vezetője engedélyt kért arra, hogy feltételesen ENSZ jelöléssel új termet nyithasson az újonnan érkező dokumentumoknak. Ebben az évben megkísérelték elkülöníteni az UNESCO-gyűjteményt, ami csak 1964-ben sikerült. Az UNESCO-dokumentumok külön szekrényekben történt elhelyezését a katalógusokban is rögzítették, így azok elérhetővé váltak az olvasók számára. Külön-külön szekrényekbe rakták az ENSZ többi szakosított szervezetének dokumentumait is. Az 1970-es évek elején az állomány nagysága 60 ezer egység körül volt. Egy, a hivatalos dokumentumokkal folyó munka módszertanáról folytatott kutatások eredményét összefoglaló cikk feltárta a hiányosságokat, főként az új szolgáltatási módszereket hiányolta. A glasznoszty és a peresztrojka idején átszervezték a részleget, és egyesítették a speciális raktárakban és az alapraktárban őrzött ENSZ-anyagokat.

1999-től napjainkig: Létrehozták a Hivatalos és normatív kiadványok osztályát (1998-ban), ahová különböző helyekről mintegy 350 ezer ENSZ- és UNESCO-dokumentum került át. A leggyakrabban keresett dokumentumok szabadpolcon érhetők el, valamint az ENSZ hivatalos honlapján és a rendszerbe tartozó más honlapokon. Az osztály egyik fő feladata az együttműködés az ENSZ információs központjával a Közgyűlésben 2005-ben elfogadott új könyvtári stratégia alapján a Dag Hammarskjöld Könyvtár által meghirdetett „A gyűjteménytől a kapcsolattépítésig” program végrehajtására. A cél, hogy a könyvtárak raktárakból hálózati koordinátorokká, az „ENSZ partnereivé” váljanak; feladataik a hagyományos funkciók mellett: kerekasztalok, felhasználóképzés, kiállítások szervezése, szociológiai felméré-

sek az ENSZ-honlap használatáról stb. 2010-ben az RGB-ben az ENSZ-gyűjtemény képezte az alapokat a Nemzetközi Szervezetek Dokumentumainak Központjához.

2014-ben a Dag Hammarskjöld Könyvtár új stratégiai elképzeléseit e-mailben küldte szét a letéti könyvtáraknak; ezekkel a könyvtárak nagy része, köztük az RGB is egyetértett. Bár az orosz az ENSZ egyik hivatalos nyelve, az utóbbi időben jelentősen csökkent az orosz nyelvű kiadványok száma. 2015 tavaszán az RGB részvételével tesztelték az ENSZ-dokumentumok e-gyűjteményét, a teljes változat indítását 2016-ra tervezték.

2012 októbere után megszűnt az ENSZ Kiadói szolgáltatásnál a nyomtatott kiadványok előállítás, kötése, válogatása és szétküldése, amiről 2013 nyarán értesítették a letéti könyvtárakat; a regionális gazdasági bizottságok publikációi továbbra is érkeznek.

Ma a kérdések 60%-ára e-forrásokból adják a választ. A Dag Hammarskjöld Könyvtár a brüsszeli regionális információs központon keresztül segíti a letéti könyvtárakat, e-mailben havonta érkeznek az új kiadványok tematikus válogatásai és az új honlapcímek. A stratégia fontos része a letéti könyvtárosok kompetenciája, a továbbképzés az RGB-ben is aktuális feladat.

(Viszocsekné Péteri Éva)

Feldolgozó munka

172/2016

HALLO, Maria [et al.]: Current state of linked data in digital libraries. – Bibliogr. 23 tétel In: Journal of information science. – 42.(2016) 2., p.117-127.

A Linked Data jelenlegi helyzete a digitális könyvtárakban

Adatcsere; Elektronikus könyvtár; Web

A szemantikus web arra ösztönzi az intézményeket (a könyvtárakat is beleértve), hogy gyűjtsék, kapcsolják össze és osszák meg a weben található adataikat, hogy megkönnyítsék a gépi feldolgozást, s ezáltal jobb keresőkérdések és keresési eredmények jöjjenek létre. A Linked Data technológia lehetővé teszi az egymással összefüggő webes adatok összekapcsolását Tim Berners-Lee 2006-ban felvázolt elvei alkalmazásával. A digitális könyvtárak a Linked Data-t felhasználva képesek a külső forrásokhoz kapcsolódó adatok ki-

cserélésére és terjesztésére. A tanulmány bemutatja a Linked Data legfontosabb alkalmazási módjait a digitális könyvtárakban világszerte. Kiválasztott szótárakra és ontológiákra fókuszál, és azokkal az előnyökre és problémákra is kitér, amelyekkel a digitális könyvtárak szembesülnek alkalmazása során. Ezenkívül meghatároz és tárgyal néhány, a digitális könyvtárak előtt álló speciális kihívást, és tanácsokat is nyújt arra vonatkozóan, milyen módon járulhatnak hozzá a könyvtárak a szemantikus webhez. A szerzők a szakirodalmi szemle módszerét használják, hogy a szakirodalomban rendelkezésre álló adatok alapján megválaszolják a kutatási kérdéseket. A könyvtári honlapokon talált olyan információkon alapul, amelyeket a W3C konzorcium Library Linked Data Incubator Group elnevezésű csoportja ajánlott 2011-ben, valamint a Google Scholar, a Scopus, az ACM és a Springer utóbbi öt évből származó tudományos publikációin. A vizsgált könyvtárak: a Francia Nemzeti Könyvtár, az Europeana Könyvtár, az Egyesült Államok Kongresszusi Könyvtára, a British Library és a Spanyol Nemzeti Könyvtár. A szerzők bemutatják a legjobb gyakorlatokat, megállapítják a hiányosságokat és felvázolják a jövő trendjeit.

(Autoref.)

173/2016

BREEDING, Marshall [et al.]: Old wine, new bottle? Principi e metodi per una reale innovazione nelle prospettive LIS : il parere di Marshall Breeding, Mauro Guerrini, David Weinberger, Paul Gabriele Weston, Maja Žumer. – Bibliogr. a jegyzetekben In: AIB studi. – 55. (2015) 3., p. 385-403.

Res. angol nyelven

Elvek és módszerek egy valódi megújulásért a könyvtár- és információtudomány perspektíváiban. Öt szakember véleménye

Gépi dokumentumleírás; Online katalógus; Web

Az olasz könyvtáregyesület katalogizálási, indexelési, *linked open data* és szemantikus web (CILW) munkacsoportja munkáját az akár „klasszikus”, akár „innovatív” elméletek és elvek – és az ezekkel foglalkozó szakértők véleményeinek – alapos értékelésével akarja kezdeni. Ilyen módon lehet számba venni az információk és a források leírásának és rendezésének fejlődését annak érdekében, hogy hasznos vita alakuljon ki alapvető fontosságú kérdésekről. A CILW

munkacsoport által feltett három kérdés – pontosabban szólva felvetett kérdéskör – ezt a célt szolgálja: *A katalógus és a többiek*: Elveszíti-e a katalógus (legalábbis mai formájában) központi szerepét a könyvtár rendelkezésére álló egyéb keresési eszközök között?

A forrás aktuális fogalma: az ICP (*International cataloguing principles*) a dokumentum fogalmát – amit a könyvtári világ sokáig használt – a levéltári anyagok egy részére szűkíti. A kulturális láthatáron viszont egyre több olyan tárgy van, amelyet valamilyen módon, valamilyen formában rögzítettek, ezért leírhatók, és megbízható információként lehetséges ismeretforrásként felhasználhatók. Mi lehet a forrás új és mindezeknek megfelelő meghatározása, azaz, mi az, amiről beszélnünk kell, amit kezelünk kell? Hogyan tudunk egy természeténél fogva „cseppfolyós” valamit egy rekordban, egy katalógusban, egy vonatkozás-rendszerben tárgyasítani? Mit tekintünk egy leírni és gyűjteni való informatív egységnek: egy fórum *thread*jét vagy egy posztot?

Az adatok „tekintélye”: A LOD (*linked open data*) alkalmazása a katalógusokban és más információkereső eszközökben azzal jár, hogy a könyvtárak (és más, a kulturális örökséggel foglalkozó intézmények) immár nincsenek birtokában azoknak az adatoknak, amelyek segítségével leírják és közvetítik a forrásokat. Ez teljes paradigmaváltáshoz vezet a tradicionális és digitális dokumentációban, kezdve az információ fogalmának meghatározásával. Ebben a forgatókönyvben a kulturális intézmények hogyan tudnák megőrizni „hatalmi” szerepüket az adatok előállításának, terjesztésének, megőrzésének és frissítésének folyamatában, sőt, azok minőségének garantálásában? Ezenfelül a különféle intézményeknek sikerül-e jól integrálódniuk a szemantikus web projektjébe, kifejlesztvén saját identitásuk pontosabb interpretációját?

A megkérdozettek véleménye is segíthet az alapvető kérdések tisztázásában (és a további diskurzus bátorításában), mert ha az alapelvek nem megfelelőek, naprakészek és ugyanakkor tartósak, semmit sem ér egy új metodológia, még ha meg is próbálja magát valódi innovációként bemutatni.

(Mohor Jenő)

Információkeresés

174/2016

RIEH, Soo Young [et al.]: Towards searching as a learning process : a review of current perspectives and future directions. – Bibliogr. 82 tétel In: Journal of information science. – 42.(2016) 1., p.19-34.

A keresés mint tanulási folyamat: a jelenlegi perspektívák és a jövő irányai

Használati szokások; Információkeresés

A szerzők kritikusan áttekintik a keresés és a tanulás kapcsolatával foglalkozó irodalmat, hozzájárulva ezzel a keresés mint tanulás témájára irányuló kutatások alakulásához. A tanulmány először azt a friss irodalmat szemléli, amely a keresőrendszereket mint a tanulás eszközeit próbálja jellemezni. Ezután a keresés mint tanulás perspektíváját vázolják fel, amely a keresési folyamat során jelentkező tanulásra koncentrálna, valamint a keresési és tanulási eredményekre. Javasolja az „átfogó keresés” fogalmának bevezetését, amellyel az ismétlődő, reflektív és integratív keresési szakaszokat lehet leírni, amelyek a befogadó jellegű tanuláson túl elősegítik a kritikus és kreatív tanulást. A szerzők kitérnek arra is, hogy a keresési interakció során nyert adatok az implicit és explicit jellemzők gazdag forrását jelenthetik, amelyek segítségével értékelni lehet a kereséssel kapcsolatos tanulást. Végül összefoglalják a lehetőségeket és kihívásokat a további kutatások számára, különös tekintettel négy területre: (1) a tudatosságot támogató és a tanulást fokozó keresőrendszer kifejlesztése, (2) a használati interakció támogatás a keresés mint tanulás során, (3) kérdéseken alapuló információs műveltségi eszköz biztosítás a keresőrendszeren belül, (4) a tanulás értékelése az online keresési magatartás alapján.

(Autoref.)

175/2016

VAKKARI, Pertti: Searching as learning : a systematization based on literature. – Bibliogr. 50 tétel In: Journal of information science. – 42.(2016) 1., p.7-18.

A keresés mint tanulás: rendszerezés a szakirodalom alapján

Információkeresés; Oktatáspszichológia

A cikk áttekinti az információkeresés és a tanulás közötti kapcsolattal foglalkozó empirikus vizsgálatokat, és az eredmények alapján bemutat néhány reflexiót a keresési folyamat során való tanulásról. Először a tanulás és a keresés fogalmának jelentését vázolja fel röviden. A tanulást az egyén tudásának struktúrájában történő változásként határozza meg. Ezután részletesen leírja, hogyan fordul elő a tanulás a keresési folyamat során. A szerző fő célja, hogy azokat a feladatokat koncentrálja, amelyek a tudásstruktúra átszervezését igénylik, és elemezze, hogy ezeknek a struktúráknak a fokozatos megszilárdulása miként van összefüggésben az információforrások elérésével és a velük való interakcióval. Ezután a kereséssel és a tanulóval foglalkozó empirikus vizsgálatokat kategorizálja a tanulmányokban előforduló független és függő változók meghatározásával. Végül néhány általános megállapítást közöl a témáról.

(Autoref.)

176/2016

VÁLLEZ, Mari [et al.]: Updating controlled vocabularies by analysing query logs. – Bibliogr. In: Online information review. – 39. (2015) 7., p. 870-884.

Az ellenőrzött szótárak frissítése a keresőkérdések elemzésének segítségével

Információkeresés; Információkereső nyelv; Keresőkép; Kulcsszó

Az ellenőrzött szótárak fontos szerepet játszanak az információkeresésben. Számos tanulmány bizonyította, hogy a szótárak fogalmaival történő keresés hatékonyabb a kulcsszavas keresésnél, legalábbis bizonyos kontextusban. Következésképpen új eszközöket kell találni az ellenőrzött szótárak jobbá tételére. A tanulmány az ellenőrzött szótárak frissítésének félautomatikus modelljét mutatja be, amely szövegtestek használatán és a lekérdezési naplók elemzésén alapul.

A kísérleti fejlesztés során először egy ellenőrzött szótár adott szövegtesthez való alkalmasságát vizsgálták. Ezután a használók által a szövegtestben végzett keresés kulcsszavait hasonlították össze az indexeléshez használt deskriptorokkal. Végül fel dolgozták a lekérdezési naplókat és a szövegtestet,

hogy az ellenőrzött szótár frissítéséhez számba vehető kifejezéseket nyerjenek.

A tanulmány olyan modellt mutat be, amely mind egy online tudományos folyóirat szövegtestének kontextusában, mind pedig a repozitóriumokhoz és intranetekhez is alkalmazható. A modell képes egyrészt azoknak a keresőkérdéseknek a kiválasztására, amelyek a használat a keresőgéptől a releváns dokumentumhoz irányítják, másrészt feldolgozza ezeket a keresőkérdéseket, hogy közülük megtalálja azokat, amelyeket felvesznek majd az ellenőrzött szótárba.

(Autoref. alapján)

Lásd még 147, 191

Olvasószolgálat, tájékoztató munka

177/2016

BUTLER, Kathy – BYRD, Jason: Research consultation assessment : perceptions of students and librarians. – Bibliogr. In: The journal of academic librarianship. – 42. (2016) 1., p. 83-86.

A kutatástámogatási konzultáció értékelése: a hallgatók és a könyvtárosok szemszögéből

Egyetemi hallgató; Egyetemi könyvtár; Felmérés; Hatékonyosság; Könyvtárosi hivatás; Referenz

Az online világ térhódítása miatt a könyvtárosok immár nem az információs forgalom privilegizált irányítói, az információs kapuk őrzői. A tudományos könyvtárak tájékoztató könyvtárosai azonban még így is kivételes helyzetben vannak: jól ismerik ugyanis a tájékoztatás forrásait, és a személyre szabott információkeresés stratégiáit. A korszellem azonban nem kedvez nekik, ami némi pesszimizmussal tölti el őket, úgy érzik, hogy amit nyújtanak, az nem felel meg a használók szükségleteinek, és ezért gyakran alulértékelik saját munkájukat. Pedig a szakirodalom sok évre visszamenően azt is tanúsítja, hogy a használók nem a válaszok maximális pontossága és teljessége szerint értékelik a könyvtárosokkal való találkozásait, hanem inkább a könyvtáros barátságos, kedves hozzáállását becsülik. Ugyanez a helyzet a könyvtáros tanári szerepkörével is: a hallgatók sokkal sikeresebbnek értékelnek egy-egy könyvtár- és információhasználati órát vagy egy iskolai tanórával felérő tájékoztatósi párbeszédet, mint a könyvtáros.

A cikkben ismertetett kutatás erre a jelenségre irányult: alulértékelik-e a tájékoztató könyvtárosok munkájuk eredményességét? Egyformán látják-e a diákok és a könyvtárosok, hogy milyen információk átadása történt a konzultáció során? Ezt egy 15 hétig tartó vizsgálat keretében mérték fel 18 könyvtáros és számos hallgató együttműködésével. A referenz interjú során a két részből álló, perforált kérdőív egyik részét a könyvtárosok a hallgatóknak adták, másik részét maguk töltötték ki az egyes konzultációk után. Az egyes konzultációkat kódokkal azonosították. A hallgatóknak a konzultáció célját kellett rögzíteniük, és azt, hogy milyen forrásokat ismertek meg a párbeszéd során, valamint értékelniük kellett a találkozók hasznosságát. A könyvtárosoknak arról kellett nyilatkozniuk saját kérdőívükön, hogy mit gondolnak, a hallgató mit fog válaszolni a „mennyire volt hasznos” és a „milyen forrásokat mutatott a könyvtáros” kérdésekre. A 80 értékelhető kérdőívpar szerint 46 esetben (58%) találta mindkét fél nagyon hasznosnak a párbeszédet. A hallgatók közül 86% ítélte nagyon hasznosnak, miközben a könyvtárosok a tranzakcióknak csak 63%-áról gondolták, hogy a hallgatók ezt a választ fogják adni. A diákoknak egy 6 forrást tartalmazó listáról kellett kiválasztaniuk, melyikről esett szó a kutatást támogató konzultáció során. A könyvtárosoknak itt is azt kellett előre jelezniük, hogy várhatóan mit fog válaszolni a partnerük a kérdésre. Az adatbázisok esetén volt a legnagyobb az összhang, 92,5%-nyi, más típusú források esetében sokkal nagyobb volt a diszkrépancia, legalább 25%. Érdekes módon még a bemutatott források számában sem volt összhang a könyvtárosok és partnereik között. Azokban az esetekben, ahol mindkét fél nagyon hasznosnak ítélte a konzultációt, a diákok átlagban 3,6 tájékoztatói forrásról vélték úgy, hogy szó volt róla, míg a könyvtárosok valójában csak átlag 2,4 forrást mutattak be. A többi esetben még nagyobb volt az eltérés.

Itt is bebizonyosodott tehát, hogy a könyvtárosok következetesen alábecsülik a személyes találkozók során adott útmutatásaik, instrukcióik hasznosságát. Ez adódhat például abból, hogy általában nem kapnak megerősítő visszajelzést az eredményességről. A közös nyelv hiányosságai is rontják a hatásfokot: a szakkifejezések, mint e-folyóiratok, InfoGuide (a helyi könyvtárhasználati útmutató), vagy a Kutatási Portál gyakran zavarba ejtette a hallgatókat, amit a könyvtáros a saját tanítási tevékenységének sikertelenségként érzékelhetett.

A felmérés eredménye a szerzőt szélesebb célcsoport bevonásával és vegyes módszerű megközelítéssel indítandó további kutatásra készíti.

(Fazokas Eszter)

Könyvtárközi kölcsönzés, dokumentumszolgáltatás

178/2016

SAKRIHEI, Helen: Using automatic storage for ILL – experiences from the National Repository Library in Norway
In: Interlending & document supply. – 44. (2016) 1., p. 14-16.

Automatikus tárolás a könyvtárközi kölcsönzésben. Tapasztalatok a norvég Nemzeti Tároló Könyvtárból

Dokumentumszolgáltatás; Gépi raktározás; Könyvtárközi kölcsönzés; Tároló könyvtár

A Norvég Tároló Könyvtár (NTK) 1989-ben hozták létre a norvég nemzeti könyvtár szervezeti egységként. Gyűjteménye 1,1 millió monográfiából, 550 ezer periodikumból (20 ezer cím) áll, egy kötelezpéldánysort is kap. A norvég kiadású könyvek szinte teljes gyűjteményével rendelkeznek. A gyűjtemény az országos könyvtárközi kölcsönzési szolgáltatás alapja, 700 közkönyvtár és 500 felsőoktatási könyvtár veszi igénybe.

2003-tól a dokumentumok tárolása automatizált rendszerben (ASRS) történik. A tároló könyvtár 15 m magas, 14 m széles és 52 m hosszú, a dokumentumokat 3 állványsoron 43 500 acéldobozban, 3 automatikus daru mozgatja. Egy-egy dobozban 20–60 dokumentum van elhelyezve. Az ASRS számos előnyt nyújt a könyvtárközi kölcsönzésben: hatékony rendeléskezelés, biztonságos, helytakarékos tárolás, takarékos munkaerő-felhasználás, olcsó és könnyű bővítés. Még sok évre elegendő a tároló könyvtár kapacitása.

A tárolási igény egyre nő, ahogy a könyvtárak igyekeznek ritkán használt gyűjteményeiket átadni az NTK-nak. 2015-ben az NTK új épülettel bővült (kapacitása: 2 állványsor, 30 ezer acéldoboz, 2 daruval). Itt filmeket is tárolnak majd. A két raktár teljes kapacitása 2,5 millió dokumentum.

A tárolás alapelve a kaotikus tárolás (chaos storage). A könyveknek nincs állandó helye a raktárban. Az

eligazodás a vonalkódokkal történik. (A folyóiratokat nem kölcsönzik, azok állandó helyen vannak.) A kéréseket a megrendelők szerint csoportosítják, kezelésük teljesen automatizált, a nyilvántartást is így kezelik. A működtetésben ötfős személyzet vesz részt. A kéréseket és a visszahozott dokumentumokat együtt mozgatják, ezzel 50%-os megtakarítást érnek el. A kiszállítás egy napon belül megtörténik, sürgős esetben a megrendelés napján. 2014-ben 175 ezer dokumentumot szolgáltattak, 131 ezret a közkönyvtárak, 43 ezret a felsőoktatási könyvtárak, ezret külföldi megrendelők számára. 2010 és 2015 között a közkönyvtári kérések száma 70%-kal nőtt, a felsőoktatásiaké 3%-kal csökkent.

2006-ban határozták el a teljes patriotika-gyűjtemény digitalizálását. A 20. században kiadott művek a Kopinor jogkezelővel való megállapodás alapján szabadon hozzáférhetőek bármely norvég IP címről. A szerzői jogról szóló jogszabály engedélyezi, hogy a 2000 után kiadott művek könyvtárközi kölcsönzésben továbbíthatók, a nemzeti könyvtár honlapján teljes szöveggel el nem érhető periodikumok is (helybeni használatra, a fájl előírás szerint törölve).

(Hegyközi Ilona)

Tájékoztatási eszközök

179/2016

MESGARI, Mostafa [et al.]: „The sum of all human knowledge”: a systematic review of scholarly research on the content of Wikipedia. – Bibliogr. In: Journal of the Association for Information Science and Technology. – 66. (2015) 2., p. 219-245.

„Minden emberi tudás összessége”: a Wikipédia tartalmával kapcsolatos tudományos kutatások áttekintése

Elektronikus publikáció; Enciklopédia, lexikon; Felmérés; Tudományos kutatás

A Wikipédia valószínűleg eddig a legfejlettebb kísérlet az emberi tudás egy helyen való összegyűjtésére. Kiegészítő alkalmazásai számos tudományterület tudósa számára kiinduló pontot jelentenek kutatásaihoz. Az egy évtizede zajló vizsgálatok a Wikipédia-közösség, a folyamatok és a tartalom számos aspektusára világítanak rá, de a Wikipédia iránt érdeklődő sokféle tudományterület és a kiterjedt kutatások

szintézisének csekély száma miatt csak kismértékű konszenzus tapasztalható a Wikipédia mint az emberi tudás enciklopédikus gyűjteménye tartalmával kapcsolatban. A tanulmány ezt a kérdést vizsgálja 110, a Wikipédia tartalmával foglalkozó lektorált publikáció szisztematikus áttekintésével, összegezve a jelenlegi eredményeket és rávilágítva a főbb kutatási irányokra. A kutatásoknak két alapvető irányzata rajzolódik ki: a Wikipédia tartalmának minősége (átfogó jelleg, frissessége, olvashatósága és megbízhatósága) és a Wikipédia nagysága. Ezenkívül a szerzők ismertetik a kérdések tartalmával, a kutatások tervezésével, az adatforrásokkal és az adatgyűjtési módszerekkel kapcsolatos legfontosabb kutatási irányzatokat is. A szemle összesíti a Wikipédia tartalmára vonatkozó tudományos ismereteket, és kijelöli az utat a jövőbeli kutatások számára.

(Autoref.)

180/2016

OKOLI, Chitu [et al.]: Wikipedia in the eyes of its beholders : a systematic review of scholarly research on Wikipedia readers and readership. – Bibliogr. In: Journal of the Association for Information Science and Technology. – 65. (2014) 12., p. 2381-2403.

A Wikipédia a nézők szemével: a Wikipédia olvasóival és olvasóközönségével kapcsolatos kutatások áttekintése

Elektronikus publikáció; Enciklopédia, lexikon; Felmérés; Használó

Több száz tudományos tanulmány vizsgálta már a Wikipédiát különböző aspektusból. Bár számos szakirodalmi szemle tekintette át ezt a terjedelmes mennyiségű kutatást, egyik sem foglalkozott speciálisan a Wikipédia olvasóival kapcsolatos kérdésekkel. Ebben a szemlében a szerzők 99 tanulmányt vizsgálnak, hogy összefoglalják a Wikipédia olvasóközönségével kapcsolatos jelenlegi ismereteket, és az alkalmazott kutatási módszereket is elemzik. A tudományos vizsgálat során azt tapasztalták, hogy a Wikipédia nemcsak a könnyebb témák, mint pl. a szórakozás tekintetében népszerű, hanem komolyabb kérdésekkel, mint például az egészségügy és a jogi információkkal kapcsolatban is. Tudósok, könyvtárosok és diákok a mindennapos használók, és a Wikipédia egyedülálló lehetőséget nyújt a diákok digitális írástudásra való nevelésére. Zárásként a szerzők összefoglalják a legfontosabb eredményeket

és a tanulságokat mind a kutatók, mind a Wikipédia közössége számára.

(Autoref.)

Hátrányos helyzetű olvasók ellátása

181/2016

HOLT, Glen E. – HOLT, Leslie Edmonds: Library card campaigns and sustaining service : how do public libraries best serve poor children?. – Bibliogr. In: Public library quarterly. – 34. (2015) 3., p. 270-278.

Hogyan tudják a legjobban kiszolgálni a közkönyvtárak a szegénységben élő gyermekeket?

Gyermekolvasó; Hátrányos társadalmi helyzetű olvasó; Könyvtárhasználat; Közművelődési könyvtár

A tanulmány a nemrégben megjelent rövid IMLS (*Institute of Museum and Library Services*) jelentés kritikája, amely a kisgyermekkori siker és a könyvtári olvasójegy-birtoklás kapcsolatát írja le. A jelen kutatás egy átfogóbb, bizonyítékokon alapuló vizsgálat, melynek témája az olvasójegy megléte és a szegénységben élő gyermekek jó iskolai eredménye közötti kapcsolat, illetve a fenntartható könyvtári szolgáltatások jelentősége a gyermekek saját iskolai sikerük iránti érdeklődésének megőrzésében. A cikkben a fiatalok könyvtárhasználatára és a helyi politika, bandák és bűnözés közötti kapcsolódást is feltárják a szerzők. Úgy vélik, az olvasójegy kampányok során valóban lehetőség van a fiatalok és a szegények csoportját jobban kiszolgálni, azonban ez a pozitív hatás nem automatikus, hanem csak az első lépés a cél eléréséhez.

Kritikusan tekintenek a szakirodalomban felhasznált statisztikai adatokra is, melyek valamely cikknél már több mint 15 évesek, így elavultak lehetnek. A legnagyobb problémát abban látják, hogy erre nem hívja fel a figyelmet a cikk. Ezenkívül a mérési módszerek hibalehetőségeire is rávilágítanak, pl. a kártyabirtoklást többféleképpen lehet érteni, valamint a könyvtárhasználatot inkább a tényleges használat mérésével és nem az olvasójegy megléte alapján kellene vizsgálni. Nagyon kevés könyvtár kér olvasójegyet a könyvtárlátogatáshoz, így felmerül a kérdés, hogy a kutatók milyen kapcsolatot látnak a tényleges könyvtárhasználat és az olvasójegy között. Jobb megoldás

lenne, ha csak azt kérdeznék a gyermekektől, hogy voltak-e könyvtárban. Felmerül a kérdés, hogy miért nem használják az olvasójegyet a kölcsönzés mellett a programokon való részvétel, számítógép-használat mérésére is. A szegénység fogalmának pontos meghatározása is gondot jelent: a tanulmányokban egyértelművé kellene tenni, pontosan mit értenek szegénység alatt. A szegénység elleni egyszeri alkalommal végzett beavatkozások helyett a fenntartható, folyamatos programok a hatásosak hosszabb távon.

A tanulmány második felében a szerzők arra keresik a választ, mi tartja vissza a szegényeket a könyvtárhasználatától. Ehhez a témával foglalkozó 2010-ben publikált könyvük egyik fejezetét használják fel. Véleményük szerint nem az olvasójegy hiánya az egyetlen akadálya a szegény gyermekek könyvtárhasználatának, további akadályok lehetnek:

- Helyi sajátosságok, melyek nagymértékben befolyásolhatják a könyvtári szolgáltatásokat. Számos nagyvárosi környezetben a közkönyvtárak szolgáltatási határai messzebb esnek a szegények lakta övezettől.
- A nem megfelelői dolgozói viselkedés és a könyvtári kommunikáció is hatással van a szolgáltatás minőségére. A családokat, a választott tisztségviselőket, a civil szervezetek vezetőit folyamatosan tájékoztatni kell a könyvtári szolgáltatásokról, a gyermekeket ösztönözni kell a könyvtárhasználatra, a programokon való részvételre.
- A könyvtárakban elvárják a beiratkozáshoz a lakhely megadását, a szolgáltatások igénybevételéhez és a könyvkölcsönzéshez az olvasójegy használatát, azonban a gyermekeknek önhibájukon kívül sokszor ezek nem állnak rendelkezésre, így nem tudják a könyvtárat használni.
- Óriási probléma a szegény gyermekek között az írástudatlanság és a funkcionális analfabetizmus.
- A könyvtári bürokrácia az olvasók számára riasztó, a könyvtárra nem megoldásként, hanem egy újabb problémaként tekintenek.
- A családok életére a zaklatott, stresszes életmód, valamint a bűnözéstől való félelem is jellemző, előfordul, hogy a könyvtárba jutás is veszélyes számukra. A könyvtáraknak kötelességük biztonságos környezetet nyújtani.
- Az utcai élet a könyvtárak riválisa, hiszen a szegénységből való kijutás gyorsabb alternatívájaként tartják számon, mint a könyvtárba járást.
- A különböző nemzetiségek és az angolul nem beszélők csoportjai is konfliktusokat okozhatnak a könyvtárakban, azonban a könyvtári személyzet fel

van készülve fogadásukra. Tudnak segíteni az iskolaszervezet, a képzési programok, a pénzügyi támogatások, a munkalehetőségek, valamint a könyvtári szolgáltatások megismertetésében.

(Bognár Noémi Erika)

182/2016

SCHMIDT, Tanja: Welche Richtung? – Jugendliche erzählen ihre Geschichten in Trickfilm : multikulturelles Flüchtlingsprojekt : Stadtbibliothek Frankfurt am Main veranstaltet erfolgreich Trickfilm-Workshop mit geflüchteten Jugendlichen In: BuB. – 68. (2016) 2-3., p. 122-125.

Res. angol és francia nyelven

A Frankfurt am Main-i Városi Könyvtár sikeres animációs film workshopja menekült fiatalok számára

Nemzetiségi olvasó; Rendezvény; Városi könyvtár

Merre? Ez a címe annak a projektnek, melyet Frankfurt am Main Városi Könyvtára indított olyan fiatal felnőttek számára, akiknek a családi háttérben és tapasztalataiban szerepet játszott a menekülés vagy a migráció. A projekt tartalma, melyet koordinátora, *Tanja Schmidt* dolgozott ki, kezdettől fogva azokra a tinédzserekre irányult, akik egyedül, családjuk felnőtt tagjai nélkül menekültek el hazájukból.

Az ötnapos rendezvény kezdéseként a könyvtárpedagógus *Marc-Antoine Mathieu* képregényét, *Az irányt* (Le sens, 2014.) választotta. A könyv közös megbeszélése után a fiatalokat arra kérte, meséljék el a maguk történetét, és alakítsák át rövid animációs audiovizuális szekvenciákká. Úgy tervezték, hogy a munka folyamat-orientált és alapfokú lesz.

A workshop első reggelén tizenöt 15 és 17 év közötti afgán, eritreai és pakisztáni fiatal jelent meg a központi könyvtárban, és mindegyikük animációs klippel mesélte el menekülése történetét.

A következő négy nap során reggel a klipjükön dolgoztak a könyvtárban, míg délután a fiatalok központjában a hangzó és vizuális elemeken dolgoztak a zöld háttérű vászon segítségével. Táblagépek és háromlábú állványok segítségével a könyvtárban animációs stúdió jött létre.

Hogy megőrizték a fiatalok anonimitását – biztonsági és adatvédelmi okok miatt – nagyon kreatívnak kellett lenniük. Alakjukat a zöld vásznon megváltoztatták.

(Autoref.)

183/2016

ŠIMUNIĆ, Zrinka – TANACKOVIC, Sanjica Faletar – BARDURINA, Boris: Library services for incarcerated persons : a survey of recent trends and challenges in prison libraries in Croatia. – Bibliogr. In: Journal of librarianship and information science. – 48. (2016) 1., p. 72-89.

Könyvtári szolgáltatások fogvatartottaknak: trendek és kihívások a horvátországi börtönkönyvtárakban

Börtönkönyvtár; Felmérés

A cikk hozzájárul ahhoz a szakmai eszmecseréhez, mely a börtönkönyvtárakról folyik a szellemi szabadság és a társadalmi igazságosság kontextusában, és bemutatja a horvát börtönkönyvtárakban végzett felmérés eredményeit. A felmérés 2013-ban készült postán elküldött kérdőívek segítségével; a válaszadás aránya 91,3% volt. A szerzők arra kerestek választ: 1) hogyan szervezik és vezetik a horvát börtönkönyvtárakat? és 2) milyen a könyvtárak állománya és szolgáltatásai? Az eredmények szerint szinte minden büntetés-végrehajtási intézetben van valamilyen minimális könyvtári szolgáltatás a fogvatartottak számára, de a börtönkönyvtárak szakmai irányítása és rendszeres anyagi támogatása nem biztosított. Állományuk főleg ajándékok révén gyarapodik, és szinte nyoma sincs olyan rendszeres programnak, mely a bentlakók szabadidejének konstruktív és kreatív eltöltésére irányulna. Bár van néhány remek példa, a börtönkönyvtárak többsége szemmel láthatóan fejletlen Horvátországban, új szervezeti és pénzügyi modellre lenne szükség. A szerzők konkrét ajánlásokkal zárják írásukat, mellyel javítani lehetne ennek a marginalizált rétegnek a könyvtári ellátását.

(Autoref.)

184/2016

VILHJÁLMSDÓTTIR, Kristín R.: The new human landscape of Iceland In: Scandinavian library quarterly. – 49. (2016) 1-2., p. 12-15.

Izland új emberi tájképe

Nemzetiségi olvasó; Rendezvény; Városi könyvtár

Az elmúlt 15 évben jelentősen megnőtt Izlandon a világ minden tájáról jött bevándorlók száma. Reykjavík lakosainak 12,5%-a emigráns, legtöbbször Lengyelországból, Litvániából és a Fülöp-szigetéről érkeztek. A Reykjavíki Városi Könyvtár az utóbbi 8 évben szá-

mos interkulturális programot indított, erőfeszítések teszt, hogy civil szervezetekkel együttműködve építse az emberek közötti kapcsolatokat. A kulturális, szociális és oktatási területet érintő projektek a főváros inter- és multikulturális életének integrált részét képezik, azokat már Belgium, Csehország, Spanyolország, Kanada, Görögország és Dánia is átvette.

A projektek egyik alap gondolata az volt, hogy a magánszemélyeket és a csoportokat széles körben, nem csak egy nemzetiségen belül kell kezelni, a másik pedig, hogy a projekteknek egyformán vonzóaknak kell lenniük a helyi közösség és a világ számára. A célcsoport izlandiakból és Izlandon élő külföldiekből állt. A cél az volt, hogy felhívják a figyelmet a kulturális és nyelvi különbségekben rejlő, a társadalmi párbeszédet és együttélést elősegítő értékekre.

A könyvtár hangsúlyt helyezett arra, hogy iskolákkal, oktatási, kulturális és szociális intézményekkel működjön együtt, továbbá a reykjavíki lakosokkal és a civil szervezetekkel. Útmutatóként az IFLA/UNESCO multikulturális könyvtári kiáltványát tartották szem előtt.

A 2008-ban indult *The Women's Story Circle* projekt keretében nők meséltek történeteket kulturális hátterükről, cseréltek tapasztalatokat, workshopokon, kirándulásokon vettek részt. Három művészi alkotás készült, amelyek az izlandi sokszínű kultúra és az interkulturális párbeszéd jelképei lettek. A projekt része volt egy irodalmi alkotóműhely, többnyelvű bohóc- és drámatanfolyam. A kommunikáció nagyrészt izlandi nyelven és a résztvevők által beszélt nyelveken folyt.

A művészeti alkotások közül kettő Reykjavík és Izland ősi pontfestési módszerrel készült térképe. Ezeket az teszi egyedivé, ahogy a művésznők korábbi életükkel, hazájukkal, Izlanddal és más, számukra fontos helyekkel összefüggő jelképeket használtak. A főváros térképe 2011-ben készült el, a reykjavíki városházán kapott helyet. A térkép láttán a Kaffitár izlandi kávé cég felkérte az alkotókat egy hasonló kép elkészítésére, amelyet új brandjében fel tud használni, és logója lehet. Izland térképét különböző országokból 35 művész festette, a Nemzeti Múzeumban az ország korábbi elnöke adta át; kávé- és csokoládé-csomagoláson, szupermarketekben, kávézóknak, de még autókban is látható. A kávézóknak a falon a festők fényképe és a képeken szereplő jelképek is megtekinthetők izlandi és anyanyelvi magyarázatokkal. Ez az ötlet is terjed külföldön, a Thessaloníki Arisztotelész Egyetem hallgatói hasonló szellemben készítik Görögország új térképét.

A városi könyvtár 15 éve segít az általános és középiskolákban a tanároknak és a diákoknak interkulturális találkozók szervezésében. A dán-izlandi együttműködés részeként a projekt gyakorlati eszközt jelent az oktatási rendszer interkulturális kompetenciájának növelésében. Alapja a kölcsönös tisztelet és megértés támogatása különböző kifejezési eszközök használatával. A projekt a Reykjavíki Oktatási Osztály multikulturális politikájának része, sok iskolában működik, saját honlapja van a tanárok számára.

A *Café Lingua – élő nyelvek* projekt azokat segíti, akik izlandi vagy más nyelvtudásukat akarják bővíteni, helyet ad a különböző nyelveken folytatható

kommunikációnak (chatelésnek). A rendezvényeket bárki látogathatja. A nyelvi modell az Izlandi Egyetemen hídépítő szerepet játszott a különböző nyelveket beszélő hallgatók és a nyelveket tanuló izlandi diákok között. Európai segélyprogram keretében a projektet Csehország vette át.

A könyvtár további multikulturális projektjei: Reykjavík Safari – többnyelvű városnéző séta; történetmesélés különböző nyelveken; gyerekek tanítanak gyerekeket nyelvekre; megemlékezés a nyelvekhez fűződő jeles napokról.

(Viszocsekné Péteri Éva)

Tájékoztatás, tájékoztatási rendszerek

Hálózatok, regionális rendszerek

Lásd 201

Könyvtártudományi tájékoztatás

Lásd 145, 146

Kutatás és termelés információellátása

185/2016

VARNER, Stewart – HSWE, Patricia: Digital humanities in libraries In: American libraries. – 47. (2016) 1/2., p. 36-41.

Egyetemi könyvtár; Felmérés; Használók képzése -felsőoktatásban; Kutatás információellátása; Tudományos kutatás

Napjainkban a humán tudományi kutatásokat teljességgel áthatják az információtechnológiai és internetes eszközök és megoldások. Mindezt a „digitális humán tudományok” (a továbbiakban DHT) terminussal jelölik. A DHT az utóbbi évtizedben jelentős

hatást gyakorolt a felsőoktatásra. A könyvtárosok és a könyvtárak fontos szerepet vállaltak ezen a területen, kezdve a közös digitalizálási projektektől a szövegébányászat jogi kérdésein át a nyílt hozzáférésű folyóiratok gondozásáig.

A Gale Cengage adatbázis-szolgáltató és a folyóirat felmérése szerint a DHT projekteket támogató szolgáltatások igen sokféleképpen vannak jelen a könyvtárakban az ad hoc szolgáltatásoktól (41%) kezdve a DHT központokig (17%). A könyvtárat célszerű nem szolgáltatónak, hanem kutatási partnerként pozicionálni – így látja a válaszolók 63%-a.

Milyen típusú projekteket támogatják az egyetemi könyvtárak a DHT-t? Digitális tudományos kiadásban, amely szabványos kódolási megoldásokat alkalmaz (példák: Victorian Women Writers Project, Shelley-Godwin Archive). Jellemzőek még a digitális könyvtárak és más digitális gyűjtemények, amelyek tömeges letöltést és elemzési-vizualizálási lehetőséget nyújtanak (DocSouth Data) és az oktatáshoz is kapcsolódnak. A használóképzés keretében tanítják a szövegelemzés (szövegébányászat) eszközeit és technikáit. A tapasztalatokat felhasználják a digitális pedagógiában (szövegkezelő eszközök, online kiállítások).

A könyvtárak szolgáltatókból megbecsült kutatási partnerekké válhatnak. Ez akkor valósulhat meg, ha kitartóan érdeklődnek a kutatások iránt, keresik az együttműködési lehetőségeket. Meglévő erősségeikre

(a tudomány ismerete, információszervezési tapasztalatok, műszaki eszközök alkalmazása) építve vállalnak részt az együttműködésben, és végzik a megőrzési, metaadatolási feladatokat, elhelyezik a digitális objektumokat az intézményi repozitóriumokban. Új kutatási készségekre, új eszközök és technikák elsajátítására, sőt a hibázásra is lehetőséget adó kísérletezésre is szükség van.

Az idézett felmérés válaszadóinak több mint 42%-a úgy vélte, hogy könyvtáraik a DHT koordinált, az egész campust felölelő támogatásáért szállnak sikorra. A projektek interdiszciplináris jellege ezt elő is segíti. A DHT támogatásának koncepcióját az egyes intézményeknek meg kell fogalmazniuk, beleértve az igények felmérést, a finanszírozás és az intézmények között együttműködés kérdését.

(Hegyközi Ilona)

Közérdekű tájékoztatás

186/2016

AASEN, Sigrun Espelien: Information literacy and health literacy : a challenge for librarians? In: Scandinavian library quarterly. – 49. (2016) 1-2., p. 16-17.

Információs műveltség és egészségügyi ismeretek: újabb kihívás a könyvtárosoknak?

Információs műveltség; Közművelődési könyvtár; Rendezvény; Tájékoztatás -egészségügyi

Norvégiában a közkönyvtárak stratégiai terveiben kevés szó esik egészségügyi ismeretekről, és az egészségügyi hatóságok szakmai terveiben sem igen jut szerep a közkönyvtáraknak. Nem szokványos kezdeményezés tehát, hogy nagyobb tárcaközi könyvtári együttműködés jöjjön létre a nagyközönség információs műveltségének növelésére az egészségügy és az orvostudomány területén, amiben fontos szerepet kaphatnak a közkönyvtárak.

A helyi és megyei önkormányzatok által alkalmazott egészségügyi szakemberek olyan könyvtári szolgáltatásokat igényelnek, amelyek segítik őket szakmai ismereteik frissítésében, a nem szakmai közönségnek pedig releváns, jó minőségű egészségügyi információra van szüksége. A közkönyvtárak a legalkalmasabbak ezeknek az igényeknek a kielégítésére: mindig segítették a nagyközönség képzését, használóiknak

szabad hozzáférést biztosítottak az elsődleges információforrásokhoz, a könyvtárosok magas szintű információs műveltséggel rendelkeznek. Az új könyvtári törvény kiemeli a könyvtárak közösségi tér szerepét, ez az egészséggel kapcsolatos információk tekintetében is igaz.

A közkönyvtár a közegészségügy támogatásáért nevű program kezdeményezője, a Helsebiblioteket.no weboldal egy államilag finanszírozott, orvostudományi ismereteket tartalmazó szolgáltatás, amely jó alternatívát nyújt az interneten elszaporodott rossz minőségű információval szemben. Egyrészt egészségügyi szakembereknek biztosít szabad hozzáférést magas színvonalú szakmai ismeretekhez, másrészt a páciens és családja számára hozzáférhetővé teszi a világ legfontosabb orvosi referenz műveit. A program célja, hogy erősítse a könyvtárak mint minőségi egészségügyi információszolgáltatók szerepét.

A Helsebiblioteket.no kapcsolatba lépett Nordland, Nord-Trøndelag, és Sør-Trøndelag megyék könyvtáraival, hogy felmérje az érdeklődést a legfontosabb online egészségügyi információforrásokról szóló helyi szemináriumok szervezése iránt. Az ötletet jól fogadták, és a program finanszírozására az érdekelt felek sikeres pályázatot nyújtottak be a norvég nemzeti könyvtárnak. A Helsebiblioteket.no a projekt menedzsereként a tartalomért vállalt felelősséget, míg a megyei könyvtárak a rendezvények szervezését végezték, és marketingfeladatokat láttak el. Az eseményeket közvetlenül a megyei hatóságok honlapjain hirdették, egyéb kommunikációs eszközök segítségével (közösségi média, e-mail, plakát, telefon) is népszerűsítették.

Hat városban tizenkét, egyenként kétórás előadás hangzott el egészségügyi szakemberek aktív részvételével az online elérhető egészségügyi információforrásokról: egyrészt a vonatkozó témában információkat nyújtó weboldalakról, másrészt bemutatták a MesH (Medical Subject Headings) terminológiai adatbázis norvég és angol változatát is, amely hasznos eszköz a fogalmak megértéséhez és a releváns találatok eléréséhez a központi adatbázisban. Továbbá mentálhigiénés szakemberek három alkalommal tartottak előadást a súlyos személyiségzavarok jellemzőiről. A „nyílt esték” keretében a nagyközönség a mentális egészség, személyiség és egészséges életmód témájáról a tájékozódhatott.

A rendezvények sikeres megvalósításához elengedhetetlen volt a jól működő technikai berendezésekkel felszerelt helyiségek megléte. Összesen 582 ember vett részt ezeken az alkalmakon (282 napközben és

300 este). Élvezték az előadásokat, különösen méltányolták, hogy ingyenesen vehettek részt szakemberek által tartott rendezvényeken.

A program megerősítette a könyvtárak pozícióját és kompetenciáját: építő együttműködésre, a tudományok közötti találkozásokra adott alkalmat, amely megalapozta a jövőbeni közös munkát a könyvtárhoz.

sok és egészségügyi szakemberek között. A nagyközönség lehetőséget kapott arra, hogy többet tanuljon az egészségről, tájékozódjon az információk minőségéről, kritikusan értékelje a forrásokat, a szakirodalom mellett a szépirodalmat is használja a mentális egészsége javításához.

(Borvölgyi Györgyi)

Vezetés, irányítás

Tervezés

187/2016

MANŽUCH, Zinaida: Project LiBiTOP : evidence-based decisions for strategic management of the Lithuanian library network. – Bibliogr. In: Alexandria. – 26. (2016) 1., p. 28-45.

A LiBiTOP-projekt: bizonyítékokon alapuló döntéshozatal a litván könyvtári hálózat stratégiai menedzseléséhez

Állami irányítás; Könyvtári rendszer -országos; Középtávú terv; Vezetés

A könyvtári környezetben bekövetkező komplex változásokkal és az állami szervezetek iránti növekvő hatékonysági és átláthatósági követelményekkel egyre több kezdeményezés született a könyvtárügyben az irányváltásra. Litvániában a LiBiTOP projekt (2011–2014) célja az volt, hogy stratégiai tanácsokkal szolgáljon a könyvtári irányítás és vezetés számára. A cikk olyan módszertani megoldásokat és eredményeket ismertet, melyek jól mutatják a bizonyítékokon alapuló adatok felhasználását a könyvtári stratégiák kidolgozásában. A projekt tíz intézményre koncentrált, megyei és országos jelentőségű könyvtárakra. A projekt során három kutatást végeztek, és annak eredményeit integrálták a könyvtármenedzsment következő 10 évre vonatkozó következtetések és ajánlások megfogalmazásába. A projekt vegyes módszereket alkalmazott a stratégiai tervezésben és irányításban, mint például a politikai, gazdasági, társadalmi és műszaki elemzést, a forgatókönyv-tervezést, stratégiai mutatószám-rendszert (balanced scorecard) és SWOT-elemzést. A könyvtári irányítás és a könyvtárvezetés számára ajánlásokat fogalmaztak meg a

könyvtárak előtt álló lehetőségek és veszélyek, illetve erősségek és gyengeségek alapján. A szerző tárgyalja azt is, milyen nagy szükség van egy nemzeti könyvtári stratégiára és folyamatos szakmai fejlődésre, valamint arra, hogy növekedjen a könyvtárak hatékonysága és eredményessége a gyűjteménykezelés és a digitális szolgáltatások terén.

(Autoref.)

Munka- és rendszerszervezés, értékelés

Lásd 187

Pénzügyi és gazdasági kérdések

Lásd 159

Személyzet

188/2016

KUMARAN, Maha: Succession planning process that includes visible minority librarians. – Bibliogr. In: Library management. – 36. (2015) 6/7., p. 434-447.

A „látható” kisebbséghez tartozó könyvtárosokkal számoló utánpótlás-tervezés

Egyetemi könyvtár; Könyvtáros -hátrányos helyzetű; Személyzet; Tervezés

A cikk a kanadai egyetemi könyvtáraknak az ún. „látható” kisebbséghez tartozó szakemberekkel számoló utánpótlás-tervezését tárgyalja. (A „látható” kisebbség tagjai azok, akik *nem őslakosok, nem a kaukázusi rasszhoz tartoznak, és nem fehérbőrűek*. Egy 2005-ben kiadott jelentés azt is megállapítja róluk, hogy közülük kevesen dolgoznak a közigazgatásban, illetve vezetőként, noha 2011-ben a munkaerőpiac 23%-át már ők tették ki.)

A szerző szerint fontos az egyetemi könyvtárak számára, hogy munkatársait szélesebb körben toborozza, és hogy számoljanak a „látható” kisebbség tagjaival vezetői szinten is. Az Egyesült Királyságban, Kanadában és Ausztráliában számos kezdeményezés létezik ennek érdekében. (Kanadában munkalehetőségekkel, képzési és jövedelemtámogatással segítik őket, Ausztrália és az Egyesült Királyság számos kezdeményezéssel biztosít számukra egyenlő feltételeket a munkaerőpiacon.) A dolgozat azonban csak a könyvtárak utánpótlás-tervezésére koncentrál, melyben a bevándorló szakembereknek vezetői pozíciókat is biztosítanak.

Az utánpótlás-tervezésben fontos szerepet játszik az aktív toborzás, a munkaerő megtartása és a mentorálás.

A kérdés szakirodalmának áttekintése után kiderült, hogy a kérdéskör eltérő terminológiát használ a csoport megnevezésére, de a dolgozat témájában nem született még tanulmány.

Ezután a felsőoktatásban tapasztalható diverzitással és multikulturalizmussal foglalkozik a szerző. Az USA-ban tanuló külföldi (elsősorban Észak-Afrikából és a Közép-Keletről jövő) diákok száma 8,1%-kal nőtt egy tanév alatt. Ez a trend nem tükröződik sem az oktatók összetételében, sem a felsőoktatási könyvtárak személyzetében.

Ezután a tanulmány a kisebbségi könyvtárosok problémáit tekinti át. Bár új szemléletet és új eszméket hoznak az egyetemi könyvtárakba, számuk alacsony, ezért mentorálásra és speciális képzésre szorulnak. (Az USA néhány programmal segíti őket, de Kanadában nincs erre lehetőség.) Problémát jelent, hogy elszigeteltségük érzése kihat a teljesítményükre is, és ha nem dolgozhatnak olyan posztokon, amelyek ösztönző kihívást jelentenek, és megfelelő tapasztalatokkal vértetik fel őket, nem is pályázhatnak később előrelépést jelentő állásokra. Ha első generációs vagy friss bevándorlók, frissíteni, honosítani kell

a diplomájukat is; a kanadai könyvtáros egyesület nyújthat segítséget nekik a vezetői ismeretek és az önértékelés terén, de legalább ilyen fontos a kapcsolatépítés elsajátítása.

Ezután a szerző ajánlásokat fogalmaz meg a problémák megoldására, végül hét lépésben összegzi a követendő stratégiát:

1. Világos célokat kell kitűzni a diverzitás érdekében.
2. A munkatársak összetételét érdemes értékelni és elemezni.
3. Elemezni és újra kell fogalmazni az addigi személyzet politikát.
4. Ha a lakosság összetételének megfelelő számú kisebbségi könyvtáros van az intézményben, érdemes elindítani egy a kultúrák közötti párbeszéddel foglalkozó tréninget.
5. Szponzort kell alkalmazni egy kulturális kompetencia-útmutató elkészítésére.
6. El kell kezdeni a célok megvalósítását, munkatervet kell készíteni a jövőbeli feladatokkal.
7. Folyamatosan figyelemmel kell kísérni a munkaterv megvalósítását (értékelés, módosítás stb.).

(Murányi Lajos)

Marketing, közönségkapcsolatok

189/2016

FOURACRE, Dorothy: Making an exhibition of ourselves : academic libraries and exhibitions today. – Bibliogr. In: The journal of academic librarianship. – 41. (2015) 4., p. 377-385.

Készítsünk önerőből kiállítást? A tudományos könyvtárak és a kiállítások ma

Együttműködés -belföldi; Felmérés; Kiállítás; Tudomány és szakkönyvtárak

A könyvtári kiállítások története a 17. századra nyúlik vissza, és a mai napig jó eszközök lehetnek arra, hogy új használókat vonzzanak be, illetve a régiakkal alaposabban megismertessék a gyűjteményt. Az elmúlt pár évben pedig olyan trend tapasztalható, hogy a könyvtárak egyre nagyobb kiállításokban lesznek érintettek, több olyan átalakítást is láthattunk, amelynek eredményeképpen egy-egy intézmény nagyobb kiállítótérrel lett gazdagabb.

A kutatás során öt különböző méretű és különböző látogatói körrel rendelkező, angol tudományos könyvtár munkatársaival készült félig strukturált interjú annak felmérésére, milyen az intézményeknek a kiállításokhoz fűződő viszonya és motivációja. Bár a minta kicsinek mondható, a szerző olyan intézményeket választott ki, amelyek nagy tapasztalattal rendelkeznek ezen a területen. Ezek a következők voltak: Bodleian Library, Royal Society Library, Royal College of Physicians Library (RCPL), British Library (BL) és a Wellcome Library. A szerző az utolsó hárommal kapcsolatos tapasztalatait részletezi esettanulmányként.

A RCPL anyaintézménye a különböző kiállítások szervezésére négyfős csapatot alkalmaz, amely szorosan együttműködik a könyvtárral is, és az intézmény múzeumi tárgyai mellett könyvtári dokumentumokat is felhasználnak a különböző tematikájú tárlatok kialakítása során. A különböző részlegek együttműködése gyümölcsöző, a közösen létrehozott kiállítások egyre színvonalasabbak, olyannyira, hogy a központi intézményi stratégia részévé is váltak.

A BL épületében található egy nagyobb terem az állandó kiállítás számára, amely mellett kis és nagy időszaki tárlatok kialakítására is van alkalmas tér. Mivel az intézmény korábban a British Museum részeként működött, érthető módon hagyománya van az itteni kiállításoknak. Az állandó tárlaton a könyvtár legértékesebb könyveit és kéziratait mutatják be, míg az időszakiak a gyűjtemény bizonyos részeire koncentrálnak, mint például a cenzúra a brit birodalomban vagy az ősi indiai eposzok. A kiállítások minőségében 2012-ben következett be nagy változás, amikor belépődíjasak lettek. Az extra forrás nemcsak a tárlatok kialakítására volt jó hatással, de közvetetten a közönség összetételére is hatott, olyan látogatókat is képes bevonni, akik eredendően nem a könyvtár használói.

A Wellcome Intézet részeként működő könyvtár egy nagyobb gyűjtemény egy szelete, amely kiveszi a részét a közös kiállítások szervezéséből, ám ennek köszönhetően ezek rég eltávolodtak a szorosan vett könyvtári kiállítások fogalmától. A 2015-ös év egyik

legnagyobb projektje a *Reading Room*, amelynek célja a könyvtár olvasótermének átformálása volt. Olyan kiállítóteret hoztak létre, ahol a látogatók úgy viselkedhettek, mint egy könyvtárban: ücsöröghettek, olvasgathattak, beszélgethettek. A kezdeményezés az olvasók 10–20%-át bírta hosszabb maradásra.

A könyvtári kiállítások minőségének javulását elősegítette az is, hogy különböző intézménytípusok egyre aktívabban működnek együtt, és sokféle kiállítási tárgyat kölcsönöznek egymástól. Így egy könyvtári kiállítás nem csupán könyveket és szövegeket tartalmazhat, hanem háromdimenziós tárgyak is gazdagíthatják. Ugyanakkor a könyvtárak szerint ennek is megvannak a maga negatív következményei, mint pl. az extra adminisztrációs teher, a gyűjtemény darabjainak időszakos elérhetetlensége a látogatók számára vagy az esetleges fizikai károk. Hasonló pozitívumokkal és negatívumokkal járhat a különböző vándorkiállításokon való részvétel, mind fogadó, mind pedig összeállító félként. A kutatásban részt vevő könyvtárak pozitívan nyilatkoztak erről a lehetőségről.

Komoly hiányosság azonban, hogy a könyvtárak – a múzeumokkal ellentétben – nem rendelkeznek olyan értékelő rendszerrel, amellyel mérni tudnák kiállításaik minőségét, a látogatók számontartásán, a közösségi média figyelésén és a vendégkönyvön kívül. Egyedül a BL figyeli meg látogatói viselkedését a kiállítás megtekintése során, illetve készít velük interjúkat.

A könyvtárosok tehát olyan feladatokat is ellátnak, amelyek a muzeológia területéhez tartoznak, bár tanulmányaik során egyáltalán nem készítik fel őket erre. Különböző hibrid intézmények létrejötte megoldást kínálhat, itt azonban más jellegű problémák merülnek fel, mint például a katalogizálás egységesítése. A trendek a könyvtárak és a múzeumok közötti határok elmosódása felé mutatnak.

(Jávorka Brigitta)

Lásd még 163, 190

Felhasználók és használat

Általános kérdések

190/2016

ELLIS, Lisa A. – PEÑA, Aisha: Crowdsourcing as an approach to customer relationship building in academic libraries. – Bibliogr. In: College & undergraduate libraries. – 22. (2015) 3-4., p.273-295.

A crowdsourcing mint a használókkal való kapcsolatépítés eszköze a felsőoktatási könyvtárakban

Egyetemi hallgató; Főiskolai könyvtár; Használók képzése -felsőoktatásban; Kommunikáció -használókkal; Könyvtárpropaganda

A Baruch College-ban (New York, USA) gyakorlat, hogy az elsőéves hallgatók mellé felsőbb évfolyamon tanulót (peer leader) rendelnek. A felsősök többek között közvetítőként segítik a kapcsolatépítést a könyvtárosok és a gólyák között, és azt, hogy a könyvtárosok megismerjék az elsősök mint célcsoport érdeklődési körét és preferenciáit. A felsősök szeretik a feladatot, az elsősöknek a közösségbe való bevonását. A könyvtárat bemutató túrákat általában az elsőéveseknek (ma az Y-generáció) tartják, ideálisnak tűnt ezekbe a könyvtár számára fontos útmutatások mellett szociális és játékos elemeket is beiktatni. A felsősök bevonásával, az egymástól tanulás (peer-to-peer learning) támogatásával a főiskola William and Anita Newman Könyvtára segített az elsőéveseknek megérteni a könyvtári rendszer működését, és a könyvtárat a diákelet központjává (hub) tenni.

Azért esett az Y-generációra a választás, mert ők megszokták, hogy több feladaton (multitasking) egyszerre több ablakban dolgoznak, a készülékek, a mobilok is a kezükhöz nőttek. Életük során sokféle eszközt használnak, gyakran a tanulópárjuk (peer) ismerteti meg őket ezek használatával a tanulásban.

Az elsőéveseknek tartott könyvtárismertetések változtak az idők folyamán: a könyvtárosok előadásait, a valódi bejárást önálló túrák és vetélkedők követték: a résztvevők egyedül vagy csoportosan bejárták a könyvtárat, megálltak a kijelölt pontoknál, ahol az adott szolgáltatást ismertető szórólapot kaptak;

az utolsó lappal a könyvtár honlapján a könyvtárossal chatelve egy honlap címét kellett megtalálniuk. Majd egy vetélkedő következett, az eredményeket helyi nyilvántartásba vették; a túrán többször is részt lehetett venni, a cél legalább 80% elérése volt. A tapasztalatok azt mutatták, hogy a diákok szívesebben mentek csoportosan, meglepetésre az elsőévesek mellett újonnan érkezett felsős hallgatók is bekapcsolódtak a versenybe.

A Newman Library könyvtárosai *crowdsourcing*gal vonták be a használókat a reklám- és marketingmunkába a *Sharing My Newman Library* videóra kiírt versenyben. A könyvtárosok közvetlenül nem találkoztak az elsőévesekkel, csak felsős társukon keresztül. A munkában részt vett a könyvtár videógrafikusa és két felsős, a 92 másodperces filmnek a könyvtárat felkereső két diák napját kellett bemutatnia. A feladat 4 részből állt: (1) a könyvtár megismerése; (2) a videó elkészítése; (3) a videó elküldése a YouTube csoportnak a kitöltött úrlappal együtt; (4) a videó megosztása a csoport blogjában, a többi film értékelése, szavazás „A legjobb videó” címmel. A legnagyobb nehézséget a szerzői jogi ismeretek hiánya jelentette (zenék, képek felvétele a filmbe), ezért néhány videót ki kellett zárni a versenyből; másrészt a könyvtárosoknak óráikon többlet kell foglalkozniuk a szellemi tulajdonnal és a médiahasználattal. A videó elkészítése során az elsőévesek feltárták a könyvtári igényeket, azaz elvégezték a piackutatást. A diákoknak a hasznát a részvétel, az alkotás, az egymástól tanulás jelentette, a könyvtárosoknak pedig az, hogy a diákok a könyvtár honlapján keresztül használták a közösségi médiát.

A marketingesek kihasználják a közösségi média és az interaktív kampányok erejét; az egyetemi könyvtárak és az oktatási intézmények marketingstratégiájukat úgy fejlesztik, hogy elérjék használóikat, különösen az új hallgatókat. A gólyák ideális célcsoportot jelentenek, a könyvtár megismerésében és felfedezésében számítanak a közösségre. A crowdsourcingot, a tartalom alakítását a közösségi médián keresztül több könyvtár is sikeresen alkalmazza közös tartalom, innovációk, marketingstratégiák fejlesztésében. A résztvevők (crowd) ez esetben heterogén csoportot alkotnak, nem ismerik jól egymást, de mivel azonos korosztályhoz tartoznak, sok közös jellemzőjük van.

A crowdsourcing a részvételen túl a közösségérzet építéséről szól. Az egyetemi könyvtáraknak számos lehetőségük van a kapcsolatépítésre, érdemes új módszereket is kipróbálniuk.

(Viszocsekné Péteri Éva)

191/2016

SAVOLAINEN, Reijo: The role of emotions in online information seeking and sharing : a case study of consumer awareness. – Bibliogr. In: Journal of documentation. – 71. (2015) 6., p. 1203-1227.

Az érzelmek szerepe az online információkeresés és -megosztás során: esettanulmány

Elektronikus hirdetőtábla; Felmérés; Gépi információkeresés; Használói szokások; Kommunikáció

A tanulmány célja, hogy részletesen bemutassa, milyen szerepet játszanak az érzelmek az online vitafórumon történő információkeresésben és -megosztásban. Ennek érdekében a szerző a használói tudatosságra koncentráló feltáró vizsgálatot végzett, amelynek során a Canadian Content nevű online platform összesen 1630 üzenetet tartalmazó 30 vitafórumát elemezte. Az érzelmek kifejezését az interakció folyamatlemezés (interaction process analysis=IPA) modelljének kategóriáit felhasználva vizsgálta. Két kérdést tett fel: (1) milyen érzelmek fejeződnek ki az IPA modell négy funkcionális területén, amikor a használói tudatosságról tárgyalnak online? és (2) milyen szerepük van a pozitív és negatív érzelmeknek az erre a témára irányuló információkeresésben és -megosztásban? Az adatokat kvalitatív tartalom-elemzéssel és leíró statisztikai módszerekkel elemezte. Az érzelmi megnyilvánulások 42%-a pozitív, 58%-a negatív volt. A leggyakoribb megnyilvánulás a szórakozás, a megvetés, az aggodalom, a bosszúság és az öröm volt. A pozitív érzelmi megnyilvánulások gyakorisága az IPA 12 kategóriájával összefüggésben változott. A pozitív érzelmek akkor domináltak, amikor a résztvevők szolidaritást vagy egyetértést mutattak, míg a negatív érzelmek akkor voltak túlsúlyban, amikor szembenállást fejeztek ki. A pozitív és negatív érzelmek skálája akkor volt a legszélesebb, amikor véleményt közöltek, vagy információt osztottak meg másokkal. Ezzel szemben ritkán fejeztek ki érzelmet információkeresés során.

A tanulmány feltáró jellegű, és az eredmények olyan online vitacsoport vizsgálatán alapulnak, amely a

használói tudatosság kérdéseivel foglalkozik. Az online vita során kifejezett pozitív és negatív érzelmek skálájának empirikus részletezésével hozzájárul a számítógépes interakció során jelentkező érzelmi tényezők vizsgálatához.

(Autoref.)

Használat- és igényvizsgálat

192/2016

GONZÁLEZ QUESADA, Alfonso – JIMÉNEZ LÓPEZ, Mª Ángeles – AJENJO COSP, Marc: El comportamiento de los lectores en tiempos de crisis : el caso de las bibliotecas públicas de la ciudad de Barcelona. – Bibliogr. In: Revista española de documentación científica. – 38. (2015) 4.

Res. angol nyelven

Olvasói viselkedés a válság idején: a barcelonai városi könyvtárak esete

Felmérés; Könyvtárhasználat; Városi könyvtár

Változik-e az olvasói magatartás, a közkönyvtár használóinak olvasási szokásai, a könyvtárhasználat mértéke és az olvasmányok összetétele a gazdasági válság következtében?

A választ Barcelona 37 közkönyvtárában kérdőíves, személyes kérdésfeltevéses felméréssel keresték 2013 februárja és májusa között, délelőtti és délutáni nyitvatartási időben is. 16 éven felüli, magukat rendszeres könyvtárhasználónak valló olvasók válaszait kérték, a kitöltött, értékelhető kérdőívek száma 619. (Barcelona 38 közkönyvtárában a potenciális másfél millió olvasóból 905 ezer beiratkozott volt ebben az évben, a látogatások száma a 6, a kölcsönzéseké a 4 milliót haladta meg.)

A válaszadók 52%-a tartotta szükségesnek a válság miatt, hogy tájékozottabb legyen. Az eredmények szerint ők gyakrabban látogatták a könyvtárakat, több forrást használtak, és a válság valamilyen mértékben befolyásolta olvasmányválasztásukat is. Ezek az olvasók nagyobb proaktivitást is mutattak saját munkaügyi vagy szakmai helyzetük megjavítása érdekében. Megállapítható volt, hogy a férfiak nagyobb érdeklődést mutattak a társadalmi-gazdasági helyzet iránt, bár a nők állították a férfiaknál nagyobb mértékben, hogy olvasmányválasztásuk változott a válság kö-

vetkeztében. A fiatalabb (16–34 éves) olvasóknál mutatkozott inkább a jobban tájékozottság igénye, náluk növekedett nagyobb mértékben a könyvtárlátogatások gyakorisága.

Az alacsonyabb iskolázottság közvetlenül összefügg a jobb tájékozottság iránti igény növekedésével, a gyakoribb könyvtárlátogatással, és azzal, hogy a válság nagymértékben befolyásolja olvasmányválasztásukat, és igen aktívan használják a könyvtári forrásokat is, hogy munkát találjanak. Éles különbség mutatkozik a foglalkoztatott és a munkanélküli olvasók között: utóbbiak ötször gyakoribb könyvtárlátogatók, háromszor annyian vallják, hogy a válság következtében mást olvasnak, mint korábban, proaktivitásuk valószínűleg hétszeresen múlja felül a munkaviszonyban állókéét. Azok viszont kétszer annyian érdeklődnek a társadalmi-gazdasági helyzet iránt, mint a munkanélküliek. Az állástalanok is azok csoportjába tartoznak, akik a könyvtári forrásokat aktívan használják álláskeresésre. Érdekes ugyanakkor, hogy e csoport legaktívabb tagjai az egyetemi végzettségűek, holott az általános tendencia szerint az olvasók proaktivitása az alacsonyabb képzettségi szinttel függ össze.

(Mohor Jenő)

193/2016

TUOMI, Pirjo: Reading, libraries and well-being In: Scandinavian library quarterly. – 49. (2016) 1-2., p. 22-24.

Olvasás, könyvtárak és jólét

Feladatkör; Igénykutatás könyvtári szolgáltatásokra; Közművelődési könyvtár; Társadalmi követelmények

Nemzetközi tanulmányok igazolják, hogy a könyvtárhasználat számos pozitív hatást gyakorol a könyvtárlátogatókra. Befolyásolja az olvasási és tanulási készséget, az egyéni jólétet és a nemzeti identitást. A könyvtáraknak kialakulásuk óta meghatározó szerepük van az olvasás- és oktatástámogatás területén, alapvető feladatuk az irodalom, illetve az olvasás népszerűsítése és az olvasói igények kielégítése, s elsősorban ma is e funkciók miatt látogatják őket. Ugyanakkor hamar világossá vált, hogy a könyvtárak imént említett szolgáltatásai nem csupán külön-külön, de együttesen is megítélhetők, vagyis az alapvető funkciók önmagukon túlmutató tevékenységként is értékelhetők.

A könyvtárak ugyanis ezeken a szolgáltatásokon keresztül jelentős mértékben járulnak hozzá az emberek rekreációjához és az egyéni „jólét” megéléséhez.

A könyvtári intézmények a látogatók legszélesebb körének megszólítására törekcszenek, ezért egyre változatosabb szolgáltatásokat biztosítanak, mégis jól látszik, hogy a könyvtárlátogatók jelentős része még mindig a szó szoros értelmében: olvasó.

A Finn Nemzeti Könyvtár által 2013-ban végzett felmérésből kiderül, hogy a valamivel több mint tízenhatezer válaszadó többsége (90%) a könyvtárat olvasmányai beszerzésében, kulturális tevékenységei, hobbijai gyakorlása tekintetében tartja a legfontosabbnak, ezek ugyanis jelentősen hozzájárulnak életminőségük javulásához.

Egy másik hasonló jellegű, az Európai Unióra kiterjedő 2013-ban készített vizsgálatból szintén az olvasás és a könyvkölcsönzés jelennek meg a könyvtárak legfontosabb feladataiként, de egy 2010-es svéd és egy angol kutatás is hasonló eredményekkel szolgált.

Hiszen az olvasás nem csupán szórakozás: egy 2008-as tanulmány szerint hatással van az életminőségre, a gazdasági jólétre, az egészségre, a családi életre, a polgárok tudatosságára. Emellett fejleszti az általános műveltséget, a szóbeli kifejezőkészséget, más kultúrák megértését és az emberi természet megismerését. Jóllehet mindez nem újdonság, a könyvtárhasználat és az olvasás, illetve az általános jólét és az oktatás között már a 1970-es, 1980-as években is kölcsönös viszonyt mutattak ki bizonyos kutatások.

A könyvtárak azonban nemcsak a szabadidős tevékenységként gyakorolt olvasást támogatják, hanem aktívan részt vesznek az irodalmi ismeretek terjesztésében is: kiállításokat rendeznek, összefoglalókat, kritikákat tesznek közzé, és online elérhető szerzői profilokat hoznak létre.

A gyermekek és a fiatalok megszólítása mellett a felnőtt korosztály számára is érvényes szolgáltatásokat nyújtanak. Gondoljunk csak a különféle olvasókörekre, a könyvek házhoz szállítására vagy az egyéni érdeklődés alapján összeállított, személyre szabott könyvcsomagokra.

Tehát amikor az emberek jóléte kapcsán a könyvtárak jelentőségéről esik szó, nem kell feltétlenül új szolgáltatási területek kialakítására gondolni, mivel fontosabb lehet a könyvtár hagyományos funkcióinak megerősítése.

(Tóth Béla István)

Lásd még 157, 158

Olvasómozgalmak, olvasótáborok

194/2016

DYNIA, Jaclyn M. – PIASTA, Shayne B. – JUSTICE, Laura M.: Impact of library-based summer reading clubs on primary-grade children's literacy activities and achievement. – Bibliogr. In: The library quarterly. – 85. (2015) 4., p.386-405.

A könyvtári nyári olvasóklubok hatása az általános iskolás gyerekek olvasási szokásaira és teljesítményére

Általános iskolás; Felmérés; Ifjúság nevelése olvasásra; Olvasási szokások; Olvasótábor

A nyári olvasóklubokat a közkönyvtárak az egyik legfontosabb eszköznek tartják az olvasás népszerűsítésére és hatékony ellenszernak a „nyári hanyatlás”, vagyis a gyerekek olvasási kedve csökkenésének megelőzésére. Ezért az amerikai közkönyvtárak 95%-a szervez hasonló programot. Köztük van a Columbus Metropolitan Library (CML – Columbusi Városi Könyvtár, Ohio, USA), amely évente átlagosan 67 ezer gyerekkel és fiatalal foglalkozik ilyen keretek között. A könyvtár a Crane Center for Early Childhood Research and Policy nevű szervezettel összefogva készített felmérést annak igazolására, hogy ezek az olvasóklubok mennyire pozitív hatást gyakorolnak a résztvevőkre.

A 2012-ben készült felmérésben 90 második és harmadik osztályos diák vett részt, akiknek az átlag életkora 8 év 8 hónap volt, többségük (60%) lány. A gyermekek édesanyjai közül 34% legmagasabb iskolai végzettsége gimnázium, ugyancsak 34%-é alapképzéses diploma, míg 32%-é mesterfokozat volt. A résztvevők 29%-a volt jogosult szociális alapon ingyen ebédre. 97%-uk beszél otthon a családban angolul.

A nyolc héten át tartó olvasóklub során a gyerekek kérdőívet töltöttek ki olvasási szokásaikkal és képességeikkel, a szülők pedig a családi háttérrel kapcsolatban, illetve a program során a kutatók telefonos interjút készítettek valamelyik füllel az olvasási aktivitással kapcsolatban. A gyerekek olvasási képességeit két teszt (TOWRE – szóolvasási hatékonyságmérés, Gates-MacGinitie szövegértési teszt) segítségével mérték.

A gyerekeket két csoportra osztották (45–45 fő), és két különböző ütemezéssel kellett részt venniük a felmérésben. Az első csoport, a „maratonozók” 36

napon keresztül minden nap napi 20 percet (összesen 12 órát) olvastak egy általuk választott könyvből. A második csoport, a „sprinterok” kontrollcsoportként szolgáltak: az első 8 hét során szabadon olvashattak, ahogy korábban, ám ezután részt vettek egy 2 hetes speciális, sűrített programban.

Az olvasási képességeket mérő tesztek alapján a gyerekek a program indulásakor az országos átlagnak megfelelő értékeket mutattak, egyedül az olvasásértés területén előzték meg egy kicsit a középmezőnyt. A korrelációs analízis szerint azok a gyerekek, akik az egyik képességteszten jól szerepeltek, azok a másikon is. Negatív korreláció volt tapasztalható azonban a teszteken való szereplés és a családdal való közös/hangos olvasás szokása között, vagyis azok, akik gyakrabban olvasnak együtt (vagyis ritkábban egyedül), gyengébben teljesítenek az értelmezés területén. Ennek oka lehet az is, hogy a célcsoportba tartozó gyerekek éppen abban az életkorban voltak, amikor önálló olvasó válik belőlük, így akik átestek már ezen a folyamaton, azok jobban teljesítenek.

Az eredmények azt mutatják, hogy a nyári olvasóklubokon való részvétel nem befolyásolja jelentősen az olvasási szokásokat, azon belül is a szórakozási célú, a lefekvés előtti és a szülőkkel közös olvasást, a hangos felolvasást és a könyvtárba járást. Ezt az eredményt támasztja alá az is, hogy nincs nagyobb különbség a „maratonozók” és a „sprinterok” eredményei között egyetlen mérési módszer szerint sem. Növekedés volt azonban tapasztalható a gyerekek olvasásértési képességének területén, és a „nyári hanyatlás”, vagyis az olvasmányok mennyiségének visszaesése nem volt tapasztalható, ami nyilván velejárója annak, hogy a nyári olvasóklubokra jelentkező gyerekek egyébként is motivált olvasók. Ez okozhatta azt is, hogy a rendezvénynek látszólag nem volt komolyabb hatása a gyerekekre, hiszen mivel egyébként is motiváltak és átlagos képességűek voltak, csupán szinten tartásukra volt alkalmas. Annak érdekében, hogy a könyvtárak nagyobb hatást gyakorolhassanak közösségük olvasási szokásaira, olyan rétegeket is be kell tudni vonzaniuk nyári programjaikra, akik kevesebbet olvasnak a hétköznapiakban.

(Jávorka Brigitta)

Használók képzése

195/2016

MULLINS, Kimberly: IDEA model from theory to practice : integrating information literacy in academic courses. – Bibliogr. In: The journal of academic librarianship. – 42. (2016) 1., p. 55-64.

Az információs műveltségnek az egyetemi szaktárgyakba való integrálása az IDEA modell segítségével

Esettanulmány; Használók képzése -felsőoktatásban; Információs műveltség; Oktatási módszer

Az IDEA az információs műveltségnek az egyetemi szaktárgyakba való integrálásának modellje. A betűszó az adatgyűjtő interjú, a dizájn, a kurzusokba való beillesztés és az értékelés fogalmait (interview, design, embed, and assess) foglalja magában. Ez a modell támogatja a könyvtárosok és az oktatók együttműködésében az ACRL Information Literacy Framework for Higher Education elnevezésű új keretrendszerének alkalmazását.

Három doktori szeminárium esettanulmányként mutatja, hogy az interjú első lépésében a könyvtáros megvizsgálta, milyen lehetőségeket kínál a tanterv az információs műveltségi témák bekapcsolására. Ilyen volt egy dolgozat megírásának a feladata, online tananyagok megléte és maga a könyvtár tájékoztató szolgálata. Az oktatóval készített interjú második lépéseként a könyvtáros kiválasztotta az információs műveltségi követelményeket. Ezek között volt a megfelelő hivatkozási stílus használata és a folyóiratok impakt faktorának vizsgálata. A harmadik lépés az oktatóval való egyeztetés volt. A tervezési (dizájn) fázis első lépésében az aktuális és az elvárt állapot közötti különbségek megállapítását az általános oktatási cél kitűzése követte, majd megtörtént az információs műveltségi célok és az értékelés formájának a meghatározása. Az utóbbihoz kapcsolódik az a feladat, hogy a hallgatók keressenek minimum 20 cikket, amelyek közül 15 lektorált folyóiratban jelent meg. (A tanulási célokon alapuló információs műveltségi feladatokat a cikk egyik függeléke tartalmazza.)

A kurzusokba történő beillesztés jelentős részben a megfelelő információforrások biztosítását jelentette, figyelembe véve, hogy a könyvtáros és az oktató is arra a következtetésre jutott, hogy a hallgatók közép- vagy felsőszintű kutatási és információs műveltségi készségekkel kezdték meg a kurzust. Annak érde-

kében, hogy az információforrások megkeresése ne vonja el a hallgatók figyelmét és energiáját, a releváns forrásokat könnyen elérhetővé tették, viszont külön kezelték a kiegészítő jellegűeket, és minimalizálták a redundáns információkat. A hallgatók olyan tantárgyleírást kaptak, amelyben világosan el voltak különítve az oktató és a könyvtáros (támogató jellegű) feladatai.

A formatív értékelés része volt, hogy figyelemmel kísérték a hallgatói visszacsatolást és kérdéseket, az osztálytermi és az online eszmecsere, valamint a hallgatóknak a könyvtárossal folytatott interakcióit. Ezekre alapozva az oktató és a könyvtáros következetes és nyílt párbeszédet folytatott egymással, amelynek egyik eredménye új információforrások bekerülése volt. A kurzus végén a könyvtáros kikérte az oktató véleményét arról, hogy a tanulási eredmények mennyire tükrözik az előzetesen kitűzött célokat. Megvitatták a hallgatók körében végzett felmérés eredményeit is. A könyvtáros megvizsgálta a kutatási fogalmak gyakoriságát a kurzus során felmerült kérdések körében. Ezek leggyakrabban az adatbázisok haladó szintű használatával voltak kapcsolatosak.

Az összegző értékelést a könyvtáros az információs műveltségi szabványok, valamint az egyetemi könyvtár stratégiai terve kontextusában végezte el. A kurzust a következő félévben megismételték, megint csak a könyvtáros aktív közreműködésével.

(Koltay Tibor)

Lásd még 144

Információelőállítás, -megjelenítés és -terjesztés

Digitalizálás

196/2016

HOFFMANN, Anna Lauren: Google Books, libraries, and self-respect : information justice beyond distributions. – Bibliogr. In: The library quarterly. – 86. (2016) 1., p.76-92.

A Google Books, a könyvtárak és az önbecsülés

Ha elfogadjuk azt az állítást, hogy a Google Books szolgáltatás léte hozzájárul a társadalmi igazságosság megvalósulásához, akkor azt is látnunk kell, hogy csak egy meghatározatlan fókuszú és igen szűk körre kiterjedő elosztás mentén teszi ezt. A társadalmi igazságosság nem korlátozódhat csak az információkhoz való jutásra, hanem része az önbecsülés támogatása is. Ha a Google monopolhelyzetbe jutna a könyvek digitalizálása terén, akkor sokak önbecsülését is aláásná, mivel láthatóvá teszi, sőt felerősíti az információkhoz való hozzáférésben amúgy is meglévő egyenlőtlenséget és hátrányos megkülönböztetést.

A Google Books tömegesen digitalizálja a könyveket, más intézményeknek viszont nehézséget okoz, hogy alternatív projektek indítására forrásokhoz jussanak. Nagyságánál fogva nehezen lehet megítélni a digitalizálás és a metaadatok minőségét, de a Google Books inkább a növekedésre koncentrál, mint arra, hogy a digitalizálás során keletkezett hibákat kiszűrje. A minőségi szempontok elhanyagolása akadályozza más intézmények törekvéseit minőségi szabványok kialakítására, állandósítja a rossz minőséget, sőt eltorzítja a múltról alkotott képünket is. A kisebb, az olvasást nem akadályozó hibák mellett ott vannak a használatot nehezítő súlyos hibák, amelyek aláássák a szövegek megbízhatóságát. A gyenge minőséget indokolja a széles körű terjesztés, viszont újratermeli a különbséget azok között, akik hozzáférnek jobb minőségű, alternatív forrásokhoz és azok között, akik csak a Google Books szolgáltatáshoz férnek hozzá. Az intézményi hozzáférés és a privilégiumok pedig meghatározzák önbecsülésünket is.

(Koltay Tibor)

Lásd még 150

Audiovizuális, elektronikus, optikai információhordozók

Lásd 166, 167, 168, 204

Információ- és kommunikációs technológia

197/2016

LEVESQUE, Lisa: Social media in academic libraries :

engaging in 140 characters or less. – Bibliogr. In: Public services quarterly. – 12. (2016) 1., p. 71-76.

Közösségi média az egyetemi könyvtárakban: a használók elkötelezettségének kivívása 140 vagy még kevesebb karakterrel

Egyetemi könyvtár; Információtechnológia; Kommunikáció -használókkal

A Western Ontario University könyvtár szakos MA hallgatója esszéjében tanácsokkal szolgál a közösségi média könyvtári használatához, felvázolja a kihívásokat és a rájuk adható lehetséges válaszokat. Előjáróban három dolgot tart szükségesnek a sikerhez: a közösségi média digitális világában való szakmai jártasságot, a jó szímatot az érdeklődésre számot tartó tartalmak létrehozásához és a tapintatot.

Az online hálózaton zajló kommunikáció segítségével az egyetemi könyvtárak interaktív kapcsolatot folytathatnak használóikkal, fontos üzeneteket tehetnek közzé, és megerősíthetik vele online identitásukat – vagyis kommunikációs és marketingeszközként használhatják. Egyesek alkalmasabbak erre, mint például a Twitter, mások kevésbé (Reddit, Whisper). Ahhoz, hogy rátaláljunk a megfelelő eszközre, tisztázni kell, hogy pontosan mire is akarjuk használni. A Western Libraries, ahol a szerző hallgatóként dolgozik, szerencsére rendelkezik a közösségi médiával kapcsolatos világos irányelvekkel. Ez a dokumentum konkrétan előírja például, hogy naponta 1-2 poszt a kíváncsi, valamint tisztázza a célt is, mely 80–20% arányban a használók könyvtár iránti elköteleződésének kivívása, illetve az indirekt önreklám.

A szerző tapasztalatai szerint bonyolultabb megválaszolni a „ki” és „mit” posztoljon kérdést. Szerencsére könyvtárában informális megbeszéléseken ezeket is sikerült tisztázniuk, így ő energiáit az innovációra fordíthatta. Minél több komoly és elkötelezett követőt akart szerezni a hallgatók, a tanszék tagjai, a közösségi partnerek és a könyvtárak köréből. Szorosan rajta tartotta szemét a közösségen, monitorozta az újonnan csatlakozókat, és megjegyezte azokat, akik érdekes tartalmat tettek közzé. Közösségi tartalomnaplót is bevetett, így sikerült kitapasztalnia, hogy ki is a közönségük, és mi is érdekli őket.

Tanácsa az, hogy legyen egyértelmű, miért lehet fontos a közönség számára a mondandónk, legyünk tömörek, világosak, és ha lehet, szellemesek – ez különösen a rövid terjedelmű üzenetekre „szakosodó” Twitternél fontos. Mivel nem személyes, hanem intézményi profilról van szó, ügyesen kell egyen-

súlyozni a közvetlen és a szakmai üzenetek határmezsgyéjén.

Felmerül az az aggasztó kérdés is, vajon milyen hosszú távú hatást fog gyakorolni a személyes és intézményi identitás között billegő könyvtáros karrierjére a közösségi média színterén való szereplés? Hiszen vannak, akik haszontalan tevékenységnek tartják a könyvtárnak a közösségi médián történő megjelenítését. Való-e egyáltalán egyetemi könyvtárosnak az ilyen kommunikációs munka? Hogyan változtatja meg a közösségimédia-kezelés a könyvtári munka szervezetét, a könyvtári értékeket a jövőben?

A szerző nagyon sokat tanult a D.W. Weldon Könyvtárban munkája során. Úgy véli, a közösségi média rendszeres használata közben kikristályosodhat az erőteljes, tiszta írói hangvétel, és remek tapasztalatokat lehet szerezni a kommunikációs és marketing-feladatok terén. Mindazonáltal az egyetemi könyvtárak közösségimédia-használatát, ennek hatását és eredményességét jobban fel kellene tártani, és további elemzésnek kellene alávetni.

(Fazokas Eszter)

Lásd még 161

Könyvtárgépesítés, könyvtárépület

Könyvtárépítés, -berendezés

198/2016

SEAL, Robert A.: Library spaces in the 21st century : meeting the challenges of user needs for information, technology, and expertise. – Bibliogr. In: Library management. – 36. (2015) 8/9., p. 558-569.

Könyvtári terek a 21. században: a használó információ, technológia és szaktudás iránti igényének kielégítése

Berendezés; Egyetemi hallgató; Felsőoktatási könyvtár; Igény; Információtechnológia

A könyvtári terek sajátossága, hogy a technológiai fejlődés miatt mindennél jobban kell alkalmazkodniuk a változó igényekhez. A 20. században a könyvtári tereket a könyvtárosok találták ki azzal az elképzeléssel, hogy ők tudják, mire van szüksége a felhasználóknak. Ennek eredményeként a könyvtárak steril, tanulásra és tudományos munkára szánt terek voltak, ahol az ember megkapta a projektjéhez szükséges forrásokat, és gyorsan távozott is. Manapság a csendes terek mellett elvárás, hogy legyenek csoportmunkára alkalmas szobák is, lehessen étkezni, és mindenütt legyen jelen a technológia. Ezen igények kielégítése miatt ma az egyetemi könyvtárak erősebbek, mint valaha, bár sokan a halálukat jósolták, mondván, az interneten úgyis minden elérhető.

Az új modellt információs köztérnek (*information commons*) hívják. Ennek fő jellemzői, hogy a tech-

nológia nagyon sokféle formában jelen van, vannak terek a csoportmunkára, elérhető a digitális média és az online gyűjtemények, a könyvtárosok mellett IT-specialisták is dolgoznak benne. A szakirodalomban kétféle megközelítése is van az információs köztérnek. Ez lehet egy kizárólag online tér, amelyben egy grafikus felhasználói interfészen keresztül számos szolgáltatás elérhető. Másrészt lehet egy fizikai tér, ahol a fent leírt online felületen munka végezhető.

Az információs köztér szolgáltatási filozófiája 4 k-val írható le: *kapcsolatok, kollaboráció* (közös munka), *kreativitás, közösség*. A hallgatók igénylik az internetkapcsolatot, és ezen keresztül a hozzáférést az információhoz, a tudáshoz és az emberekhez. Az iskolai feladatokat egyre gyakrabban együtt, csoportmunkában kell megoldani, ahogy a vizsgára is gyakran együtt készülnek. Ehhez megfelelő fizikai terek és bútorok kellenek. A kreativitás és a tudás létrehozása megkívánja, hogy az ehhez szükséges technikai eszközök is hozzáférhetőek legyenek. (Pl. lehessen különböző szoftverekkel tervek készíteni, videót szerkeszteni, hangfájlokat vágni, technológiai eszközöket kölcsönözni, és az ezek használatához szükséges szaktudás is álljon rendelkezésre.) Ráadásul a könyvtár funkcionáljon diákközpontként, ahová érdemes elmenni, ahol együtt lehet lenni másokkal mind fizikai, mind pedig virtuális értelemben.

Az információs köztér kialakulására és fejlődésére legnagyobb hatással a technológia és a pedagógia változásai, valamint az internetes közösségek megjelenése van: a távoktatás, a kevert tanulás megjelenése, a tartalmakhoz való hozzáférés lehetőségeinek

bővülése és az ezekhez kapcsolódó felhasználói attitűdök mind befolyásolják az egyetemi könyvtárakkal szemben támasztott igényeket.

A Chicagói Loyola Egyetem könyvtára jó példa a fent leírtakra. Az alapelveket három pontban fogalmazták meg. 1. a diákok könyvtári és technológiai igényeire fókuszálnak; 2. egyetlen helyen nagyon sokféle információs szolgáltatást kínálnak; 3. eszközöket biztosítanak a tudás létrehozásához.

A fentebb leírt 4 k jegyében 222 PC és Mac számítógépek, 50 kölcsönözhető laptop, iPadek és androidos táblagépek mellett a használók saját eszközein is biztosítják az internethez való kapcsolódást. A használók együtt dolgozásának lehetőségét 30 számítógéppel ellátott csoportos tanulószoba, 4 db, egyenként 12 fős szemináriumterem, 6 – egyenként 24 fős – digitális osztályterem, nagy közös olvasóterem, valamint összefordítható, kényelmes fotelekkel ellátott helyek biztosítják. A kreativitás kibontakoztatásához kölcsönözhető technikai eszközök (pl. videokamerák, fejhallgatók, mikrofonok, DVD-lejátszók stb.) jelennek támogatást. A közösség fejlesztéséhez pedig a különböző tanulási igényekhez igazított 700 ülőhely és a hívogató, barátságos környezet (kilátás a festői Michigan tóra) járul hozzá.

A megnyitást követően 6 évvel újraértékeltek az eredményeket, és az azóta eltelt időszak technológiai változásaira való reflexió jegyében 2013-ban kineveztek egy bizottságot, amely javaslatokat tesz a szolgáltatásokra, a személyzetre, az új technológiákra, az infrastruktúra fejlesztésére, a bútorzatra és minden más, a sikerességet alapvetően befolyásoló tényezőre, hogy az intézmény a felhasználói igényekre a jövőben is képes legyen releváns válaszokat adni.

(Tóth Máté)

Lásd még 162

Számítógépes könyvtári rendszerek

199/2016

MARTÍNEZ SERRANO, Lucía – VÁZQUEZ PEDRAZUELA, María José: La automatización de los servicios bibliotecarios de la Biblioteca Nacional de España : antecedentes, situación actual y perspectivas de futuro. – Bibliogr. In: Revista española de documentación científica. – 38. (2015) 4.

Res. angol nyelven

Automatizálás a Spanyol Nemzeti Könyvtárban: előzmények, a jelenlegi helyzet és a jövő perspektívái

Integrált gépi rendszer; Nemzeti könyvtár

A háromszáz éves Spanyol Nemzeti Könyvtár (*Biblioteca Nacional de España*, BNE) körüli legújabb fejlemények: 2015-ben új törvény írja elő a BNE szerepét, azaz a spanyol kultúra megőrzését és terjesztését, és az eszközöket is biztosítja ahhoz, hogy meg tudjon felelni a 21. századi társadalom igényeinek. Együttal megerősíti vezető szerepét a spanyol könyvtárügyben az információkhoz és az ismeretekhez való hozzájutás referencia-központjaként. Ugyanebben az évben királyi rendelet intézkedik az elektronikus publikációk kötelezpéldányairól, ami jelentős fejlődés a korábbiakhoz képest. (Megjegyzendő, hogy 2009 óta nyomon követi és archiválja az .es domén tartalmát.) A BNE építi a spanyol elektronikus könyvtárt (*Biblioteca Digital Hispánica*) és periodika-archívumot (*Hemeroteca Digital*), és aktívan részt vesz a szemantikus weben alapuló web 3.0, azaz a strukturált adatok után a kapcsolt adatokat (*linked data*) használó web fejlesztésében.

A számítógépesítés első jelentős kezdeményezései a nemzeti bibliográfia keretében történtek 1971-ben, az IBERMARC formátum első változata 1976-ban született meg. Ezt a kiadványcsere, a kölcsönzés gépesítése követte a SABINA (*Sistema Automatizado de la Biblioteca Nacional*) keretében, majd 1987-ben megkezdte működését az első integrált könyvtári rendszernek tekinthető SABINI szoftver, melyet a madridi Complutense Egyetemen fejlesztettek. 1988-ban mutatták be azt a teljesen új gépesítési projektet, mely leírta a rendszerrel szemben támasztott valamennyi követelményt. Az új integrált könyvtári rendszer a Software AG cég kereskedelmi forgalomban kapható ILIADA rendszerén alapuló, kifejezetten a BNE számára a cég és a könyvtár munkatársainak együttműködésével fejlesztett ARIADNA lett. Mivel a cég fejlesztései annak saját (SIRTEX nevű) adatbázis-kezelőjén működnek, 2005-re a további fejlesztés ellehetetlenült, új rendszert kellett keresni. Ezt 2007-ben a Horizon rendszer tulajdonosa, a Dynix és az Unicorn rendszert fejlesztő Sirsi fúziójából létrejött amerikai SirsiDynix cég Unicorn rendszerében találták meg, melyet 2013-ban annak továbbfejlesztett Symphony rendszere váltott fel. Moduljai: személyi nyilvántartás (olvasók, kutatók); szerzeményezés; katalógizálás; kölcsönzés; periodikum-kezelés; tájékoztatás (keresés, hozzáférés bármely típusú

adatbázisoz). A rendszer jelenleg több mint 4 millió háromezer bibliográfiai és 10 milliónál több példányrekordot kezel. Egyetlen kész integrált könyvtári rendszer sem felelhet meg egy nemzeti könyvtár egyedi igényeinek, így ebben az esetben is számos fejlesztést hajtottak végre (többek között pl. az ISBD, ISO 2709 és XML beillesztése, ezeket ugyanis az eredeti szoftvercsomag nem kezelte).

A BNE számos országos és nemzetközi projektben vesz részt, többek közt az OCLC *WorldCat* projektjében, az európai nemzeti könyvtárak igazgatói konferenciájának TEL (*The European Library*) kezdeményezésében, az *authority file*-ok hozzáférhetőségét célzó VIAF-ban, a spanyol egyetemi könyvtárak hálózatának (REBIUN) közskatológus-projektjében, az 1472 és 1700 között Spanyolországban, Portugáliában és az Újvilágban megjelent könyvek közös katalógusának készülő *Iberian Book Project*-ben stb.

A jövőben a könyvtárnak és integrált könyvtári rendszerének kellő rugalmassággal kell megfelelnie mind az újabb technológiai fejleményeknek, mind az olvasók növekvő igényeinek.

(Mohor Jenő)

Elektronikus könyvtár

200/2016

GOULD, Sara: UK theses and the British Library EThOS service : from supply on demand to repository linking In: *Interlending & document supply*. – 44. (2016) 1., p. 7-13.

Brit disszertációk és a British Library EThOS szolgáltatása

Disszertáció; Elektronikus könyvtár; Hozzáférhetőség; Nemzeti könyvtár

Hogy felmérhessük a British Library által 2009-ben indított EThOS nevű disszertációs adatbázis jelentőségét, lássunk néhány statisztikai adatot róla: jelenleg 410 ezer rekordot tartalmaz, melyből 170 ezerhez tartozik teljes szövegű dokumentum. Havonta 4 ezer új rekordot és 2500 szabadon hozzáférhető dokumentumot adnak hozzá, és használói kérésre havonta kb. 400 nyomtatott disszertációt digitalizálnak. 2013 óta szoros együttműködésben dolgoznak a felsőoktatási intézményekkel. Kezdetben a BL az eredeti dokumentumokról készült másolatokat töltötte fel

az EThOS-ba, manapság az adatok nagy többségét az intézményi repozitóriumokból „aratják”. A 2015. augusztusi helyzet szerint a 135 szoba jöhető felsőoktatási intézmény közül 111 repozitóriumából töltöttek át havi rendszerességgel metaadatokat.

Az egyetemek többségében megkövetelik a hallgatóktól, hogy dolgozataikat feltöltsék az intézményi repozitóriumba, sőt, már maguk készítik a bibliográfiai rekordokat is, melyeket a BL katalogizálói ellenőriznek. A duplikáció elkerülése, a hivatkozás megkönnyítése, a linkek elavulása miatt mára a dokumentumoknak már egyedi azonosítóra is szükségük van. A bevezetésre nemrégiben zajlott egy kísérleti projekt, az intézmények többsége pedig ugrásra készen áll, hogy alkalmazza az egyedi disszertáció-azonosítót. Sok helyen használják a szerzők azonosítására szolgáló ORCID nevű adatbázist is, melyben a kutatási pályájuk startvonalánál álló doktoranduszoknak fontos szerepelniük. Az EThOS-beli disszertációk linkjeit indexeli a Google Scholar, az EBSCO Discovery, a Primo Central, az OpenGray és a British Library katalógusa, valamint a tézisek nemzetközi indexe, az Global ETD Search is.

2013 óta kötelező az állam által támogatott kutatások során készült cikkeket és konferenciai anyagokat nyílt hozzáférésű folyóiratokban publikálni. A 2015/2016-os tanévtől a doktori tanulmányokat folytatóktól is elvárják ezt. A felsőoktatási és kutatási intézmények elemi érdeke ugyanis, hogy minél láthatóbbá váljon a támogatásukkal folyó munka, a világméretű versenyben minél ismertebbek legyenek a náluk dolgozó kutatók és kutatócsoportok.

A használók háromféle módon érhetik el a keresett disszertációkat: egyenesen az EThOS-ból letöltve, az EThOS linkjeit követve egy felsőoktatási repozitóriumból, vagy kérésre a BL által digitalizálva. Ezek közül a második van feljövőben, 64%-os részesedéssel. Az EThOS használóinak háromnegyede konkrét disszertációt keres, negyedrészüket saját munkájához alkalmazható kutatási módszerek, struktúrák után kutakodik.

Az átfogó adatbázis további haszna mutatkozik meg a különböző lekérdezések eredményeiben. Ezt három esettanulmány illusztrálja: az egyik trendanalízis a demencia-kutatás 30 évét fogta át, a második a kémiai tudományok trendjeit térképezte fel 30 ezer disszertáció részletes metaadatai alapján, a harmadik pedig nem angol anyanyelvű joghallgatók képzéséhez gyűjtött az EThOS-ból jellemző nyelvi fordulatokat tartalmazó absztraktokat.

A 2006-ban kísérletként indult EThOS projekt teljes sikerré vált, a disszertációk nyílt hozzáférése ma már szinte természetes és gyümölcsöző mind íróik és a használók, mind pedig a támogató intézmények számára. Viszont mára új kihívásokkal is szembe kell nézni, például az e-disszertációk megőrzésének kérdéseivel.

(Fazakas Eszter)

201/2016

HRABČÁK, Richard – BEDNÁRIK, Richard – MAJKOVÁ, Erika: Je Slovakiana len portál kultúrneho dedičstva? : Slovakiana – platforma a portál pre prezentáciu a výmenu informácií o kultúrnom dedičstve Centrum pre autorské práva In: ITlib. – 18. (2015) 4., p. 41-45..

Res. angol nyelven

A Slovakiana csak a kulturális örökség portálja? A Slovakiana a kulturális örökségről szóló prezentáció és információcsere platformja, portálja és szerzői jogi központ

Elektronikus könyvtár; Hozzáférhetőség; Kulturális örökség; Megőrzés; Portál; Szerzői jog

A Szlovák Köztársaságban a kulturális örökség a társadalmi élet, filozófia, vallás, tudomány, technika és művészet objektumait fogja át, az állam és az állampolgárok közös tulajdona. A kulturális örökség része minden materiális és szellemi javak körébe tartozó örökség, melynek védelme, megosztása közérdek. Megvalósítása nemzeti operatív projekt keretében a „Központi applikációs infrastruktúra és regiszter” projekt néven folyik. Célja olyan kulturális ágazati központi rendszer létrehozása, amely megjeleníti a szlovák kulturális örökséget. A hozzáférés, regisztrálás és hosszú távú őrzés a digitális formátumú kulturális örökségek védelmét biztosítja az archiváló közgyűjtemények által.

A *Nemzeti Digitalizálási Regiszter* (NDR) olyan központi információs rendszer, mely a kulturális örökségek digitalizálási folyamatainak nyilvántartására szolgál. A *Digitális Objektumok Nemzeti Regisztere* (DONR) a projektben nyilvántartott egyes objektumok regisztrálását valósítja meg a globális rendszerben (urn:nbn:sk). A kulturális objektumok nemzeti regisztere azokat a közgyűjteményeket öleli föl, melyek a kulturális örökség digitalizálásában közreműködnek. A *Nemzeti Szerzői Jogi Regiszter* (NSZJR) nyilvántartja a szellemi tulajdon védelmével kapcsolatos szerzői jogokat. Ennek alapján teszik

a Slovakiana portálon hozzáférhetővé a kulturális örökség objektumait. A *Nemzeti Szerzői Regiszter* (NSZR) a szakmai közönség számára tájékoztat a katalogizálási folyamatban alkalmazott egységes névalakokról.

A Slovakiana olyan új platform, amely a nagy nyilvánosság számára egy helyen, egyszerű formában teszi hozzáférhetővé a digitalizált szlovák kulturális örökség eredményeit. A portál több mint egymillió kulturális objektum digitalizált formában való megjelenítését biztosítja, egyidejűleg nemzeti aggregátorként az Europeana európai kulturális örökség portáljának is a szolgáltatója. Interaktív módon, „élő kirakatként” mutatja be a szlovák kulturális örökséget egyszerű dizájnnal. A látogatók a teljes szövegű keresés mellett különböző szempontok szerint szűrhetik az objektumok keresését (szerző, időszak, intézmény vagy kategória alapján). Határozatlan keresés esetén a portál látogatói a következő kategóriák közül választhatnak: színház, tánc, képzőművészet, film, beszélt nyelv, építészet és urbanizmus, szövegek, térképek és egyéb. A regisztrált felhasználók lehetőséget kapnak kommentelésre, az információk kiegészítésére. A portál állandóan pulzáló tartalma nagy lehetőségeket rejt a kreatív iparral és az oktatási intézményekkel való együttműködés számára. A Chameleon rendszeren keresztül a portál közvetlenül kapcsolatban áll a Szlovák Nemzeti Könyvtár katalógusával, ahonnan egy kattintással eljuthatunk a kulturális örökség digitalizált reprezentációjához.

A szerzői jogi központ olyan szakmai műhely, amely a kulturális örökség részét képező objektumok digitalizálási folyamatának jogtechnikai aspektusait szabályozza. Szerzői jogi szempontból meghatározza az objektumok és metaadataik kategorizálásának folyamatát, együttműködik az NSZJR-rel, szerződést köt a szerzőkkel műveik hozzáféréséről, és szerzői jogi szaktanácsadást folytat.

A digitális sokszorosítás a közgyűjtemények tereiben (könyvtár, levéltár, múzeum) kizárólag oktatási vagy tudományos kutatási céllal valósulhat meg. A Nemzeti Szerzői Jogi Regiszter kialakításának egyik fontos célja a szlovák kulturális örökség objektumairól komplex információk szolgáltatása.

A Slovakiana tehát nemcsak a kulturális örökség portálja, hanem a digitális objektumok hozzáféréseinek, bemutatásának, információcseréjének komplex rendszere is egyben. A kulturális örökség népszerűsítésére és a szakterületek együttműködésére is lehetőséget biztosít.

(Prókai Margit)

202/2016

PINFIELD, Stephen [et al.]: Open-access repositories worldwide, 2005–2012 : past growth, current characteristics, and future possibilities. – Bibliogr. In: Journal of the Association for Information Science and Technology. – 65. (2014) 12., p. 2404-2421.

Nyílt hozzáférésű repozitóriumok a nagyvilágban 2005-től 2012-ig: a múlt, jelenlegi jellemzők és a jövő lehetőségei

Elektronikus könyvtár; Felmérés; Hozzáférhetőség; Nemzetközi helyzetkép; Publikálás -tudományos kiadványoké

A tanulmány a nyílt hozzáférésű repozitóriumok növekedését tekinti át világszerte 2005 és 2012 között az OpenDOAR projekt által gyűjtött adatok felhasználásával. A repozitóriumok kezdetben főként Észak-Amerikában, Nyugat-Európában és Ausztrál-ázsiaiában terjedtek el, különösen az Egyesült Államokban, az Egyesült Királyságban, Németországban és Ausztráliában, majd később Japánban. 2010 óta a repozitóriumok számának növekedése volt megfigyelhető Kelet-Ázsiában, Dél-Amerikában és Kelet-Európában, főként Tajvanon, Braziliában és Lengyelországban. A vizsgált időszakban néhány országban, beleértve Franciaországot, Olaszországot és Spanyolországot, folyamatos volt a növekedés, míg más országokban, pl. Kínában és Oroszországban, csekély mértékű. Általánosságban a repozitóriumok túlnyomó többsége intézményi, multidiszciplináris és angol nyelven alapuló. Rendszerint nyílt forráskódú, OAI-szabványos szoftvert használnak, de kezdetleges licencegyezményekkel rendelkeznek. Bár a repozitóriumok méretét nehéz pontosan meghatározni, a rendelkezésre álló adatok szerint kevés számú nagy repozitórium és nagy számú kisebb repozitórium a jellemző. Ezeket a trendeket a szerzők az innováció-terjedés elméletének segítségével elemzik, amelynek révén a repozitóriumok globális, nemzeti, szervezeti és egyéni szintű elfogadottságához hasznos magyarázó keretrendszer mutatnak be. A repozitóriumok kezdeti fejlődésére és elfogadására kiható tényezők közé tartozik az IT-infrastruktúra, kulturális elemek, szabályozási kezdeményezések, figyelemfelhívó tevékenység és a használatukra való felszólítás. Ez utóbbi valószínűleg döntően meghatározza a repozitóriumok jövőjét.

(Autoref.)

203/2016

RUDIŠINOVÁ, Barbora – KVASNICA, Jaroslav: Český webový archiv v roce 2015 In: ITLib. – 18. (2015) 3., p. 22-25.

A cseh webarchívum 2015-ben

Elektronikus könyvtár; Hozzáférhetőség; Megőrzés; Patriotika; Web

A cseh nemzeti könyvtár archiválási feladatait a Webarchívum keretében végzi, mely a könyvtár részeként a digitális gyűjtemény webarchiválási osztályához tartozik. Kezdetei a 2000-es évhez köthetők, amikor a nemzeti könyvtár, a morva területi könyvtár és a Masaryk Egyetem Számítástechnikai Intézete közös projektjeként indult, és ma már Európa egyik legrégebbi webarchívuma. A cél kezdettől fogva a nemzeti web archiválása, hosszú távú megőrzése és hozzáférhetővé tétele. A webtartalmak a kulturális örökség részévé váltak, így a nemzetek számára nem az a kérdés, hogy miért archiválják, hanem az, hogyan.

Problémát jelent a tartalmak dinamikus változása, gyors és kontrollálatlan átalakulása. Az archiválás fontos intézménye az *International Internet Preservation Consortium* (IIPC) nevű nemzetközi konzorcium, melynek több mint 30 tagja között nemzeti és egyéb könyvtárak mellett egyetemek, nonprofit szervezetek is vannak. 2005 óta a cseh webarchívum is tagja. A konzorcium összefogja tagságát, évente taggyűlést és konferenciát tart, szabványosítja a webarchiválás területeit. Munkájának eredménye hozzájárul a web archiválási eszközeinek fejlesztéséhez, az adatok begyűjtési eszközeinek (Heritrix), hozzáférésük biztosításának (Wayback machine), a gyűjteményes formák jellegzetességeinek kialakításához (Jhove2), a kurátori eszközök biztosításához (NetarchiveSuite). Többségük nyílt forráskódú vagy egyéb nyilvános licenccel rendelkezik. Legismertebb szervezete, az amerikai Internet Archive 1996 óta nemzetközi jelleggel archiválja a tartalmakat, és nem kereskedelmi tevékenység keretében közzé is teszi. Néhány nemzeti könyvtár e-kötelesspéldány bevezetésével oldja meg a web archiválását. A franciák például az e-publikálásra és az e-műsorközlésre is kiterjesztik. Ezek az archivált tartalmak azonban csak a francia nemzeti könyvtár épületében érhetőek el. A brit nemzeti könyvtár is e-kötelesspéldányok alapján gyűjti a webes tartalmakat.

A web archiválásának folyamata magában foglalja a webes források kiválogatását, a forrásokból az adatok letöltését, begyűjtését, hosszú távú elhelyezését és hozzáférésük biztosítását. A webarchívum ehhez a begyűjtéshez a nemzetközi fejlesztésű *Heritrix*et használja a beállított paraméterekkel, majd az adatokat speciális archív formátumú (*WARC*) csomagokban tárolja, végül indexeli. A webarchívum háromféle archiválást alkalmaz: tematikus begyűjtést (pl. elnökválasztások), teljes felületű gyűjtést (minden, ami a .cz doménen fut automatikusan bekerül) és az ún. válogatva gyűjtést, melyet a kurátorok segítségével minősített adatok körében végeznek. A tartalmak kiválasztásában meghatározó a tartalmi érték, a gyűjtésben a kurátorok munkáját speciális eszközök segítik (curator tools).

A webarchívumhoz való hozzáférés a www.webarchiv.cz címen lehetséges vagy a nemzeti könyvtár épületében található terminálokról (a szerzői jogok figyelembevételével). A honlap 2015 tavaszán új arculatot kapott, meghatározó eleme a keresőmező lett. Keresni a teljes URL címekre, kulcsszavakra, az oldal nevére és címére, az annotációk kulcsszavaira lehet, de tervezik a teljes szövegű keresést is. Lehetőség van a források böngészésére. Az oldalak keresésére egy katalógust alakítottak ki, ahol 24 témakörbe és több alkategóriába sorolva találhatók a szakterületek. A nemzeti könyvtár katalógusa is biztosítja a vissza-

keresést a könyvtár teljes gyűjteményén belül. Az archívum az adatok megjelenítésére a nyílt forráskódú *OpenWayback*et használja, ami biztosítja a *WARC* csomagokban tárolt adatok megtekintését, amely azt az állapotot tükrözi, amikor az adott pillanatban az interneten megjelent. A használói környezete egyszerű, a kívánt források időtengelyén a különböző verziók kiválaszthatók.

A webarchívum nyilvános, de tartalmi közül a szerzői joggal védettek csak a nemzeti könyvtárban érhetők el. A használók köre három típusra korlátozódik: egyéni, intézményi használókra, kutatókra és tudósokra, akiknek a köre folyamatosan növekszik. A látogatottság követésére a *Google Analytics* szolgál. (Átlagos forgalma napi 200 látogató.) A fejlesztés iránya a mennyiségi növekedés, a több száz terabyte miatt új platformok felé irányul. A külföldi archívumok esetében az *Apache Hadoop* bázison történő tárolás tette lehetővé a nagy mennyiségű strukturálatlan adat feldolgozását. Az IIPC konzorcium tagjai is ezt használják olyan speciális eszközök kifejlesztésével, melyek támogatják az archívumok sajátos adatainak feldolgozását.

(Prókai Margit)

Lásd még 152, 172, 204

Kapcsolódó területek

Kiadói tevékenység

204/2016

FAVA, Ilaria: Riviste open access in Italia : stato dell'arte. – Bibliogr. In: AIB studi. – 55. (2015) 3., p. 373-384.

Res. angol nyelven

A nyílt hozzáférésű folyóiratok helyzete Olaszországban

Elektronikus folyóirat; Elektronikus könyvtár; Hozzáférhetőség

Több mint egy évtized telt el azóta, hogy egy konferencia eredményeként az olasz felsőoktatási intézmények Messinában aláírták nyilatkozatukat a nyílt

hozzáférés tárgyában, mely voltaképpen az egy évvel azelőtti berlini nyilatkozat (*Berlin Declaration on Open Access To Knowledge in The Sciences and Humanities*) nemzeti változata volt. Nem sokkal a messinai nyilatkozat megjelenése után az olasz rektori konferencia – könyvtári bizottságának keretében – létrehozott egy munkacsoportot, mely több értékes dokumentumot, vezérfontat dolgozott ki a nyílt hozzáférés fejlesztése, alkalmazása, intézményi archívumok létrehozása, nyílt hozzáférésű folyóiratok kiadása elősegítésére. Az Európai Bizottság 7. keretprogramján belül a nyílt hozzáférést támogató projekteken, mint az OpenAIRE (*Open Access Infrastructure for Research in Europe*), MedOANet (*Mediterranean Open Access Network*) és Pasteur40A (*Open Access Policy Alignment*

Strategies for European Union Research) Olaszország tevékenyen részt vett.

Az elmúlt tíz évben lassan, de folyamatosan nőtt az érdeklődés Olaszországban a nyílt hozzáférés iránt, ám a BOAI (*Budapest Open Access Initiative*) jövőképétől eltérően nem a folyóiratok, inkább a nyílt hozzáférésű archívumok, repozitóriumok terén. A Lundi Egyetemen 2003-ban létrehozott DOAJ (*Directory of Open Access Journals*), a nyílt hozzáférésű folyóiratok legnagyobb nemzetközi kalauza egy év alatt több mint 1300 folyóiratot regisztrált, ám az első időszakban nem sok kritériumnak kellett ehhez megfelelni. 2014-ben a nyilvántartásba vétel kritériumai megszigorodtak (ISSN szám, szerkesztőbizottság, ingyenes hozzáférés a teljes szöveghez, világos leírás a további felhasználói jogokról stb.). A kalauzban jelenleg 307 olasz folyóirat szerepel, az elsőt 2003-ban regisztrálták, 301-et a 2003–2014 közötti időszakban.

A folyóiratok többségét a leginkább ismert és népszerű OJS szoftverrel készítik, de jelen vannak a tartalomkezelő rendszerek (*WordPress, Joomla, Drupal*) is. A folyóiratok egyharmada egyéb, ad hoc fejlesztésű szoftverekkel készül, melyek gyakran kevésbé meggyőzőek az információkhoz való hozzáférést tekintve. Érdekes (ám vitatható) megoldást alkalmaz két egyetem: folyóiratainak tartalmát az intézményi repozitóriumon keresztül publikálja.

A DOAJ-ban szereplő 164 olasz kiadó harmada (54) egyetem vagy kutatóintézet, 28 valamilyen (tudományos, kulturális, szakmai) egyesület, társaság vagy alapítvány, kereskedelmi célú kiadóvállalat 34, egyetemi kiadó mindössze 5. A kiadók nagy többsége csak egy, mindössze 26 kiadó publikál kettőnél több folyóiratot. A kiadóknak a nyílt hozzáféréssel kapcsolatos politikáját részletesen feltáró és osztályozó nemzetközi repertórium, a SHERPA/RoMEO 34 olasz kiadót tart nyilván, közülük 18 szerepel a DOAJ-ban is.

Ami a nyílt hozzáférésű folyóiratok és a kutatás-értékelés kapcsolatát illeti, megjegyzendő, hogy a folyóiratok ritkábban kerülnek be a hivatkozásmutatókba, mert nagy részük nem angol nyelven publikál, mert újabb, és még nincs elég ismertsége vagy impakt faktora. Egy kiválasztott szakterületen végzett vizsgálat kimutatta, hogy 29 olasz folyóirat közül 13 szerepel a Scopusban (közülük 4 a Web of Science-ben is), ám mindössze 2 nyílt hozzáférésű, melyeket a DOAJ tartalmaz.

(Mohor Jenő)

205/2016

QUINN, Michele Myatt: Open access in scholarly publishing : embracing principles and avoiding pitfalls. – Bibliogr. In: The serials librarian. – 69. (2015) 1., p. 58-69.

Nyílt hozzáférés a tudományos publikálásban: az alapelvek meghatározása és a csapdák elkerülése

Elektronikus folyóirat; Felsőoktatási könyvtár; Hatékonyság; Hozzáférhetőség; Publikálás -tudományos kiadványoké

Nagy-Britanniában az egyetemek, tudományos társaságok, kiadók és könyvtárak független képviselőiből létrehozott munkabizottság által összeállított *Finch-jelentés* szerint a kereskedelmi és nem-kereskedelmi kiadók fenn szeretnék tartani magas színvonalú szolgáltatásaikat és az ezeket biztosító bevételeiket. A kutatást finanszírozó szervezetek hatékony tudományos kutatást és befektetéseik megtérülését tartják fontosnak. Az egyetemek a költségek alacsony szinten tartása mellett kívánják maximalizálni a kutatásból származó bevételeiket és teljesítményüket. Maguk a kutatók eredményeik gyors és hatékony publikálását, a publikációk nagy hatását és a vele kapcsolatos érdemeik elismerését szeretnék. A jelentés feltárja a nyílt hozzáféréssel (OA) kapcsolatos kockázatokat, így az emelkedő költségeket és a csökkenő bevételeket, a magas szintű szolgáltatások fenntartásának nehéz, valamint a kutatási és kommunikációs környezet kényes voltát.

A *Directory of Open Access Journals* (DOAJ) 2013. évi statisztikái azt mutatják, hogy az ott regisztrált folyóiratoknak mindössze 32%-a választotta az OA szerzői díjas modelljét, ami részben okozója a ragadozó (vagy parazitának is nevezett) publikálás megjelenésének és a publikációk ezzel járó minőségromlásának. A ragadozó OA szervezetek hasonlítanak azokhoz, akik a gyanútlan felhasználóktól pénzt csálnak ki kéretlen e-mailekben küldött üzleti ajánlatokban.

A ragadozó folyóiratok leleplezése érdekében 2012-ben John Bohannon fiktív kutatáson alapuló cikket nyújtott be nyílt hozzáférésű folyóiratokhoz. Ezt az írást a DOAJ-ban szereplő folyóiratok 45%-a közlésre alkalmasnak találta azért, hogy megkaphassa a szerzői díjat. Bohannon provokációjának érvényesítése azonban vitatható, főleg azért, mert írását nem küldte el hagyományos kiadóknak. A DOAJ listáját mindenestre felülvizsgálták és kizártak egyes kiadókat.

Jeffrey Beall jól ismert feketelistáján több mint 300 ragadozó folyóirat szerepel, de számuk 4 ezer körülre becsülhető, ami az OA piac 25%-a. A szerzői díjakra alapuló modellnél gondot okoz, hogy a költségeket továbbra is a felsőoktatás viseli, hiszen a szerzői díjakat is többnyire az egyetemek fizetik, ráadásul ez a rendszer eleve előnytelen a társadalomtudományi és a humán tudományi kutatók számára. Ezért előfordul, hogy alulfinanszírozott szakterületek esetében a kiadók eltekintenek a díjaktól.

Mindez és az etikátlan publikálási gyakorlatok nem vonatkoznak minden nyílt hozzáférésű folyóira-ra, és nem zárják ki, hogy az OA mozgalom célkitűzései elérhetetlenek lennének. Számos OA folyóirat ugyanolyan presztízsnak örvend, mint más, hagyományos folyóiratok. A kutatók megismertetése az OA folyóiratokban való publikálás folyamatával, és a minőségi folyóiratok kiválasztása a legjobb módja annak, hogy a könyvtárosok előmozdítsák a nyílt hozzáférésű folyóiratokhoz való hozzáférés ügyét.

2014-ben jelent meg a nyílt hozzáférés *minőségi indikátorainak* listája, amelynek alkalmazása hatékonyabb lehet a ragadozó folyóiratok kiszűrésében, mint a feketelisták használata. Az indikátorok között ott van a folyóirat témája, elsődleges célközönsége, a szerkesztőbizottság összetétele, vagy az, hogy tudományos társaság vagy más intézmény adja-e ki. A másik oldalon jó tudni, hogy regisztrálva van-e a folyóirat UlrichsWeb kalauzában vagy a DOAJ-ban. Figyelnünk kell arra, hogy könnyen megtalálható és világos-e a szerzői díjakra vonatkozó információ, továbbá, hogy vannak-e a folyóiratnak és cikkeinek nemzetközi azonosítói (ISSN, DOI). Intő jel, ha a folyóirat weboldala nehezen található meg, nincsen róla általános leírás, vagy küldetésnyilatkozata nem elég világos, nem található szerzői jogi, valamint a lektorálásra vonatkozó információ, vagy az nem világos. Fontos negatív indikátor, ha a folyóirattól kéretlen e-maileket kapunk. Gyanús lehet az is, ha a vezető szerzők rendszeresen és több folyóiratszám-ban is szerepelnek. Megjelent a *tudományos publikálási műveltség* fogalma (scholarly publishing literacy) is, amely része az információs műveltség oktatásának. Eléréséhez szükséges az adott szakterület és az azt jellemző publikálási trendek, a folyóiratok természetének, az OA különböző modelljeinek és az OA folyóiratok működésének, a minőségi folyóiratok jellemzőinek az ismerete. Feltételezi a licencek és a szerzői jog, a szerzők jogainak ismeretét, a folyóiratok értékelésének képességét, valamint a digitális média használatának azon készségeit, amelyek a

kutatási tevékenységhez és az eredmények terjesztéséhez szükséges.

(Koltay Tibor)

206/2016

STURGES, Paul [et al.]: Research data sharing : developing a stakeholder-driven model for journal prices. – Bibliogr. In: Journal of the Association for Information Science and Technology. – 66. (2015) 12., p. 2445-2455.

A kutatási adatok megosztása. A folyóiratok által kiadható irányelvek modellje

Folyóirat-kiadás; Módszertani útmutató; Publikálás -tudományos kiadványoké

A folyóiratcikkek nagymértékben adatokra épülnek, amelyek azonban nem jelenhetnek meg a cikkek szövegével együtt, ezért fontos volna, hogy a kutatók megosszák adataikat egymással. Ebben a természet-tudományi, műszaki és orvostudományi folyóiratoknak nagy szerepe volna, de nem látjuk világosan, hogy milyen mechanizmusok alapján. Vitathatatlan viszont, hogy az átláthatóságot és az adatok újrafelhasználását legjobban szolgáló irányelvek kötelezővé teszik az adatok megfelelő repozitóriumokban való elhelyezését. Emellett tájékoztatnak az adatok elvárt szerkezetéről és a metaadatokról.

A folyóiratok adatmegosztásra vonatkozó irányelveinek, valamint az érdekeltek nézeteinek és gyakorlátnak (a brit felsőoktatás finanszírozó testülete, a JISC által támogatott) vizsgálata azt mutatja, hogy sok folyóiratnak nincsenek ilyen irányelvei, vagy azok gyakran következtetlenség. Az irányelvek modelljét a meglévő gyakorlat elemzésével fejlesztették ki, amelyet kiegészített 400 természet- és társadalomtudományi (200 sokat és 200 kevesebbet idézett) folyóirat előírásainak elemzése. A modell 21 pontban, többnyire mintákat is adva ajánlja, hogy a folyóirat adjon ki az adatmegosztás előnyeit ecsetelő nyilatkozatot. Ennek egyik példája: „Az XY kiadó úgy ítéli meg, hogy azokat az adatokat, amelyekből következtetések vonhatók le, célszerű széles körben megosztani”. Fel kell szólítani a szerzőket arra, hogy azonosítsák az adatok eredeti létrehozóját. Jó, ha van egyértelmű útmutatás arról, hogy az adatok elhelyezése kötelező-e vagy választható, az adatok is integráns részét képezik-e a cikkeknél, hogy el kell-e azokat helyezni egy meghatározott repozitóriumban, továbbá milyen típusú és formátumú adatot fogadnak el közlésre. Út-

mutatást kell adni arról, hogy miként kell az adatokra hivatkozni, valamint milyen metaadatokra és egyéb azonosítókra van szükség, valamint szükség van-e az adatok felülvizsgálatára. Fel kell továbbá világosítani a szerzőket arról is, hogy valamely embargó lehetővé

teszi-e az adatok nyilvánosságra hozatalát. Egyértelműen ki kell fejteni, hogy milyen következményeket von maga után, ha nem tartják be az előírásokat.

(Koltay Tibor)

Az ismertetett cikkek forrásai

AIB studi (IT)	55. (2015) 3.
Alexandria (GB)	26. (2016) 1.
American libraries (US)	47. (2016) 1/2.
Bibliotekovedenie (RU)	(2015) 6.
The bottom line (US)	28. (2015) 3.
BuB (DE)	68. (2016) 2-3.
Bulletin des bibliothèques de France (FR)	(2015) 7.
Collection management (US)	41. (2016) 1.
College & research libraries (US)	76. (2015) 7.
College & undergraduate libraries (US)	22. (2015) 3-4.
Dialog mit Bibliotheken (DE)	27. (2015) 1.
Interlending & document supply (GB)	44. (2016) 1.
ITlib (SK)	18. (2015) 3., 4.; 19. (2016) 1.
The journal of academic librarianship (US)	41. (2015) 4.; 42. (2016) 1.
Journal of access services (US)	12. (2015) 3-4.
Journal of documentation (GB)	71. (2015) 6.; 72. (2016) 2.
Journal of information science (GB)	42.(2016) 1., 2.
Journal of librarianship and information science (GB)	48. (2016) 1.
Journal of the Association for Information Science and Technology (US)	65. (2014) 11., 12.; 66. (2015) 2., 12.
Knižnica (SK)	16. (2015) 4.
Library hi tech (US)	34. (2016) 1.
Library management (GB)	36. (2015) 6/7., 8/9.
The library quarterly (US)	85. (2015) 4.; 86. (2016) 1.
New library world (GB)	117. (2016) 1/2.
New review of information networking (GB)	20. (2015) 1-2.

Online information review (US)	39. (2015) 7.
Public library quarterly (US)	34. (2015) 3.
Public services quarterly (US)	12. (2016) 1.
Revista española de documentación científica (ES)	38. (2015) 4.
Scandinavian library quarterly (Sx)	49. (2016) 1-2.
The serials librarian (US)	69. (2015) 1.
Vestnik BAE (Fx)	(2015) 3.

Együttműködési megállapodás

A Központi Statisztikai Hivatal, a Magyar Könyvtárosok Egyesülete és az Informatikai és Könyvtári Szövetség vezető képviselői 2016. szeptember 21-én együttműködési megállapodást írtak alá. Az együttműködés érinti a KSH októberben kezdődő országos reprezentatív népszámlálását, mely ez alkalommal online módon történik, és számítanak a könyvtárak segítségére is.

(A szerk.)